

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2016

Pavla Chmelíková

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

PAVLA CHMELÍKOVÁ

**RAKOVNIČTÍ STUDENTI PRAŽSKÉ UTRAKVISTICKÉ UNIVERZITY
(1550–1622)**

**PRAGUE UTRAQUIST UNIVERSITY STUDENTS FROM RAKOVNÍK
(1550–1622)**

Praha 2016

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Martin Holý, Ph.D.

Poděkování

Děkuji vedoucímu své bakalářské práce Doc. PhDr. Martinu Holému PhD. za příkladné vedení práce a věcné připomínky a rady, dále pak za poskytnutí studijních materiálů. Dále děkuji své rodině za podporu při studiu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dnepodpis.....

Klíčová slova:

pražská utrakvistická univerzita; studenti; Rakovník; raný novověk

Keywords:

Prague Utraquist University; students; Rakovník; Early Modern Period

Abstrakt:

Předkládaná práce se zabývá průběhem vzdělávání studentů z města Rakovníka v letech 1550-1622. Sleduje tyto studenty na partikulárních městských školách, pražské univerzitě a na dalších univerzitách v zahraničí. Následně též zkoumá i kariéry rakovnických studentů po studiích. Některé části práce se zaměřují i na obecnější prvky vzdělávání v Čechách v době raného novověku či na město Rakovník. Práce je rozdělena do devíti kapitol spolu s úvodem a závěrem.

Abstract:

This bachelor thesis deals with the educational process of some students from the town of Rakovník between the years 1550-1622. The main aim of this work is to observe these students and the process of their education in particular schools, the university in Prague and another universities in Europe. Furthermore, it also deals with different types of careers that the students from Rakovník chose after they had finished their studies. Certain parts of the thesis consider some more general features of the system of education in Bohemia and Moravia and the development of the town of Rakovník during the early modern age. The thesis consists of seven chapters, the introduction and conclusion.

OBSAH

1. ÚVOD	8
1.1. Dosavadní bádání a pramenná základna	10
1.2. Metody zkoumání, struktura, otázky a cíle práce	14
2. ŠKOLSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH 2. POLOVINY 16. STOLETÍ A POČÁTKU 17. STOLETÍ V RÁMCI STŘEDOEVROPSKÉHO KONTEXTU	16
2.1. Školství v Čechách	16
2.2. Pražská utrakvistická univerzita (1550 – 1622)	21
2.3. Školy raného novověku na Moravě	23
3. MĚSTO RAKOVNÍK; DĚJINY, SPRÁVA A ŠKOLSTVÍ	27
3.1. Městská rada a městští úředníci	30
3.2. Škola v Rakovníku	33
4. ZAMĚŠTNÁNÍ OTCŮ RAKOVNICKÝCH STUDENTŮ, JEJICH POSTAVENÍ V MĚSTSKÉ RADĚ A VE FUNKCÍCH MĚSTSKÝCH ÚŘEDNÍKŮ	36
5. PARTIKULÁRNÍ VZDĚLÁNÍ, MĚSTSKÉ ŠKOLY A ŽÁCI Z RAKOVNÍKA	39
6. PRŮBĚH STUDIA NA PRAŽSKÉ UTRAKVISTICKÉ UNIVERZITĚ	43
6.1. Beání a zastoupení rakovnických studentů	43
6.2. Studia na univerzitě, pobyt v univerzitních kolejích a zkušenosti s výukou na partikulárních městských školách	47
6.2.1. Pobytu v kolejích	47
6.2.2. Závěrečné studentské teze	50
6.2.3. Konfirmace na partikulární městské školy	52
6.3. Závěrečné zkoušky, promoce a jejich průběh na pražské utrakvistické univerzitě	53
6.3.1. Závěrečné zkoušky	53
6.3.2. Promoce	55
7. CESTY RAKOVNICKÝCH STUDENTŮ NA ZAHRANIČNÍ UNIVERZITY	59
7.1. Dvě případové studie	65
7.1.1. Cesta za vzděláním Matyáše Grylla z Gryllova	65
7.1.2. Jiří Střípek (Ostracius)	68
8. NÁSLEDNÉ KARIÉRY PO UKONČENÍ STUDIA RAKOVNICKÝCH STUDENTŮ 2. POLOVINY 16. STOLETÍ A POČÁTKU 17. STOLETÍ	69
9. ZÁVĚR	73
10. SEZNAM LITERATURY	76
11. SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	80
12. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	82

SEZNAM ZKRATEK

AUC – HUCP	Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis
AV ČR	Akademie věd České Republiky
ČČH	Český časopis historický
ČČM	Časopis českého muzea
ČMM	Časopis Matice moravské
DP	Documenta Pragensia
FHB	Folia Historica Bohemica
HD	Hospodářské dějiny
HÚ	Historický ústav
MZpčK	Minulostí západočeského kraje
RHS	Rakovnický historický sborník
SOkA	Státní okresní archiv

1. Úvod

Tato práce byla inspirována nejen bádáním v oblasti dějin vzdělanosti, zejména o akademické peregrinaci¹ studentů jak ze šlechtického prostředí, tak především z toho měšťanského, ale také výzkumem dějin měst či regionálních dějin. V případě akademické peregrinace šlechtických a měšťanských studentů, která mnohdy zasahovala i do zahraničí, se poté bádání mohlo zaměřit i na studia na zahraničních univerzitách.²

V našem případě půjde především o sledování tohoto fenoménu ve vztahu k Rakovníku a ke vzdělání rakovnických měšťanů druhé poloviny 16. století v širším kontextu tehdejší měšťanské vzdělanosti v Čechách. Pokusíme se doložit na několika případech, že cestování za studiem na zahraniční univerzity nebyvalo jen doménou šlechty, ale že v univerzitních matrikách můžeme nalézt i mnoho měšťanů, dokonce více než samotných šlechticů, většinou z bohatších rodů. I přesto, že mnohdy nezískali na dané zahraniční univerzitě, nejčastěji v oblastech Svaté říše římské národa německého akademické tituly, byla pro ně tato cesta velkým přínosem pro budoucí život a kariéru. Měšťané ve sledovaném období nenavštěvovali v zahraničí pouze univerzity, ale mnohdy se nacházeli i na partikulárních latinských školách. Na tuto problematiku nižšího latinského vzdělávání v zahraničí se ale tato práce primárně zaměřovat nebude. Bude sledovat studia partikulární a univerzitní v českém prostoru, případně vysokoškolská studia rakovnických měšťanů v zahraničí.

Ještě před heuristikou a celkovou přípravou k sepsání této práce bylo potřeba jasně vymezit jakému období a prostředí se bude práce věnovat. Časové ohraničení léty 1550–1622 je logické. Právě pro druhou polovinu 16. století jsou pro pražskou univerzitu nedocenitelné prameny a soupisy Karla Beránka, díky kterým si lze učinit oproti jiným obdobím poměrně dobrou představu o studentech, kteří navštěvovali univerzitu.

Pro sledovanou dobu jsou též zpracované *Dějiny královského města Rakovníka*. Nás ale především zajímá městská škola v Rakovníku, o které od 15. století až téměř do poloviny

¹ Akademická peregrinace – cestování žáků a studentů během studií po různých školách a univerzitách v rámci získávání zkušeností

² Michal SVATOŠ, *Akademická peregrinace a cesty za vzděláním* in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Acta Universitatis Purkynianae philosophica et historica III., Studia Historica II., Ústí nad Labem 1995, s. 241–248; Jiří PEŠEK – Michal SVATOŠ, *Sociální důsledky akademické peregrinace v českých zemích druhé poloviny 16. století* in: Opera instituti historici Pragae, Miscellanea C-4, Poeta Josefu Petráňovi, Praha 1991, s. 231–143; Jiří PEŠEK – David ŠAMAN, *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách v předbělohorském čtvrtstoletí*, Ústecký sborník historický 1983, s. 173–218; Jiří PEŠEK, *Studijní cesty mládeže z českých zemí v době předbělohorské. Úvahy nad sociokulturními kontexty vzdělanostních migrací* in: Jiří Mikulec – Miloslav Polívka (edd.), *Per saecula ad tempora nostra*, Sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka, svazek 1, Praha 2007, s. 448–451.

16. století není mnoho zpráv. Přibývají až po roce 1550. Společně s *Rukověť humanistického básnictví*³ je poté možné docílit ucelenějšího pohledu na vzdělance dané doby.

Období, o které se bude tato práce zajímat, jsme museli ohraničit přesnými daty. V tomto případě se jako nejvhodnější jevil rok 1550, který jsme si vytyčili spíše jako pomocný mezník. Rok 1622 je poté rokem zlomovým. Práce mohla být ukončena již rokem 1620, který se do dějin zapsal jako velký politický mezník v důsledku porážky stavovských vojsk v bitvě na Bílé hoře, ale právě rok 1622 je důležitý především pro vzdělávání v českém prostředí, jelikož je to rok zániku pražské utrakvistické univerzity, respektive jejího převzetí jezuity.

Geografické vymezení se vztahuje k městu Rakovníku. To patřilo mezi města s vyšší úrovní partikulárního latinského vzdělávání. Z těchto lokalit přicházeli žáci téměř pravidelně k beáníím na pražskou univerzitu. Další z důvodů, které nás vedly k výběru právě tohoto města, byla též spřízněnost Rakovníka s osobností Zikmunda Wintra. Ten prošel mnoho archivních záznamů a nemalou část svých děl zasazoval do rakovnické oblasti. Rakovník neměl pouze význačnou městskou školu v raném novověku, ale také byl od roku 1588 královským městem.⁴

Všechny tyto důvody, které jsme výše popsali, spolu se skutečností, že vzdělanostními migracemi rakovnických se dosud nikdo systematicky nezabýval, nakonec rozhodly do jakých míst, v našem případě města, se upne pozornost této práce. Často ale práce přesáhne i do dalších měst v okolí a na zahraniční univerzity, kam nás zavedou právě kroky rakovnických studentů za vzděláním.

Pražskou univerzitu jsme si vybrali především pro unikátní prameny z druhé poloviny 16. století, ze kterých můžeme k dané době čerpat. Také nás k tomu ale vedla skutečnost, že i přes obtížnou situaci, v níž se nacházela po zredukování na jednu artistickou fakultu, na ni stále docházeli především čeští studenti, a ti z Rakovníka nebyli výjimkou. Ač se později ukáže, že rakovničtí studenti mířili i na jiné univerzity, byla pro ně předním místem studií pražská utrakvistická univerzita. Hlavním důvodem pro ně byla zřejmě strategická poloha Prahy, do které to měli rakovničtí studenti nejbliže, což jim nejen zkracovalo dobu na cestách, ale mohlo jim i ušetřit peníze.

³ Josef HEJNIC – Jan MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 1-6*, 1966–2012.

⁴ SOKA Rakovník, fond Archiv města Rakovníka, listiny ve prospěch Rakovníka, *Listina Rudolfa II. o povýšení Rakovníka na královské město*, inv. č. 8.

Při našem výzkumu budeme sledovat ty rakovnické studenty, kteří v daném období let 1550-1622 získali některý z akademických titulů na pražské univerzitě, byli zapsáni v její matrice či se objevili v seznamech studentů při beání. Výraz Rakovničan lze pro účely této práce definovat jako obyvatele města Rakovníka, především z toho důvodu, že u mnohých studentů nešlo dokázat jejich přesné místo narození a mnohdy ani sociální zázemí. Pojem měšťan by se poté hodil pouze pro tu část studentů, u kterých víme s jistotou, jaké pozice zastávala jejich rodina ve městě, jaký majetek jí patřil a zda tedy byli skutečnými rakovnickými měšťany ve smyslu plnoprávného měšťanství.

Problém, se kterým jsme se museli vypořádat v rámci vyhledávání vhodných studentů, byly především různé latinské podoby adjektiv rakovnický, které mohly být často i zavádějící, jelikož mnohdy ani samotné jméno města nepřipomínaly a také často tento přídomek za jménem nemusel nutně znamenat, že student pocházel přímo z města Rakovníka. Přídomek rakovnický mohli využívat též obyvatele vesnic v okolí Rakovníka. Setkáme se s pojmy Raconicenus, Raconieus až k Racona, Rakona, Raceus a další.

1.1 Dosavadní bádání a pramenná základna

Z hlediska heuristiky tato studie vycházela především z několika typů pramenů jak archivních, tak vydaných. Z těch archivních je třeba zmínit několik archiválií ze Státního okresního archivu Rakovník, a to z fondu *Archiv města Rakovníka (1319–1945)*, kde jsme využili především prameny úřední povahy. Z nich je třeba jmenovat *Knihy testamentů* a také sekci *Záležitostí cechů, řemesel a školství*. Dalším fondem byl poté *Osobní fond Jana Rennera*, který poskytl především možnost nahlédnout do nevydaných strojopisů tohoto archiváře, například *Dějiny Rakovníka od nejstarších dob do roku 1648*. A posledním z využitých fondů byl *Osobní fond Františka Hovorky*, ve kterém se nachází nevydaná kronika tohoto autora.⁵

Z pramenů, které jsou vydané, jsme využili například prameny evidenční povahy, jako je *Manuál mistra Curia*, v němž se nacházejí soupisy beánů z doby rektorátu mistra Curia. Manuál časově pokrývá léta 1560–1581 a je v něm zachyceno na 62 škol v 46 českých městech. Další je matrika *Liber Decanorum Facultis Philosophicae Universitatis Pragensis*, kde je možné dohledat další promované studenty artistické fakulty již od roku 1367.

⁵ SOkA Rakovník, Jan Renner – osobní fond, strojový rukopis, *Dějiny Rakovníka od nejstarších dob do roku 1648*, inv. č. 116; SOkA Rakovník, fond Archiv města Rakovníka (1319–1945), úřední knihy, knihy testamentů, *Liber testamentorum bullatus (1511–1572)*, inv. č. 367, kniha č. 352; SOkA Rakovník, fond Archiv města Rakovníka (1319–1945), *Záležitostí cechů, řemesel a školství (1558–1792)*, inv. č. 815, kart. č. 69; SOkA Rakovník, František Hovorka – osobní fond, rukopis, *Zaznamenání těch znamenitějších dějin v král. městě Rakovníku ve 14.-19. století příhodilých*, kniha č. 1, inv. č. 2.

K výzkumu v oblasti dějin pražské univerzity jsme poté čerpali ze soupisů Karla Beránka *Bakaláři a mistři promovani na filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v létech 1586–1620*. Díky této práci, která částečně nahrazuje údaje z nedochované univerzitní matriky, bylo možné utřídit počet studentů z Rakovníka, kteří získali v daném období titul. Dále jsme využili edice Františka Dvorského *Paměti o školách českých*, které se nachází korespondence mezi pražskou utrakvistickou univerzitou, zejména jejím rektorem, městskými radami, případně dalšími subjekty.⁶

Z dalších pramenů evidenční povahy, které byly důležité především pro výzkum vzdělání rakovnických studentů v zahraničí, jmenujme alespoň matriky ze Ženevy *Le livre du recteur de L'Académie de Geneve*, z Basileje *Die Matrikel der Universität Basel II* či *Vitemberské ordinační knihy a matriky*. Důležitá jsou také excerpta z matrik těchto i dalších vzdělávacích institucí.⁷

Pro některé konkrétní případy studijních cest do zahraničí, a to především Matyáše Grylla z Gryllova, jsme mohli využít i jeden z pramenů osobní povahy, a to cestovní deník hraběte Jeronýma staršího Šlika,⁸ který jako editoři vydali Miroslava Durajová a Rostislav Smíšek. Všechny výše zmíněné prameny se týkaly především univerzitního vzdělání jak v Čechách, tak i v zahraničí.

Tato studie se svým zaměřením a obsahem však také částečně zakládá na regionálních dějinách, respektive dějinách měst. Z těchto odvětví jsme poté využili především několika literárních pramenů z pera Jana Rennera, rakovnického historika a archiváře. Nejdůležitější je edice *Nejstarší kronika královského města Rakovníka*, která by se dala též považovat za kroniku města. Jedná se o opětovně vydané dva rukopisy se záznamy o každoročních událostech ve městě Rakovník od poloviny 15. století do konce 18. století se zaměřením na

⁶ Karel BERÁNEK (edd.), *Manuál rektora se jmény studentů zapsaných v ztracené matrice Univerzity Karlovy v Praze v létech 1560-1582*, Praha 1981; Jan Nepomuk JERÁBEK (ed.) *Liber decanorum Facultatis philosophicae Universitatis Pragensis, ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*, Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis svazek I. / II., Praha 1832; Karel BERÁNEK, *Bakaláři a mistři filozofické fakulty Univerzity Karlovy v létech 1586-1620*, Praha 1998; František DVORSKÝ (ed.), *Paměti o školách českých*, Praha 1886.

⁷ Sven STELLING-MICHAUD (ed.), *Le livre du recteur de L'Académie de Geneve (1559-1878)*, Geneve 1959; Hans Georg WACKERNAGEL (Hg.), *Die Matrikel der Universität Basel II.*, Basel 1951; Heinrich KUNSTMANN (Hg.), *Die Nürnberger universität Altdorf und Böhmen*, Köln - Graz 1963; Georg BUCHWALD (Hg.), *Wittenberger ordniertenbuch 1537-1560*, Leipzig 1894; G. BUCHWALD (Hg.), *Wittenberger ordniertenbuch 1560 – 1572*, Leipzig 1895; Karel HRDINA, *Studenti z českých zemí na vysokých školách v cizině* in: *Věstník české akademie věd a umění*, 28–29, 1910–1920, s. 32–66; Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV. – XVIII. století*, ČČM 80, Praha 1906.

⁸ Miroslava DURAJOVÁ – Rostislav SMÍŠEK (Hg.), *Hieronymus der Ältere Schlick: Das Tagebuch eine Selbstdarstellung aus den Jahren 1580 – 1582*, Prameny k českým dějinám 16. – 18. století – řada B sv. II., České Budějovice 2008.

volby nových městských rychtářů. Jan Renner, stejně jako již jeho předchůdce Josef Emler, rukopisy vydal a doplnil k nim předmluvu týkající se především osudu rukopisů a jejich pravděpodobných autorů. Mladšími dějinami Rakovníka, především 18.–19. stoletím, se zabývali například kronikáři František Hovorka a Ferdinand Malec.⁹

Poslední typ pramene, který pomohl dokreslit celkový pohled na danou problematiku, byl obrazový materiál. Využili jsme především vedut města Rakovníka ze 17. století, obrazových kopií listin, titulních listů tezí a vydaných disputací rakovnických studentů, ale také zobrazení budov škol či univerzitních kolejí.¹⁰

Pramenná rešerše byla poté doplněna o relevantní literaturu. Nejdříve je třeba zmínit některé z obecnějších publikací k dějinám vzdělanosti. Využili jsme *Dějiny pedagogiky a školství do konce 18. století v jednotlivých evropských státech*. K obecnému přehledu o měšťanské vzdělanosti v Čechách a částečně i na Moravě jsme čerpali především z publikací Zikmunda Wintra *Život a učení na partikulárních školách v XV. a XVI. století* a *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. Kulturní obraz XV. a XVI. století*.

K městskému školství jsme využili také Peškovu knihu *Měšťanská vzdělanost v předbělohorských Čechách 1547–1620*. Právě Jiří Pešek se ve své práci zabýval sítí městských škol, peregrinací žáků, mobilitou pedagogů či vztahem městských škol s pražskou univerzitou. Kromě vzdělávání se Jiří Pešek též věnoval dějinám měst a kultury raného novověku. K měšťanskému vzdělávání na Moravě jsme poté čerpali ze studií Jiřiny Holinkové, která se ve svých studiích, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě v předbělohorském období*, zaměřila na školu u sv. Mořice v Olomouci. K jednotlivým městským školám na Moravě existují také studie, ze kterých můžeme jmenovat třeba *K dějinám škol olomouckých* či studii o škole v Telči. Inspiraci pro předkládanou práci jsme též hledali v knihách zabývajících se vzděláváním šlechty, kdy se v některých případech ukázalo, že takovými šlechtickými učiteli, neboli preceptory, bývali i námi sledovaní Rakovničané.¹¹

⁹ Josef EMLER (ed.), *Paměti Rakovnické od roku 1425–1639*, Věstník Král. české společnosti nauk, sv. 4, Praha 1894; Jan RENNER (ed.), *Nejstarší kronika královského města Rakovníka 1425–1800*, Rakovník 1935; Jan ČERNÝ (ed.), *Rakovnické paměti 19. století. Zápisky Františka Hovorky. Kronika Ferdinanda Malce*, Rakovník, 2010.

¹⁰ Vladislav RAZÍM, *Vzpomínky na starý Rakovník*, Rakovník, 1994.

¹¹ Otakar KÁDNER, *Dějiny pedagogiky a školství do konce 18. století v jednotlivých evropských státech*, Praha 1910; Zikmund WINTER, *Život a učení na partikulárních školách v XV. a XVI. století*, 1901; Týž, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje. Kulturní obraz XV. a XVI. století*, 1899; Jiří PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost v předbělohorských Čechách 1547–1620 (Všední dny kulturního života)*, Praha 1993; Týž, *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě na přelomu 16. a 17. století*, AUC –

Součástí dějin vzdělanosti jsou též univerzitní dějiny, nejen ty zabývající se pražskou akademií, ale i dalšími evropskými univerzitami. Pro dějiny pražské univerzity bylo důležité především kolektivní dílo *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1348–1622*. K vysokoškolskému vzdělávání v Evropě byla poté vydána několikadílná publikace *A history of the university in Europe*.¹² Z této řady jsme využili druhý díl zabývající se raným novověkem editovaný Hildou de Ridder-Symoensovou.

K tematice dějin měst jsme poté ze starších publikací využili především knih Zikmunda Wintra či z novějších *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století*. Je třeba též zmínit nejnovější badatelskou činnost v oblasti dějin měst. Jedná se o projekt nakladatelství Lidové noviny, které vydává dějiny jednotlivých českých měst.¹³ Rakovník však své zpracování v této edici nemá. V roce 1997 se také konala konference zahrnující téma městských dějin, z níž vyšel sborník *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století)*. Kromě něho jsme využili ještě sborník *Škola a město*, který vyšel v rámci Documenta Pragensia a další.¹⁴

Pro podrobnější informace k jednotlivým studentům, kteří během svého studia bývali často literárně činní, jsme využili *Rukověti humanistického básnictví v Čechách a na Moravě* Josefa

HUCP, Tom. XXX., Fasc. 2, 1990, s. 41–57; Jiří PEŠEK, *Pražská univerzita, měšťské latinské školy a měšťanské elity předbělohorských Čech (1570 – 1620)*, ČČH 1, roč. 89/1991, s. 336–355; Týž, *Západočeské měšťské školství v zrcadle manuálu rektora pražské univerzity (1560 – 1582)*, MZpčK XXV., 1989, s. 111–128; Kateřina BOBKOVÁ – VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, Praha 2006; Jiřina HOLINKOVÁ, *Dvě studie z dějin měšťské školy na Moravě*, Olomouc 2005; Jiřina HOLINKOVÁ, *Čtyři kapitoly z dějin měšťské školy u sv. Mořice v Olomouci*, Praha 1972; Vincenc PRASEK, *K dějinám škol olomouckých sv. Václavské a sv. Mořické*, Olomouc 1901, Josef RAMPULA, *Nejstarší škola v Telči*, s. 21–40; Martin HOLÝ, *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500-1620)*, Praha 2011.

¹² Michal SVATOŠ (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy I. 1347/48-1622*, Praha 1995; Alois KUBIČEK – Alena PETRÁŇOVÁ – Josef PETRÁŇ, *Karolinum a historické koleje univerzity Karlovy v Praze*, Praha 1961; Ivana ČORNEJOVÁ, *Karolinum a Klementinum. Zápas o výchovu mládeže na počátku 17. století*, AUC – HUCP, Tom. XXXVI – XXXVIII., Fasc. 1-2, 1996-1998, s. 41–47; František ŠMAHEL – Miroslav TRUC, *Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433 – 1622*, AUC – HUCP, Tom. IV., Fasc. 2, 1963, s. 3–59; Michal SVATOŠ, *Poslední absolventi pražské utrakvistické akademie (1618 – 1620)*, AUC – HUCP, Tom. L, Fasc. 1, 2010, s. 233–241; Hilde de RIDDER-SYMOENS, *A History of the University in Europe: Volume 2, Universities in early Modern Europe (1500-1800)*, Cambridge University Press 1996.

¹³ Zpracovány jsou v této edici dějiny Mělníka, Berouna, Plzně, Opavy, Loun, Klatov, Žatce, Náchoda, Jihlavy, Ostravy, Rokycan, Nového Jičína, Teplic, Mikulova, Duchcova, Pelhřimova a Frýdku–Místku.

¹⁴ Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst; život veřejný v XV. a XVI. věku*, Praha 1890 – 1892; Petr VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15. – 17. století*, Pardubice 2001; Pavel KRÁL – Václav BŮŽEK, *Člověk českého raného novověku: 16.–17. století*, Argo 2007; Michaela KOKOJANOVÁ (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16. – 18. století)*, Prostějov 1997; *Škola a město – sborník příspěvků z konference „Škola a město“, konané ve dnech 5. – 6. října 1992*, Dokumenta Pragensia XI., Praha 1993; Karel MALÝ – Pavla SLAVÍČKOVÁ – Ladislav SOUKUP – Petra SKŘEJPKOVÁ – Jiří ŠOUŠA – Jiří ŠOUŠA ml. – Jana VOJTÍŠKOVÁ – Klára WOITSCHOVÁ (edd.), *Práva měšťská Království českého*, Praha 2013.

Hejnice a Jana Martínka.¹⁵ V Rukověti se nacházejí někdy velmi obsáhlé biogramy latinsky píšících humanistů včetně soupisu jejich literárních děl.

K samotnému městu Rakovníku byla poté vydána kniha *Dějin královského města Rakovníka* Františka Levého. Nejnovějším dílem k dějinám Rakovníka je i práce Václava Kočky *Dějiny Rakovnicka*. Tato kniha se zabývá ale primárně Rakovnickem jako okresem a samotnému městu Rakovníku věnuje pouze malou pozornost. Důležité pro dějiny města Rakovníka jsou též vydané knihy již výše zmiňovaného archiváře Jana Rennera, jako například *Rakovník XVI. století*.¹⁶ V oblasti badatelské činnosti je třeba zmínit i periodikum *Rakovnický historický sborník*, vydávané rakovnickým archivem či *Věstník Muzejního spolku*, který vychází pod patronátem Muzea T. G. Masaryka v Rakovníku.

1.2 Metody zkoumání, struktura, otázky a cíle práce

Pro výzkum tématu předkládané práce bylo využito několik metod historického zkoumání. Především se jednalo o metodu komparativní, kdy jsme porovnávali několik desítek studentů z Rakovníka z pohledu jejich sociálního a majetkového zázemí. Následně jsme též srovnávali průběh jejich vzdělávání na pražské utrakvistické univerzitě, ale také na univerzitách v zahraničí. Podobným způsobem jsme poté zkoumali i jejich následné kariéry a společné prvky, které mohly tyto studenty spojit. Na několika případech studentů, u kterých jsme byli schopni detailněji zrekonstruovat jejich život, studia a kariéry, bylo možné využít metodu case studies. Předkládaná práce především zasahuje do vzdělanostních dějin, ale také se v ní objevují aspekty z dějin každodennosti a mikrohistorie.

Práce se skládá z devíti kapitol včetně úvodu a závěru, přičemž první kapitolou je tento úvod do problematiky a samotné studie. Druhá kapitola se věnuje obecnějšími aspekty vzdělanosti v českých zemích a pražskou univerzitou. Městu Rakovníku, jeho dějinám, městské radě a samotné rakovnické městské škole se věnuje samostatná třetí kapitola. Další kapitoly poté postupně ukazují cestu rakovnického měšťana za vzděláním od preuniverzitního vzdělání, přes pražskou univerzitu jako takovou až k vzdělání na zahraničních univerzitách. V poslední části práce se poté zaměříme na následné kariéry těchto studentů.

¹⁵ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví*.

¹⁶ František LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, Rakovník 2010; Václav KOČKA, *Dějiny Rakovnicka*, Chrástany 1936; Další publikace k městu Rakovník v raném novověku: Kateřina BLAŽKOVÁ, *Bitva u Rakovníka 1620 - sborník příspěvků*, Chrástany 2011; Jan RENNER, *Rakovník XVI. století za stavebního rozmachu*, Rakovník 1933; Jan RENNER, *Stará škola v Rakovníku* in: 50 let dívčí školy v Rakovníku, Rakovník 1936, s. 9–18.

Jaké otázky si lze klást při výzkumu dané problematiky? Tak například, co vedlo rakovnické měšťany a vlastně měšťanské obyvatelstvo obecně k tomu, aby ve druhé polovině 16. století posílalo své potomstvo na partikulární školy a poté na univerzity? Vzdělání nebylo levnou záležitostí, ale přesto bylo mnoho měšťanských rodů ochotno na něj vynaložit značné peníze. Je možné tento trend vysledovat u rakovnických rodin napříč generacemi? Jak mohlo vyšší vzdělání studentům pomoci v jejich dalších kariérách? V jakých oborech a oblastech se mohli studenti z pražské univerzity uplatnit nejen ve svém rodném městě, ale i v celých Čechách? Jak určující se stávali tito vzdělanci pro své okolí či samotnou kulturu města, kde působili? Tyto otázky jsou jen některé z mnoha, které badatele napadnou při výzkumu dané problematiky, a my se pokusíme alespoň na některé z nich najít odpověď.

Otázku proč posílalo mnoho měšťanských rodin své děti na univerzity, se pokusíme vysvětlit hned v úvodních kapitolách, kdy se podíváme nejen na síť škol, ale i na pozici a prestiž školy ve městech a na postavení pražské univerzity jako důležitého ideového a vzdělanostního centra. Na trendy v oblastech vzdělávání v některých měšťanských rakovnických rodinách se pak zaměříme ve třetí a čtvrté kapitole, kde se pokusíme pomocí vyhodnocení dostupných dat dojít ke společným prvkům či znakům, které tyto rodiny mohly mít a které mohly ovlivňovat jejich přístup ke vzdělávání. Závěrečné kapitoly se poté soustředí na to, jak univerzitní vzdělávání ovlivnilo budoucí kariéry studentů a k jakým typům zaměstnání tito studenti směřovali. To, v jakých oblastech se poté studenti nejvíce uplatňovali, si ukážeme na některých případových studiích.

Předkládaná práce je limitována především svojí pramennou základnou a to jak v oblasti pražské univerzity, tak i dalších vzdělanostních institucí v českých zemích i v zahraničí. Podobně torzovité jsou samozřejmě i prameny týkající se rakovnické školy či jednotlivých studentů a jejich životních osudů. Z těchto důvodů zřejmě ne vždy dojdeme k zodpovězení vytyčených otázek.

2. Školství v českých zemích 2. poloviny 16. století a počátku 17. století v rámci střeoevropského kontextu

2.1 Systém partikulárního vzdělání v Čechách

Již od středověku se určující součástí českého vzdělávání staly partikulární městské školy. O těch bude ještě zmínka později. V 16. století podle dobových trendů ve vzdělávání začalo docházet k nárůstu místní migrace jak učitelů, tak i studentů do zahraničí (viz 6. kapitola). Nejen mobilita osob, ale i informací, pomohla též k šíření humanismu a německého reformačního hnutí do českých zemí, kde ovlivnila jak univerzitní prostředí, tak i výuku na městských latinských školách.¹⁷

Z tohoto důvodu je třeba se několika slovy zmínit i o této oblasti a vlivu německé reformace a především humanismu. Luther zpočátku věřil, že se vzdělání přeceňuje a že správný věřící potřebuje jen znát jazyk, aby sám mohl číst v Bibli. Sám se poté zasloužil o překlad Bible do německého jazyka.¹⁸ Nakonec ale uznal i díky vlivu svého přítele a humanisty Filipa Melanchtona, že vzdělání je důležité především pro protestanskou církev, která potřebuje vzdělané kněze a učitele. Ti poté měli pomoci k šíření protestanské víry a formování budoucích generací. K této činnosti tedy bylo potřeba reformování a rozšíření škol.

S reformou školství a snahou o spojení reformace s vlivy humanismu začal již Luther, ale značný vliv měl poté Filip Melanchton. Luther dokonce napsal několik učebnic katechismu, přišel s návrhem na reformu univerzit, který poté aplikoval především na univerzitě ve Vitemberku, odkud se měla šířit i na další univerzity.¹⁹ Důležité ale jsou především Lutherovy dvě ideje, a to že světská moc má nejen právo, ale především povinnost zakládat školy a tyto školy mají být zakládány postupně. Bohatší měšťané poté měli svými penězi, především odkázanými v závěti, zajistit chod městských škol. Luther se už dokonce zmiňuje i o povinné školní docházce, na kterou měla dohlížet vrchnost.²⁰

Další důležitou osobou reformy školství byl Melanchton. Ten se zapsal do dějin školství především svým školním řádem, který byl prvním řádem nezávislým na katolické církvi. Dělal studium na latinských školách do tří oddělení, přičemž určoval, co se v každém z nich má vyučovat. V řádu není zmíněna výuka jiných cizích jazyků než latiny, chybí také výuka dějin,

¹⁷ Martin HOLÝ, *Mezi tradicí a modernou. Výchova a vzdělání dětí v zemích Koruny české na prahu novověku* in: Dana Dvořáčková – Malá – Jan Zelenka a kolektiv, *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, Praha, 2015, s. 38–43.

¹⁸ O. KÁDNER, *Dějiny pedagogiky a školství do konce 18. století*, s. 77, 78.

¹⁹ Tamtéž, s. 79–81.

²⁰ Tamtéž, s. 81–86.

geografie a dalších předmětů. Podobně jako Luther sepsal Melanchton mnoho učebnic, jako byla učebnice latinské a řecké gramatiky.²¹ Oba tyto muži a poté především Melanchtonův školní řád velice ovlivnili výuku na českých protestantských latinských školách.

Síť městských latinských škol v Čechách patřila v době předbělohorské pravděpodobně mezi nejhustší sítě škol v Evropě. Značná část z nich navazovala na středověk, kdy se u nás nacházel systém farních škol. Podle Jiřího Peška právě mnoho těchto škol přešlo v pozdější době pod správu měst, která měla větší možnosti, co se týče jejich financování a navíc docházelo k postupnému dosazování světských učitelů do výuky.²² Tato Peškova teze zcela nesouhlasí s předchozími závěry, ke kterým došla Jiřina Holinková. Ta tvrdí, že vznik městských škol prošel mnohem složitějším vývojem, než nám ukazuje například Zikmund Winter.²³ Některé školy skutečně přešly z patronátu církve pod patronát města, ale mnoho městských škol vznikalo nově a bylo založeno z iniciativy městských rad, ve snaze o zvýšení prestiže města jako takového. Ke vzniku takové školy potřebovalo město především dostatek financí na její správu, ale také samotné povolení na založení školy od vrchnosti, či (v případě královských měst) od panovníka.²⁴ Nejstarší zpráva o městské škole pochází z roku 1265 a týká se školy sv. Havla v Praze, již povolil založit Přemysl Otakar II. Následně, především ve 14. a 15. století, docházelo často k zápasu o patronát mezi světskou mocí, v tomto případě městskou radou, a církví.²⁵

V raném novověku existovalo v Čechách mnoho typů škol. Nejstarší z nich se nacházely v královských městech. Většinou u far či kostelů.²⁶ Kromě městských latinských škol zde působily i školy soukromé, které vedle městských škol koexistovaly, a dalo by se říci, že je i částečně doplňovaly. Městské školy se orientovaly především na latinu. Němčinu, francouzštinu a jiné jazyky se měli žáci naučit během vlastní akademické peregrinace při kontaktu s rodilými mluvčími. Na soukromých školách se též mohly učit i dívky či menší děti ještě nezralé na latinské školy. Těmto školám se také říkalo postranní. Bývaly zřizovány bez povolení vrchnosti. Díky specifické výuce byl o tyto školy velký zájem. Pražská univerzita s těmito nelegálně zřizovanými školami velice bojovala. Nabádala města a vrchnost, aby školy tohoto typu netrpěly a nechaly je zavírat.²⁷ Preuniverzitní výuku též vedli profesori, kteří často otevírali třídy typu přípravek pro malé množství žáků. Procento těchto tříd bylo

²¹ O. KÁDNER, *Dějiny pedagogiky a školství do konce 18. století*, s. 94–97.

²² J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 37.

²³ J. HOLINKOVÁ, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě v předbělohorském období*, s. 17.

²⁴ Tamtéž, s. 16–19.

²⁵ Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 5.

²⁶ Tamtéž, s. 8.

²⁷ Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 12–14.

v rámci školské sítě v Čechách zanedbatelné.²⁸ Dosud jsme se zabývali především školami ve městech, na vsi se škola nacházela jen výjimečně, a to pouze v případě, že byla podporována vrchností.²⁹

Síť škol na území Čech byla rozdělena mezi vlivy několika univerzit a oblastí. Protestantské, utrakvistické školy spadaly pod pražskou univerzitu. Dále tu byly například i školy bratrské. Městské školy katolické někdy spravovali jezuité, kteří vyučovali i na svých vlastních kolejích. Kromě škol utrakvistických byly na území Čech i školy, které se nacházely nejčastěji na německém pohraničí a spadaly pod německé luteránské univerzity. V tomto případě je třeba zmínit specifičnost Jihlavy a její městské školy, která spadala pod univerzitu ve Vitemberku či novoutrakvistickou školu ve Velkém Meziříčí, o kterou byl na Moravě velký zájem.³⁰

Když se z těchto skupin škol zaměříme pouze na utrakvistické, tak na tyto školy posílala pražská univerzita jako správce a učitele své vlastní studenty a bakaláře. Toto dosazování učitelů pomáhalo univerzitě alespoň částečně kontrolovat chod městských škol. I přesto, že se bakaláři nacházeli v jim přidělených školách, a tedy ne na půdě samotné univerzity, zůstávali nadále členy akademické obce a jako takoví s univerzitou nadále udržovali vztahy. To, zda bude mít univerzita faktický vliv na chod městské školy, záviselo na schopnostech rektora univerzity, jeho kontaktech v daných městech, ať už se jednalo právě o zmíněné správce školy a učitele nebo členy městské rady, faráře a další. O tom, jak taková komunikace města s univerzitou vypadala, se můžeme dozvědět i díky korespondenci univerzity se školami z doby působení rektora Martina Bacháčka.³¹

Městská partikulární škola³² byla převažujícím místem vzdělávání pro značné množství měšťanů. Škola patřila vedle radnice a kostela k důležitým budovám a institucím ve městě. Především k faře, jako i k církevnímu životu měla blízko. Správa školy nepatřila mezi nejjednodušší a ani nejlevnější. Plat správce školy v 16. století závisel především na tom, zda byly správci přiznány i odměny či nikoliv. V období druhé poloviny 16. století bylo potřeba pro provoz všech škol pod správou pražské univerzity 300–400 učitelů. Aby bylo vůbec

²⁸ J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 30–58; M. SVATOŠ (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy I.*, s. 216–239.

²⁹ Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 10.

³⁰ J. PEŠEK, *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě*, s. 41–57; Augustin KRATOCHVÍL, *Luteránská škola ve Velkém Meziříčí*, ČČM 29, 1905, s. 197–201; J. HOLINKOVÁ, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě*, s. 27.

³¹ J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 30–58; František DVORSKÝ (ed.), *Paměti o školách českých*, Praha 1886.

³² Partikulární škola – škola, kde se vyučovaly podobné předměty jako na univerzitě jen v menším měřítku, tedy jen část univerzitní výuky in: Z. Winter, *Učení a život na partikulárních školách*, s. 24.

možné vyprodukovat tolik pedagogů s akademickým vzděláním, bylo třeba využívat takzvané rotace učitelů.³³

Pravidelnou výměnou učitelů, která se konala někdy i po prvním semestru, docílila univerzita nejen zajištění dostatečného počtu učitelů, ale také větší kontroly nad nimi a jejich výukou. Ta se lépe modifikovala na celém území vlivu pražské Alma mater. Rotace také často sloužila ještě nedostudovaným bakalářům, kterým dopomáhala k dostatečné praxi. Rotace měla též vliv na nezávislost pedagogů, kteří nebyli pod takovým vlivem městské správy.³⁴ Celá funkčnost rotace závisela ale především na organizačních schopnostech rektora univerzity. Jedním z takových schopných rektorů byl právě již výše zmíněný rektor Martin Bacháček,³⁵ po jehož smrti na počátku 17. století, přestal systém rotací pomalu fungovat a se zánikem protestanské univerzity roku 1622 se musel přetvořit podle vzoru jezuitského vzdělávání, pod které univerzita spadala. Jezuité nebrali příliš ohledy na univerzitní statuta a nařízení a chtěli především pražskou univerzitu přetvořit na jednu z jezuitských akademií.³⁶

Rotace pedagogů pak bývala spojena i s akademickou peregrinací žáků, kteří často odcházeli buď sami na doporučení na další městské školy, nebo se připojili ke svému pedagogovi, který si je vzal sebou na školu, kam přestupoval. Pro žáka byla akademická peregrinace a samotný pobyt ve škole velice důležitý. Zkušenosti z toho plynoucí mohly být užitečné do budoucna a kontakty, které dotyčný žák na škole navázal, mu mohly později i pomoci ke kariéře. Tyto vyhlídky vedly mnoho žáků k využití akademické peregrinace, která se brzy stala masovým jevem. Zájem byl i o akademickou peregrinaci mimo hranice Čech. Takovéto cesty za preuniverzitním vzděláváním vedly nejčastěji do Lužice, Slezska, či Saska.³⁷ Výhodou zahraničního studia bylo především zlepšení jazykových dovedností. Časově i finančně náročné cesty do zahraničí si ale nemohl dovolit každý měšťan, většinou to bývalo zvykem u těch bohatších. Díky *Manuálu Mistra Curia*³⁸ víme, že tento jev fungoval i z opačné strany, kdy nějací žáci z cizích zemí, především evangelíků, přijížděli na české městské partikulární školy a z nich pak i bývali posíláni k beánii na pražskou univerzitu. Těchto cizinců ale bývalo v porovnání s českým obyvatelstvem jen nepatrné procento.

³³ J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 34, 46.

³⁴ Tamtéž

³⁵ M. SVATOŠ (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy I.*, s. 236.

³⁶ J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 52; I. ČORNEJOVÁ, *Karolinum a Klementinu. Zápas o výchovu mládeže na počátku 17. století*, s. 45.

³⁷ Tamtéž, s. 35, 43.

³⁸ K. BERÁNEK (ed.), *Manual Mistra Curia*.

Na městských školách se učili žáci od těch nejmenších až po ty starší. Zikmund Winter dělil městské školy do tří oddělení podle náročnosti výuky. Nejvíce škol bylo prvního typu, který byl považován za takzvanou malou školu. Ta sloužila především jako povinný základ pro všechny žáky, hlavně však pro ty, co poté již neměli ambice své vzdělání ještě více prohloubit.³⁹ Městská škola měla za úkol vzdělávat své žáky hned v několika oblastech. Bylo třeba připravit je na jejich budoucí zaměstnání, popřípadě pozice ve městě, které se od nich v závislosti na postavení jejich rodičů, mohly očekávat. Městská partikulární škola měla být zaměřena spíše na praktické úkoly jako naučit žáky číst, psát, počítat, základům historie a především náboženství. Další důležitou složkou jejich vzdělávání byly základy etiky či morálních pravidel. Veškeré znalosti získávali žáci spíše v základech, pro jejich hlubší pochopení pak sloužilo až vyšší vzdělání na univerzitě. Ještě na konci 15. století se žáci převážně vzdělávali formou učení dlouhých textů nazpaměť, nejčastěji z Bible. Díky vynálezu knihtisku se ale postupně začala rozšiřovat forma výuky pomocí knih a jejich četby. Informace o tom, jak mohl vypadat denní režim na městských školách, se můžeme dozvědět především z dochovaných školních řádů. Řády jako takové byly různého typu a především od různých autorů. Řády pro školy mohly být centrální, vydané univerzitou a jejími mistry, ale mnohdy se stávalo, že si tyto řády upravovali, respektive vydávali, samotné městské rady či rektori a správci škol. Na jejich dodržování poté měli dohlížet inspektoři škol, případně samotná univerzita (viz obrazová příloha č. 16, 19, 25).⁴⁰

Na partikulární škole se žáci naučili základům latiny, ale i přesto ji většina již ke svému běžnému životu ve městě nevyužila. Větší znalost latiny tedy mívali členové akademické obce. Tito, nejčastěji školní správci či konšelé města, bývali často zároveň i notáři a písaři. Jejich kultivovanější jazyk byl využíván i měšťany například pro sepsání důležitých listin. Povinnosti písařů a notářů zajišťovaly velké příjmy peněz, jelikož městský písař mohl brát ve větším městě až 140 kop míšeňských grošů, což byl hned několikanásobek učitelského platu. Notář měl poté roční příjem okolo 50 kop.

Učitele a správce přitahovala možnost usazení se v daném městě. K tomu měli nejlepší příležitost sňatkem s vdovami, které často pocházely z majetných rodin. Snahy udržet pedagoga ve městě, kde působil, měla i městská rada, konšelé a radní, kteří se pokoušeli tuto inteligenci ve městě udržet pomocí různých nabídek vstupu do správy města či odkoupení místních nemovitostí.

³⁹ Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 11–12.

⁴⁰ Jiřina HOLINKOVÁ, *Každodennost v životě předbělohorských škol* in: Michaela Kokojanová (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16. – 18. století)*, Prostějov 1997, s. 410.

2.2 Pražská utrakvistická univerzita (1550–1622)

Od 15. století byla pražská univerzita po odchodu mnoha německých profesorů poté, co byl vydán Dekret kutnohorský (1409), zredukována na jednu artistickou fakultu.⁴¹ Touto redukcí přišla také o mnoho zahraničních studentů. Ztráta opory panovníka a úbytek studentů vedly univerzitu k tomu, že se primárně zaměřila na rozšíření sítě městských partikulárních škol v českých zemích a jejich správu a organizaci.⁴²

V polovině 16. století zažívala univerzita krizová léta. Po protihabsburském povstání v roce 1547 jí byla připočtena část viny za tyto události (spolčení se s městy) a král Ferdinand I. se rozhodl zasáhnout univerzitu v materiální sféře. Univerzitě byl sebrán její majetek na venkově, který jí zajišťoval finanční samostatnost, a nadále se musela spolehnout na takzvané komorní platy, které dostávala přidělené královskou komorou. Nejvíce tento materiální zásah postihl univerzitní koleje. Další rána univerzitě přišla v roce 1556. Na královu žádost byli pozváni do Prahy jezuité. Usídlili se v Klementinu, ze kterého byli předtím vystěhováni dominikáni. Oproti Karolinu bylo již od počátku jezuitské Klementinum dobře finančně zajištěné díky podpoře panovníka. Jezuité se postupně stali pro univerzitu velkým konkurentem. V zemských centrech Českého království, v Praze a Olomouci, založili své akademie.⁴³ V roce 1562 získali jezuité od krále Ferdinanda povolení udělovat svým studentům akademické tituly, tedy privilegium, které do té doby v Čechách patřilo jen pražské utrakvistické univerzitě. Jezuité toto privilegium zpočátku, do roku 1573, využívali jen pro členy řádu.⁴⁴

Pražská univerzita byla, jak již bylo psáno výše, důležitým ideovým a správním centrem složité a rozvětvené sítě městských škol. Tyto funkce pražská akademie zřejmě plnila již v předhusitské době. Akademická obec spadala pod své vlastní právo a tak rektor univerzity měl pravomoc řídit konkrétní obsazování škol svými bakaláři. Rektor mohl též soudit

⁴¹ Dekret přiznával českému národu v případě hlasování a voleb na univerzitě tři hlasy, oproti pouhému jednomu hlasu ostatních národů. Ve svém znění se dekret snažil napodobit zakládací listinu Karla IV., kdy apeluje na snahu dopřát českému národu spravedlnost, aby mohl mít hlavní rozhodující hlas na české univerzitě. Ostatní národy jako protest proti uznání dekretu ve velkém počtu (700–800 mistrů a studentů) opustili pražskou univerzitu in: Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010, s. 244, 270.

⁴² M. SVATOŠ (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy I.*, s. 219.

⁴³ M. SVATOŠ (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy I.*, s. 216; I. ČORNEJOVÁ, *Karolinum a Klementinum. Zápas o výchovu mládeže na počátku 17. století*, s. 41–47.

⁴⁴ A. KUBIČEK – A. PETRÁŇOVÁ – J. PETRÁŇ, *Karolinum a historické koleje univerzity Karlovy v Praze*, s. 27; Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo – Jezuité v Čechách*, Praha 1995, s. 59–71; K. BOBKOVÁ – VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*; P. A. KROESS, *Quellen und Forschung zur Geschichte, Literatur und Sprache Osterreichs und seiner Kronlander XI., Geschichte der Bohmischen provinz der gesellschaft Jesu. – I. Geschichte der ersten kollegien in Bohmen, Mahren und Glatz*, Wien 1910.

přestupky členů akademické obce, ale často se na něj tito členové obraceli spíše jako na ochránce jejich práv. Z předchozího tvrzení vyplývá, že univerzita jako studium generale udržovala intenzivní vztahy s městskými latinskými školami. Jakékoliv přímé ovlivnění výuky na školách ze strany univerzity nebylo jednoduché. Univerzita nedisponovala žádnými exekutivními pravomocemi a musela se spoléhat na podřízenost svých bakalářů a mistrů a též na bohaté kontakty s čelními představiteli městských správ a místních vrchností.⁴⁵ Důležitým zdrojem informací pro univerzitu o dění na jednotlivých školách byli městští inspektoři, kteří pravidelně posílali na univerzitu zprávy. Náplň výuky mohla pražská akademie též ovlivnit posíláním schválených knih a učebních pomůcek do jednotlivých škol.⁴⁶

Vliv pražské univerzity byl především v Čechách, v oblastech východu, jihozápadu a středu české kotliny. V 16. století se začal vliv ještě rozšiřovat na území Plzeňska. Mimo její vliv pak byla především tradiční katolická města jako České Budějovice. Hraniční oblasti často spadaly pod jiné zahraniční univerzity.⁴⁷

Univerzita své studenty připravovala především na dráhu učitelskou, která ale neměla být jejich konečným cílem, ale často jen praxí a přípravou do života, odrazovým můstkem ke kariéře. Praxi svým studentům univerzita zajišťovala posíláním na různé městské školy. Tito bakaláři poté často sami přiváděli své žáky k beánii na univerzitu. Například v letech 1560–1581 přišli k beánii žáci z více jak 40 škol. Nejčastěji k ní přicházeli žáci ze Žatce, Loun, Berouna, Českého Brodu, Kutný Hory, Slaného a Nymburku. Během beánie se žáci zapsali do univerzitní matriky. Tato ceremonie byla pro žáky velice důležitá. V praxi ani nemuseli na univerzitě studovat, ale zapsáním do matriky se stali členy akademické obce, což pro ně bylo prestižní. Také museli za ceremonii zaplatit.⁴⁸

Organizace univerzity jako takové i kontrola sítě městských škol se složitou rotací pedagogů nebyla jednoduchou záležitostí. Jako jeden z dobrých organizátorů na postu rektora univerzity se vyznamenal již výše zmíněný Martin Bacháček.⁴⁹ Není zcela jasné, jak dobrými organizátory správy městských škol byli Bacháčkovi předchůdci, jelikož o nich není tolik zpráv. Pravděpodobně ale museli být též schopní, aby udrželi rotaci učitelů a bezproblémovou správu městských škol v chodu.

⁴⁵ J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 32–34.

⁴⁶ Tamtéž s. 219–220.

⁴⁷ Tamtéž, s. 221.

⁴⁸ M. SVATOŠ (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy I.*, s. 220, 223.

⁴⁹ J. MARTÍNEK – J. HEJNIC, *Rukověť humanistického básnictví I.*, s. 120–126.

Nyní ještě několik málo informací k Martinu Bacháčkovi, který žil v letech 1541–1612. Prošel studiem hned na několika zahraničních univerzitách v Lipsku, Altdorfu či ve Vitemberku. Měl diplomatické nadání a využíval svých konexí ve městech k lepší organizaci městských škol.⁵⁰ Bacháček se pokoušel o modernizaci výuky pomocí univerzitní reformy v letech 1609–1611, především o opětovné obnovení všech čtyř fakult. Reforma však nebyla zcela úspěšná.⁵¹

Z dalších význačných osobností 16. století spojených s pražskou univerzitou jmenujme alespoň některé z nich, jako například Petra Kodicilla.⁵² Jeho školní řád z roku 1586 pomohl k rozvoji městského školství nejen v Čechách, ale i na Moravě. Vztah s univerzitou měl i Tadeáš Hájek z Hájku,⁵³ známý lékař a astronom, ale především osobní lékař Maxmiliána II. Významnou osobností zajisté byl i Daniel Adam z Veleslavína,⁵⁴ který se proslavil jako humanista, spisovatel, editor a dědic tiskaře Jiřího Melantricha.⁵⁵ Zmínit bychom měli i Jana Jessenia či Jana Campana Vodňanského.⁵⁶ Všechny tyto slavné osoby spojované s Karlovým učením zajisté ovlivňovaly nejen svojí působností, ale i samotným vztahem k univerzitě pražské, univerzitu jako takovou a patří mezi nepopíratelné součásti jejich dějin 16. století a počátku 17. století.⁵⁷

2.3 Školy raného novověku na Moravě

Oproti situaci v Čechách, která je poměrně značně zpracovaná již zmíněným Zikmundem Wintrem, Františkem Dvorským nebo Jiřím Peškem, systému vzdělávání na Moravě se takové pozornosti nedostalo. Jedním z hlavních důvodů může být menší počet zachovaných pramenů k dané problematice na Moravě a tak historici, kteří tuto oblast zkoumali, museli často vytvářet obraz raně novověkého vzdělávání na Moravě ze střípků informací.⁵⁸

Důležitým pramenem pro vzdělávání na Moravě jsou především Paměti od Dvorského, které nám na korespondenci pražské univerzity s moravskými městy mohou ukázat, že na sklonku 16. a počátku 17. století byly takové kontakty stejně časté a obvyklé jako

⁵⁰ J. MARTÍNEK – J. HEJNIC, *Rukověť humanistického básnictví I.*, s. 236; J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 35.

⁵¹ J. PEŠEK, *Pražská univerzita, městské latinské školy a měšťanské elity předbělohorských Čech*, s. 337–338.

⁵² J. MARTÍNEK – J. HEJNIC, *Rukověť humanistického básnictví I.*, s. 389–402.

⁵³ J. MARTÍNEK – J. HEJNIC, *Rukověť humanistického básnictví II.*, s. 247–248.

⁵⁴ J. MARTÍNEK – J. HEJNIC, *Rukověť humanistického básnictví I.*, s. 38–40.

⁵⁵ M. SVATOŠ, *Dějiny Univerzity Karlovy I.*, s. 234–235.

⁵⁶ J. MARTÍNEK – J. HEJNIC, *Rukověť humanistického básnictví I.*, s. 254–295.

⁵⁷ J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 238; A. KUBIČEK – A. PETRÁŇOVÁ – J. PETRÁŇ, *Karolinum a historické koleje univerzity Karlovy v Praze*, s. 28.

⁵⁸ J. HOLINKOVÁ, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě*, s. 9–12.

v předchozích letech v Čechách. Moravské školy řešily stejné problémy, jako byla častá změna učitelů a správců škol či snaha městských rad o domluvu s pražskou univerzitou, co se týče dosazení nových správců.⁵⁹

Klíčovým pramenem pro vzdělání jsou nejen v Čechách, ale i na Moravě školní řády.⁶⁰ Na Moravě je možné v této oblasti vidět především vliv Filipa Melanchtona a Jana Sturma. Jejich vliv byl poté přenášen především skrze studenty univerzity ve Vitemberku. Moravští studenti se často objevovali v záznamech této univerzity, ze které Melanchton šířil základy svého nového humanistického školství.⁶¹ Pramenem, který může mnoho vypovědět o učitelích a studentech z Moravy či těch, kteří na Moravu přijížděli učit ze zahraničí, jsou *Vitemberské ordinanční knihy* ze 16. století.⁶² Jako pramen, který může ukázat, jak vypadala výuka v 16. století na Moravě, jsou i učebnice, například latinská gramatika, která byla v roce 1504 vydána pro školu sv. Mořice v Olomouci.⁶³

Pokud bychom se ptali, kolik městských škol se na Moravě nacházelo v době raného novověku, zjistili bychom, že to nelze přesně stanovit. Pro Moravu není mnoho záznamů, ze kterých je možné dojít k jasnému číslu. Existují pouze dohady, které se pohybují od 180 do 200 škol. Jiřina Holinková operuje přímo s počtem 200 škol. Pokud by tato čísla souhlasila, znamenalo by to, že Morava, co se týče počtu městských škol, rozhodně nebyla pozadu za českým prostředím.⁶⁴ S tímto množstvím škol na Moravě ale nesouhlasí Bacháčkovi soupisy, který zmiňují pouze 100 škol, tento počet ale zřejmě nezahrnoval školy, které spadaly pod německé univerzity.⁶⁵ K tomuto prostému součtu bychom ale také měli dodat, že většina škol na Moravě se nacházela pouze ve větších městech. Škol „venkovského“ typu, jak je pojmenoval Winter a pod kterými je možné si představit školu v nějakém menším městě, nebylo na Moravě mnoho. Pokud takováto škola existovala, tak pod ní často spadalo nejbližší

⁵⁹ Za příklad můžeme uvést dopisy rektora pražské univerzity Bystřického s městskou radou v Prostějově, Uherském Brodě či Třebíči: F. DVORSKÝ (ed.), *Paměti o školách českých*, s. 102, 126, 128, 205.

⁶⁰ Ze školních řádů - řád Matouše z Chotěřiny pro soukromé školy (1557), který byl žákem Melanchtona. V jeho řádu se nacházel přesný rozvrh tříd, kdy a kde se bude učit katechismus, čtení, psaní, latina a další in: J. HOLINKOVÁ, *Každodennost v životě předběllohorských škol*, s. 410.

⁶¹ J. HOLINKOVÁ, *Každodennost v životě předběllohorských škol*, s. 409, 410; O. KÁDNER, *Dějiny pedagogiky*, s. 92.

⁶² Georg BUCHWALD (Hg.), *Wittenberger ordiniertenbuch 1537-1560*, Leiptig 1894; Ernestus HETTENBACH (ed.), *Album Academiae Vitenbergensis - Volumen Secundum*, Halle 1894; G. BUCHWALD (Hg.), *Wittenberger ordiniertenbuch 1560 - 1572*, Leipzig 1895, J. HOLINKOVÁ, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě*, s. 16; J. HOLINKOVÁ, *Každodennost v životě předběllohorských škol*, s. 409.

⁶³ J. HOLINKOVÁ, *Každodennost v životě předběllohorských škol*, s. 411.

⁶⁴ J. HOLINKOVÁ, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě*, s. 25, 26.

⁶⁵ Zikmund WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 26; J. HOLINKOVÁ, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě*, s. 26.

okolí, což mohlo být několik vesnic nebo třeba i menší blízké město, které vlastní školu nemělo.⁶⁶

I přesto, že nevíme přesný počet škol na Moravě, některé z nich patřily k velmi kvalitním. Jednalo se o školy v Jihlavě, Znojmě, Prostějově, Olomouci, Velkém Meziříčí, Uherském Brodě či Moravských Budějovicích. O tyto školy byl velký zájem jak ze strany žáků, tak i učitelů, kteří přicházeli jak z pražské univerzity, tak třeba i ze zahraničí v případě Jihlavy či Velkého Meziříčí. Důvodem tak značného zájmu mohla být vysoká úroveň vzdělávání na jmenovaných městských školách. Mnoho učitelů zde působilo i několik let.⁶⁷ Na některé z těchto moravských škol ještě narazíme v dalších kapitolách, jelikož právě i několik žáků z Rakovníka bylo vysláno například do Velkého Meziříčí, Jihlavy či Uherského Brodu.⁶⁸ Na moravských školách nepůsobili učitelé pouze z Moravy. Hodně učitelů přicházelo z Čech, dále také z Uher, Slezska a Svaté říše římské. Přesné počty učitelů a jejich místa původu však určit nelze.⁶⁹

Jaký byl vztah pražské univerzity k moravským městským školám? I zde vystupují do popředí některé školy, které se objevují v pramenech častěji díky korespondenci s rektorem pražské univerzity či se nacházejí v záznamech beáníí. Jedná se kromě již výše zmíněných prestižních městských škol třeba i o školy v Třebíči, Jemnici, Brně či Kroměříži. Většinu 16. století se větší zájem pražské univerzity obracel zřejmě na samotné Čechy. K tomuto tvrzení je však třeba vzít v potaz nedostatek dochované korespondence či jiných pramenů popisujících vztahy univerzity s Moravou pro značnou část 16. století. Je však doložené, že se na Moravu posílalo podstatně méně učitelů z Prahy, zřejmě i z toho důvodu, že se Morava častěji obracela na zahraniční univerzity, kam i posílala své žáky.

Vztahy moravských škol s Prahou je možné lépe sledovat přibližně až od 70. let 16. století díky dochované korespondenci. V této době také začala pražská akademie posílat na Moravu i větší počet učitelů. Tehdy měl na pražskou univerzitu podstatný vliv Petr Kodíčil a především rektor Martin Bacháček. Právě tito rektori se pokoušeli o reformu pražské univerzity a školství u nás.

⁶⁶ Zikmund WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 10, 11.

⁶⁷ J. HOLINKOVÁ, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě*, s. 27.

⁶⁸ Jedná se o žáky Martin Faberius Rakovnický: J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví II.*, s. 120; Mikuláš Pelargus: J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví IV.*, s. 136; Pavel Gryll z Gryllova: F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 200.

⁶⁹ J. HOLINKOVÁ, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě*, s. 28.

Uvedme alespoň několik případů korespondence mezi pražskou univerzitou a moravskými městskými školami. U Dvorského v *Pamětech o školách* si můžeme všimnout faktu, že nejvíce si pražská univerzita dopisovala s městy Třebíč a Prostějov. V roce 1602 Prostějov řešil s univerzitou především nedostatek školních správců, jelikož ten, který měl tuto pozici zastávat, bez jakéhokoliv důvodu z města odcestoval. Prostějov tedy žádal pražskou univerzitu o zaslání nového správce. Zde ale máme také výbornou ukázkou toho, co bývalo obvyklé i v Čechách. Prostějov si nežádal jakéhokoliv správce, ale vysloveně požadoval bakaláře Bartoloměje Štanga, který měl s Prostějovem velice blízké vazby, jelikož se v tomto městě narodil. Ohledně tohoto bakaláře si Prostějov s pražskou univerzitou vyměnil ještě řadu dopisů, na kterých můžeme zaznamenat značnou snahu univerzity vyjít městu vstříc.⁷⁰ Kromě dohadů o dosazování správců škol nám tato korespondence též ukazuje i zvýšený zájem pražské univerzity o Moravu. Tuto situaci může doložit žádost rektora Bacháčka z listopadu 1604, kdy rektor žádá městskou radu Moravských Budějovic, aby upozornila školní inspektory, že si přeje v co nejbližší době dostat zprávu o stavu zdejší městské školy.⁷¹ Podobné zprávy máme i z Třebíče, Olomouce, Brna či Uherského Brodu.

⁷⁰ F. DVORSKÝ (ed.), *Paměti o školách českých*, s. 102, 126, 128, 132-133, 153.

⁷¹ Tamtéž, s. 232.

3. Město Rakovník; dějiny, správa a školství

Samotné město Rakovník bylo jedním z faktorů, jenž ovlivňoval dětství a následný postup studentů z města na pražskou univerzitu, a to především svojí kulturou a historií. Abychom lépe přiblížili toto prostředí, zaměříme se nyní na dějiny města Rakovníka ve druhé polovině 16. století a to zejména na jeho jak hospodářský význam, tak i politickou aktivitu, na jeho vztah k vrchnosti, panovníkovi, ale i k okolním městům.

Období 16. století bylo pro Rakovník dobou ekonomického rozmachu (viz obrazová příloha č. 2). Za něj město vděčilo hned několika faktorům. Jedním z nich bylo proslulé rakovnické pivo, které se díky privilegii panovníka mohlo dovážet i do samotné Prahy.⁷² Mezi další odvětví, kterým se ve městě dařilo, patřilo soukenictví.

Co se týče politické situace druhé poloviny 16. století, tak nejvíce královská města a jejich rozvoj ovlivnil rok 1547. Odpor stavů, včetně měst, vůči panovníkovi měl na mnoha místech nedozírné následky. Rakovník v této době ještě nepatřil mezi královská města. Povstání se neúčastnil.⁷³ Až do povýšení města na královské byly jeho osudy úzce spjaty s Křivoklátem.

Vztahy Rakovníka s Křivoklátem se odvíjely, až na několik výjimek, pro značnou část 16. století spíše v nepřátelském duchu. Za zmínku stojí pobyt tajné choti arciknížete Ferdinanda Tyrolského, Filipiny Welserové, na Křivoklátě. Ferdinand Tyrolský jako místopředseda Českého království strávil na Křivoklátě v letech 1547–1567 mnoho času. Zřejmě i díky výše zmíněnému pobytu své tajné choti. Též navštívil opakovaně i město Rakovník, a to například roku 1562 i s císařem Ferdinandem I. a jeho dalšími syny.⁷⁴

Vztahy arciknížete s městem Rakovníkem se zdály být zpočátku bezproblémové. Ferdinand Rakovnickým přiznal například v roce 1559 rentu 20 kop grošů z hradu Křivoklátu za lovecké služby, které mu Rakovničtí prokázali, či ten samý rok daroval městu opět 20 kop grošů

⁷² F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 87.

⁷³ Porážka stavovského odboje znamenala především ústup měst do ústraní v politické sféře, kde se naopak dostala do popředí šlechta: Josef PETRÁŇ, *Rok 1547 v českých dějinách* in: Petr Vorel (ed.), *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie, Sborník příspěvků z konference v Pardubicích*, Pardubice – Praha, 1999, s. 7–8; Jaroslav ČECH, *Od roku 1526 do konce 18. století* in: *Kniha o Rakovníku, Rakovník 2002*, s. 57; F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 86; Marek ĎURČANSKÝ, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2013, s. 63; Josef JANÁČEK, *Města v českých zemích 16. století*, HD 4, 1979, s. 175–193.

⁷⁴ J. EMLER (ed.), *Paměti rakovnické*, s. 15; J. ČECH, *Od roku 1526 do konce 18. století* in: *Kniha o Rakovníku*, s. 57.

k záduší.⁷⁵ Roku 1562 poté měšťané obdrželi dalších 20 kop grošů na opravu kostela, jak je psáno v manské knize, za věrné služby města.⁷⁶

Vztahy s Křivoklátem se však začaly zhoršovat především v důsledku dosazení nového správce hradu Ladislava ze Šternberka, což byl manžel Kateřiny z Lokšan, příbuzné Filipiny Welserové. Rakovník i přesto, že mnohokrát žádal zmíněného Ladislava ze Šternberka o obnovení konšelského úřadu ve městě, byl novým správcem hradu ignorován, a tím mu bylo upíráno jedno ze základních privilegií, které potvrdil sám panovník.⁷⁷

Roku 1564 nastoupil na trůn Maxmilián II. O dva roky později se novým majitelem Křivoklátu stal arcikníže Ferdinand Tyrolský. Ferdinand poslal do Rakovníka dopis, ve kterém reagoval na prosbu města o zachování jeho privilegií. Napsal měšťanům, aby k němu poslali své zástupce. Rakovnícké však nepřijal sám arcikníže, ale jeho zástupce na Křivokláte hejtman Václav Oulička. Ten požadoval, aby mu Rakovníčtí přísahali poddanství vůči Křivoklátu. Ti však takto požadovanou přísahu odmítli.⁷⁸

Ferdinand uvedený akt bral jako nepřátelství vůči královské rodině a jeho osobě a rakovnícké potrestal odepřením jejich práv a privilegií. Rakovníku tedy nezbývalo než se obrátit na samotného císaře. Ten se pokusil spor města s Ferdinandem Tyrolským vyřešit. Ferdinand si však stál za svým rozhodnutím. Snahu o vyřešení situace s rakovníckými ze strany císaře odmítal i hejtman Oulička. Oulička i Ferdinand argumentovali tím, že Rakovník má povinnost složit své vrchnosti, kterou zde zastával Křivoklát, poddanskou přísahu věrnosti. Maxmilián II. se nakonec rozhodl celou situaci postoupit zemskému soudu, kde město Rakovník zastupoval Jan Cvrček. Roku 1571 celý spor skončil císařovým potvrzením městských privilegií (viz obrazová příloha č. 13).⁷⁹

Ferdinand Tyrolský nechal od roku 1575 správu Křivoklátu na Jiřím Popelovi z Lobkovic. Sám zůstával spíše na svých državách v Tyrolsku. Příměří Rakovníka s Křivoklátem ale netrvalo dlouho. Důvodem dalšího sporu byla snaha císaře o dědičné postoupení Křivoklátu

⁷⁵ Přiznání 20 kop grošů je zmíněno i k roku 1556: J. EMLER (ed.), *Paměti rakovnícké*, s. 14.

⁷⁶ Eva ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha z let 1454–1566*, RHS V., 2004, s. 75; F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 88.

⁷⁷ F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 88–89.

⁷⁸ SOKA Rakovník, osobní fond – Hovorka František, *Zaznamenání těch znamenitějších dějin v královském městě Rakovníku ve 14.-19. století přihodilých*, kniha č. 1, inv. č. 2, s. 2–3; August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého*, VIII. díl – Rakovnícko a Slánsko, Argo 1996, s. 38; J. EMLER (ed.), *Paměti rakovnícké*, 16–17.

⁷⁹ SOKA Rakovník, fond Archiv města Rakovníka, listiny ve prospěch Rakovníka, *Listina Maxmiliána II. potvrzující městu jeho privilegia*, listina č. 7, inv. č. 7; F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 90–94.

Jiřímu z Lobkovic. Arcikníže Ferdinand Tyrolský poté zakázal na svém panství kupovat rakovnické pivo.⁸⁰

Ke zlepšení statutu města přispěl až císař Rudolf II., který roku 1576 nastoupil na trůn. Spor o dědičné právo na Křivoklát vyřešil tím, že ho roku 1579 prohlásil za královský statek, tudíž zůstal v rukou panovnické rodiny a zastal se rakovnických v dopise hejmanovi, kde upozorňoval na práva a privilegia města, která neměla být ze strany Křivokláta napadána a ignorována. Snahy o povýšení Rakovníka na královské město ze strany měšťanů samotných trvaly již několik desetiletí, ale roku 1582 císař konečně toto povýšení přislíbil.⁸¹ Došlo k němu však teprve o šest let později dne 27. července 1588 (viz obrazová příloha č. 12).⁸²

Roku 1599 Prahu zasáhl mor, a tak se královská komora na nějaký čas přestěhovala do Rakovníka. Druhá polovina 16. století byla též dobou bojů s Turky. Tyto války byly velice nákladné, a tak si panovník musel ve zvýšené míře půjčovat od královských měst. Samotný Rakovník půjčil císaři pouze do roku 1601 přes 1 300 kop grošů a tato půjčka nebyla konečná. Město za panovníka také ručilo při půjčkách z jiných měst českého království.⁸³

Během zemského sněmu roku 1609, jehož cílem byla především confirmace náboženských svobod, stavové připravovali města na vojenskou akci pro případ, že by císař svobody nepotvrdil. Upozorněn byl i Rakovník, který však na to reagoval tak, že na jakékoliv vojenské střetnutí není připraven a především, že opevnění města by nevydrželo nápor nepřátelského útoku. Jako zástupci Rakovníka byli na sněm posláni Šimon Žlutický s Václavem Píseckým.⁸⁴

Pokračující neshody císaře Rudolfa II. s jeho bratrem Matyášem a především jejich vyvrcholení na počátku 17. století pozorně sledovali i rakovnickí měšťané. Zastihla je zpráva o vpádu pasovského vojska do Čech roku 1611, která vzbudila mezi rakovnickými měšťany takové obavy, že nechali své tři městské brány, sloužící jako přístupové cesty do města zahradit. Průchozí zůstala pouze svatojilská brána, která byla pod nepřetržitým dohledem.

⁸⁰ F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 95.

⁸¹ Tamtéž, s. 96–97.

⁸² SOkA Rakovník, fond Archiv města Rakovníka, listiny ve prospěch Rakovníka, *Listina Rudolfa II. o povýšení města na královské*, listina č. 8, inv. č. 8; J. EMLER (ed.), *Paměti rakovnické*, s. 23–24

⁸³ F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 102–103; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého*, s. 54; SOkA Rakovník, osobní fond Jana Rennera, nevydané strojopisy, *Rakovník v boji za svobodou (1526–1588)*, s. 60.

⁸⁴ F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 107–109.

Tyto obavy rakovnických se ale ukázaly jako zbytečné, jelikož pasovští se Rakovníku vyhnuli.⁸⁵

Další politické události, které město zastihly, se odehrály roku 1618, kdy byl celý rakovnický kraj vyzván k mobilizaci do takzvaného stavovského vojska (viz obrazová příloha č. 7). Na blížící se válku si musel zadlužený Rakovník sám půjčit. Jak byla špatná finanční situace jeho obyvatel, je možné přiblížit na základě žádosti sněmu, který na přípravu války s císařem odsouhlasil výběr daně ze všech statků obyvatel ve městech. Rakovník tvrdil, že požadovanou částku z důvodu vlastního zadlužení nemůže zaplatit. Roku 1620 byla poté v Rakovníku vyhlášena vojenská pohotovost a město muselo být naprosto uzavřeno. Začala se k němu přibližovat stavovská a císařská vojska, která dorazila dne 30. října. Stavovské vojsko, se poté ve městě opevnilo. Po této krátké zastávce, kdy došlo k několika menším střetům, při kterých byl zraněn jeden z velitelů císařského vojska Buquoy, se vojska posunula směrem k Praze, kde poté boj vyvrcholil dne 8. listopadu bitvou na Bílé hoře (viz obrazová příloha č. 11).⁸⁶

Po porážce stavů v bitvě na Bílé hoře se v Rakovníku dne 17. prosince sešla městská rada, aby prodiskutovala další kroky Rakovníka vůči Ferdinandovi II. Zástupci města se rozhodli přísahat věrnost králi. V reakci na tuto přísahu poté byla ve městě ustanovena, nikoliv zvolena, jak tomu bývalo v předešlých letech, nová městská rada v čele s Janem Chroustem, který se stal též hlavním rekatolizátorem města. Ti, kteří se odmítali vzdát protestanské víry, z města odešli. Podle Jaroslava Čecha se tento odchod týkal až patnácti rodin.⁸⁷ Nadále muselo město rozpustit vojenskou hotovost či nesměli být do něj vpuštěni cizinci. Rakovnickým však bylo i nadále dovoleno obchodovat se svým pivem v Praze (viz obrazová příloha č. 3, 5).⁸⁸

3.1 Městská rada a městští úředníci

Městská rada sídlila v prostorách radnice. Radnice bývala oficiální a reprezentativní budovou města a většinou se nacházela na náměstí, které bylo centrem městského dění,

⁸⁵ J. ČECH, *Od roku 1526 do konce 18. století* in: *Kniha o Rakovníku*, s. 57; J. EMLER (ed.), *Paměti rakovnické*, s. 36; Jan Bedřich NOVÁK, *Rudolf II. a jeho pád*, Praha 1935; Josef JANÁČEK, *Pád Rudolfa II.*, Praha 1995.

⁸⁶ J. ČECH, *Od roku 1526 do konce 18. století* in: *Kniha o Rakovníku*, s. 58; K. BLAŽKOVÁ (ed.), *Bitva u Rakovníka 1620*; F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 115–118; Bohdan ZILYNSKYJ, *Rakovník v korespondenci se Slaným a Louny roku 1620*, RHS IV. 2003, s. 26–37; M. ĎURČANSKÝ, *Česká města a jejich správa za třicetileté války*, s. 68; František KAVKA, *Bílá hora a české dějiny*, Praha 2003.

⁸⁷ J. ČECH, *Od roku 1526 do konce 18. století* in: *Kniha o Rakovníku*, s. 58.

⁸⁸ F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 119–120.

především díky konání trhů, slavností či soudů.⁸⁹ Konšelé se při jednání měli zdržovat především v prostorách radnice, ale v případě, že byli vysláni jako zástupci města, mohli město opustit v dané záležitosti (viz obrazová příloha č. 8). Městská rada byla jmenována na období jednoho roku, kdy se jednotliví radní střídali většinou po měsíci na pozici purkmistra, dokud se jím nestal i ten dvanáctý (konšelů bylo 4–12 podle velikosti města). Poté muselo dojít k nové volbě konšelů. K tomuto častému střídání docházelo především z toho důvodu, aby ani jeden konšel nezískal příliš velkou moc nad městem. Purkmistr předsedal městské radě, kterou i svolával, sám měl být poté k dispozici měšťanům na radnici a řešit možné konflikty a problémy. Dalším důležitým úkolem purkmistra byla péče o pečeť města. Městská rada reprezentovala své město i navenek či ho zastupovala pomocí vyslanců na sněmech.⁹⁰

Jmenování nových konšelů prováděl v případě vrchnostenských, poddanských měst hradní hejtman (či sama vrchnost), který kvůli dané záležitosti přijel do města, aby společně s šesti poradci neboli „volenci“ vybral nové konšely. Po povýšení města na královské se pak obnovováním městských rad zabýval jako zástupce panovníka královský podkomoří, který za to, že ve městě obnovil konšelskou radu, dostal i finanční odměnu podle toho, kolik si mohlo město dovolit. Za vlády Rudolfa II. se odměna pro podkomořího za zmíněnou činnost ustálila na pevné částce. Dosazování konšelů do městské rady bylo doprovázeno velkou slavností, na kterou se připravovalo celé město.⁹¹

Hlavními úkoly konšelů bylo starat se o město ve všech možných sférách. Zasedali u soudu a tím zajišťovali pořádek ve městě společně s rychtářem, který měl právo zatýkat provinilce. Dále dohlíželi na hospodářský chod města, na vybírání daní, řídili cechy ve městě a zajišťovali provoz městských budov, jako byla radnice, věže, pivovary, škola, mlýny a další. V některých městech se poté část ekonomické správy přenášela od konšelů k dalším úředníkům, jako byli městští hospodáři, jimiž se budeme zabývat ještě dále.⁹²

Radní, který úřadoval hned po volbě nových konšelů, byl nazýván primasem, tedy prvním. Za konšely byli voleni právoplatní měšťané většinou z řad elity města. Nebylo to však podmínkou. Správa královských měst se v 16. století měla řídit takzvaným Koldínovým zákoníkem, který definoval konšelská práva a povinnosti. Tento zákoník byl přijímán ve

⁸⁹ F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 147.

⁹⁰ Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst - Život veřejný v XV. a XVI. věku díl I.*, 1890–1892, s. 671–696; P. KRÁL – V. BŮŽEK, *Člověk českého raného novověku*, s. 148; K. MALÝ a kol., *Práva městská Království českého (edice s komentářem)*, s. 685–686; Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 208–216.

⁹¹ Z. WINTER, *Kulturní obraz českých měst - Život veřejný v XV. a XVI. věku díl I.*, s. 633–652.

⁹² Zikmund WINTER, *Zlatá doba měst českých*, 2. vydání, Praha 1991, s. 118.

městech pozvolna. V některých pořad převládalo právo přijímané z německého prostředí. Podle Koldínova zákoníku měli konšelé ovládat právní zvyklosti a řád, aby mohli spravedlivě soudit a spravovat město. Pokud byl souzen blízký člověk jednoho z konšelů, byl daný konšel vynechán z jednání pro svoji přílišnou zainteresovanost. Konšelé měli na město pomýšlet také při navrhování svých nástupců na další rok.⁹³

K městské radě též přináležela takzvaná městská kancelář, která zahrnovala písaře či několik písařů a notáře. Písař musel být přítomen při zasedání rady a také při soudech, kde veškeré dění zapisoval. Často též sepisoval testamenty. Písaři byli voleni a na svém postu většinou působili delší dobu. Odcházeli většinou z důvodu nemoci.⁹⁴

Jednou z dalších součástí správy města byl též městský rychtář. Rychtář byl především v době předhusitské zástupcem panovníka ve městě. Prvním rychtářem býval často lokátor města v případě, že bylo město nově založeno. Jeho sídlem býval dům, nazývaný rychta. Co se týče jeho pravomocí a povinností, shodovaly se téměř s povinnostmi a úkoly pozdější městské rady. Šlo především o dohled nad městem ve smyslu zachování pořádku a práva, ale i ve smyslu ekonomickém. Pozici rychtáře se po husitských válkách snažila omezit a snížit městská rada, která se začala formovat jako samostatný orgán města. Rada s dalšími městskými orgány a úředníky poté začala přebírat povinnosti rychtáře. Funkce rychtáře nadále zůstala zachována, ale pouze ve smyslu městského úředníka, který pomáhal městské radě s policejním dohledem a soudnictvím. Po stavovském povstání roku 1547 byli do královských měst dosazeni Ferdinandem I. královští rychtáři. Ve městě Rakovník, které se stalo královským až v roce 1588, je možné dohledat královské rychtáře až po Bílé hoře. Přesněji od roku 1622, kdy se jím stal Matyáš Lettich.⁹⁵

Dalším městským úředníkem byl takzvaný městský hospodář. V některé literatuře poté tito hospodáři bývají označováni též jako správci obecních statků. Městští hospodáři bývali v Rakovníku voleni dva, a to podobně jako třeba konšelé na jeden rok. Původní působnost hospodářů nebo také správců zasahovala do oblasti celého města, postupně se však začali zabývat především prostory radnice a největších městských budov, jako například od roku 1560 novou budovou městské latinské školy, budovami pivovarů, městskými branami a

⁹³ K. MALÝ a kol., *Práva městská Království českého (edice s komentářem)*, s. 684, 687–690; P. VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě*, s. 28.

⁹⁴ František HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992, s. 267–268; Z. WINTER, *Zlatá doba měst českých*, s. 115–117.

⁹⁵ J. DOBEŠ – Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích*, s. 205–208; František ROUBÍK, *Královští rychtáři v pražských a jiných českých městech v letech 1547–1783*, Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy, VI, 1930, s. 265–355; F. HOFFMANN, *České město ve středověku*, s. 257–258; Z. WINTER, *Zlatá doba měst českých*, s. 118–120.

dalšími prostorami. Přesné vymezení pojmu městského hospodáře a náplně jeho činnosti není jednoduché. Pro příklad je možné uvést léta 1558–1661, kdy se objevuje v záznamech, neboli v *Registrech hospodářů městských*, jak městský hospodář, tak i hospodář obecních domů. Celý systém hospodaření města byl poté pod kontrolou několika komisí.⁹⁶

3.2 Škola v Rakovníku

Kdy přesně byla založena první škola v Rakovníku, nevíme, ale k roku 1405 se zde nacházel již rektor jménem Petr. Tato informace nasvědčuje tedy tomu, že již v době před husitskými válkami byla v Rakovníku škola. V pozdější době se zřejmě nacházela, stejně jako bývalo zvykem i u jiných městských škol, poblíž kostela. Po celé 14. století a do poloviny století následujícího vyučovali na škole především kněží, a to latině či církevním zpěvům. Prvotní vzhled školní budovy ještě z 15. století se podobal spíše jednoduché dřevěné stavbě s malou místností, která splňovala funkci učebny. Tato dřevěná stavba shořela spolu s kostelem roku 1422 během husitských válek.⁹⁷

V době, kdy se ve městě po roce 1422 nenacházela budova školy, sloužily účelu vyučování žáků soukromé domy, které bývaly na nějaký čas pronajaty. Jedním takovým domem byl i dům kameníka Jana, který, jak naznačuje jeho jméno Jan ze „staré školy“, ještě pamatoval dřívější dřevěnou budovu, ve které se na počátku 15. století vyučovalo.⁹⁸

Stavba nové budovy školy byla započata v roce 1450 a měla se opět nacházet poblíž kostela. Stavba a následné opravy budovy byly finančně velice náročné a jejich uskutečnění bylo závislé na darech měšťanů. Jeden z nich učinila Klára Knotková, která na školu a žáky myslela ve své závěti a odkázala jim roku 1414 nemalý majetek.⁹⁹ Nová budova školy měla být, zřejmě i díky předchozí zkušenosti, kamenná s poschodím. V prvním patře se nacházela místnost pro rektora a pro žáky a učitele. O tom, že budova byla opravdu podle plánu

⁹⁶ Jan ČERNÝ, *Registra městských hospodářů v Rakovníku, příspěvek k dějinám správy a hospodářství města 16. století*, RHS VI., s. 47–59; F. ROUBÍK, *Královští rychtáři v pražských a jiných českých městech v letech 1547-1783*, s. 265–355.

⁹⁷ F. LEVÝ, *Dějiny Rakovníka*, s. 191–196, s. 50; J. RENNER, *Rakovník XVI. století*, s. 99–108; SOKA Rakovník, osobní fond Jana Rennera, strojopis: *Rakovnicko a Rakovník od nejstarších dob až do r. 1526*, s. 87, 89.

⁹⁸ SOKA Rakovník, osobní fond Jana Rennera, strojopis: *Rakovnicko a Rakovník od nejstarších dob až do r. 1526*, s. 89.

⁹⁹ Klára Knotková odkázala všechen majetek obci, přičemž obec měla z tohoto majetku přispět 80 kopami grošů na opravu chrámu a také část majetku věnovat školní mládeži a škole jako takové in: F. LEVÝ, *Dějiny Rakovníka*, s. 50.

postavena z kamene, svědčí i informace, že roku 1518 byl povolán na opravu školy kameník Pexa.¹⁰⁰

Jak již vyplývá z předchozího popisu budovy školy, nebyla příliš velká. S nárůstem zájmu o vzdělání a též prestiží školy v Rakovníku přicházelo více žáků i z okolních měst a vesnic. Nedostatek prostoru musela tedy škola vyřešit postupnými přístavbami. K prvnímu rozšíření budovy došlo za primase Jiřího Malého roku 1560. Nová budova byla postavena vedle již stojící školy jako přístavba a její stavbou byly pověřeni bratři Ambrož a Benedikt Bernhartovi. O faktu, že nová budova nestála samostatně, ale byla přístavbou, svědčí to, že i přesto, že v ní bylo jedno patro, se v přístavbě nenacházely schody. Schody zřejmě bývaly ve staré části školy, která byla s tou novou propojená. Dalšího rozšíření se škola dočkala roku 1579 za primase Jana Píseckého (viz obrazová příloha č. 14, 15). Do roku 1885, kdy byla zbořena, stála škola před vstupem do kostela směrem k náměstí (viz obrazová příloha č. 1, 4, 6, 9, 10).

Spolu s rozšiřováním školní budovy docházelo také ke zvýšení počtu žáků. Následně byl navýšen i počet tříd a rakovnická škola se i díky tomu zařadila mezi takzvané vyšší partikulární ústavy. Známost a prestiž školy přišly především s významnějšími pedagogy, kteří na ní vyučovali. Učební řád, stejně jako i samotné učitele, dodávala pražská univerzita.¹⁰¹ O to, kdo bude na školu v Rakovníku poslán, byl ve městě velký zájem. Univerzita mnohdy přihlédla k požadavku města, které samo navrhovalo kandidáty, ale často posílala učitele i sama, což také mnohdy vedlo ke konfliktům nového rektora či učitele s městskou radou. Rakovničtí konšelé se nejčastěji obraceli na vlastní rodáky, kteří ale často již vyučovali jinde a nemohli být vždy k dispozici. Pokud tedy takováto situace nastala, obrátilo se vedení města na známé vzdělance, jako byl Sixt z Ottersdorfu či Daniel Adam z Veleslavína, o radu, kdo by mohl být vhodným správcem rakovnické školy. Nesmíme ale zapomenout, že rotace učitelů po školách byla běžná a problém s hledáním nového učitele či správce se tudíž mohl objevit i několikrát do roka.¹⁰²

Ve druhé polovině 16. století měla podle Jana Rennera větší prestiž než škola v Rakovníku pouze škola v Žatci, čemuž napovídá i poměrně velký počet rakovnických měšťanů posílajících své děti právě na partikulární školu do Žatce. Tomuto tvrzení ale neodpovídá počet studentů poslaných k beánii na pražskou akademii v letech 1560–1581. Zde můžeme

¹⁰⁰ J. RENNEN, *Rakovník XVI. století*, s. 99–108.

¹⁰¹ F. LEVÝ, *Dějiny Rakovníka*, s. 191.

¹⁰² Tamtéž, s. 192–193.

vidět, že samotné město Rakovník vyslalo 91 žáků k beánii ve výše zmíněném období.¹⁰³ To není malý počet, přesto ho ale několik městských škol převyšuje. Například Louny poslaly 188 žáků, podobně na tom byl Hradec Králové. Přes 100 žáků poslaly i Roudnice, Nymburk či Slaný. Ze Žatce, o kterém již byla zmínka, přijelo na univerzitu 271 žáků. Rakovník zajisté patřil k vyšším partikulárním školám v zemi s dobrou pověstí, ale jak vidíme na počtu studentů, takovýchto škol bylo více.¹⁰⁴

V rakovnické škole se vyučovalo ve čtyřech až pěti třídách.¹⁰⁵ V čele školy stál správce neboli rektor. Obvykle jím býval vysokoškolsky vzdělaný člověk s bakalářským nebo i magisterským titulem. Rektor také vyučoval spolu s kolegou ve vyšších třídách. V nižších třídách poté vyučovali další učitelé a kantor. Kantor se staral o výuku hudby spojenou se zpěvem v blízkém kostele. S touto činností mu také pomáhal sukcentor. Kontrolu nad školou a vyřizování možných konfliktů a nesrovnalostí ve sféře školy měli za úkol školní inspektoři. Samotní konšelé, kteří měli většinou zkušenosti z vysokoškolského prostředí, dohlíželi též na kantora a dobrý prospěch žáků rakovnické školy.¹⁰⁶

Roku 1567 došlo v Rakovníku k regulaci stálého platu učitelů, kdy byl ustanoven přesný takzvaný pololetní plat, který činil 13 kop míšeňských grošů pro bakaláře, 8 kop pro kantora a 5 kop pro sukcentora. K tomuto platu dostávali též i naturální odměny během důležitých svátků, jako byly například Vánoce. Výše platu též závisela na velikosti a bohatství města, ve kterém se škola nacházela, a také na jaké pozici ve škole daný (většinou absolvent univerzity) pracoval.¹⁰⁷

¹⁰³ Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 781–786; u Karla Beránka v *Manualu Mistra Curia* je možné dohledat jednotlivé beány. Není zde však celkový počet beánů z jednotlivých měst.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 27–28.

¹⁰⁵ SOKA Rakovník, osobní fond Jana Rennera, strojopis: *Rakovnicko a Rakovník od nejstarších dob až do r. 1526*, s. 218.

¹⁰⁶ SOKA Rakovník, osobní fond Jana Rennera, strojopis: *Rakovnicko a Rakovník od nejstarších dob až do r. 1526*, s. 219; F. LEVÝ, *Dějiny Rakovníka*, s. 191–192.

¹⁰⁷ J. PEŠEK, *Pražská univerzita, městské latinské školy a měšťanské elity předbělohorských Čech*, s. 342; Zikmund WINTER, *Platy a důchody učitelské v XVI. věku*, ČČM 74., 1900, s. 119–134.

4. Zaměstnání otců rakovnických studentů, jejich postavení v městské radě a ve funkcích městských úředníků

V této kapitole se budeme snažit vyhodnotit dostupná data týkající se některých rysů studentů z Rakovníka, kteří ve sledovaném období studovali na pražské univerzitě. Pokusíme se zjistit několik společných znaků rodin, ze kterých pocházeli, tedy údaje o jejich původu. Jaké bývalo nejčastější zaměstnání otců? Mohli si dovolit díky svému finančnímu zázemí posílat své syny na drahá studia i do zahraničí? Pro následující analýzu bylo vybráno několik desítek studentů, o jejichž rodinách bylo možné dohledat více informací. Ze shromážděných údajů je zřejmé, že mnoho otců zkoumaných studentů patřilo mezi členy městské rady či zastávali pozice různých městských úředníků.

Téměř polovina (16 ze 33) otců rakovnických studentů zastávala nějaký post v městské radě a v dalších městských úřadech. Radními bylo čtrnáct otců rakovnických studentů. Další dva otcové poté byli městskými hospodáři (viz 3. kapitola). U šesti otců působících v městské radě či městských úřadech nebylo možné dohledat další povolání či řemeslo, kterým se živili. Posty v městské radě byly prestižními, ale uživit se pouze zastáváním funkce radního nebylo lehké. Nenáležela k nim většinou větší finanční odměna.¹⁰⁸

Velké procento zastoupení otců rakovnických studentů v městské radě ukazovalo na jejich postavení ve městě, které bylo nezanedbatelné. Řadili se mnohdy mezi tu skupinu obyvatel města, která patřila mezi takzvanou městskou elitu. Často disponovali i erbem s přídomkem. Tito erbovní měšťané vlastnili půdu a někteří i mnoho domů.¹⁰⁹

Konšelé bývali také velice často vzdělaní a někteří mívali dobré kontakty s univerzitou, které využívaly během svého působení v městské radě. Jak již bylo výše řečeno, posty v městské radě nebyly spojeny s velkou finanční odměnou. Členové městské rady také běžně pracovali jako řemeslníci či obchodníci a na zasedání rady docházeli spíše zběžně.¹¹⁰

¹⁰⁸ P. KRÁL – V. BŮŽEK, *Člověk českého raného novověku*, s. 147.

¹⁰⁹ Velký rozmach erbovníků hlavně v 16. století. Nepočítali se mezi šlechtu. Přídomek s erbem měly spíše formální hodnotu, jelikož erbovním měšťanům zůstávaly stejná práva a povinnosti: Z. WINTER, *Kulturní obraz českých měst - Život veřejný v XV. a XVI. věku díl I.*, s. 129–134; Neznámějšími erbovníky v Rakovníku byli Gryllovi z Gryllova a Malinovští z Hlavačova atd.: J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví II.*, s. 236–237; F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 197, 202–203; Břetislav ŠTORM, *Rakovničtí erbovníci*, Rabasova galerie, Rakovník 2008, s. 5–6.

¹¹⁰ Mezi konšely patřily například tyto významné rakovnické rody: Malinovští, Gryllovi, Reyčkoví, Rubinovi, Taušovi, Písečtí, Žlutíci atd.; F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 139–141; Z. WINTER, *Zlatá doba měst českých*, s. 118–120.

Velice často se opakující povolání otců (u 8 z nich) univerzitních studentů byla pozice rychtáře.¹¹¹ Byl volen z řad měšťanů a v jeho pravomoci bylo soudit i poměrně velké prohřešky zhářství, vražd či jiného násilí (viz 3. kapitola). Rychtář neměl tak vysokou finanční odměnu za svou práci oproti předhusitské době, kdy býval jedním z nejbohatších mužů ve městě. Mohl si zvýšit svůj příjem různými vedlejšími činnostmi. Například, když byl zavolán, aby ukáznil nějakou rvačku či podobné nepokoje, muselo mu být za tuto činnost zapláceno.¹¹² Otcové rakovnických studentů se též uplatňovali jako městští úředníci (například jako městští hospodáři).¹¹³

Dalším důležitým povoláním objevujícím se v průzkumu, a jak ještě později bude řečeno i časté zaměstnání v budoucích kariérách samotných studentů, byla funkce písaře.¹¹⁴ Ve městě se většinou nacházeli dva písaři. Přísežný písař měl často k ruce mladšího písaře, který míval za úkol opisovat dokumenty zapsané přísežným písařem či zapisoval příjmy a výdaje do hlavního registru. Písař byl stejně jako rychtář volen, avšak pokud byl za písaře zvolen konšel, tedy člen městské rady, nemohl tuto funkci vykonávat, podle městských práv, ve stejné době, kdy byl písařem. Z toho důvodu se zvolený písař do městské rady na dobu svého působení v konšelském úřadě vzdával práce písaře. Plat městského písaře byl mnohdy několikanásobně vyšší než platy učitelů. Písař musel samozřejmě absolvovat vyšší vzdělání, jelikož potřeboval mít nejen znalosti v oblasti latiny, ve které se kromě dalších jazyků listiny psaly, ale také základní povědomí z oblasti práva. Finanční zajištěnost (písař mohl mít 7-40 kop míšeňských grošů ročně podle velikosti města) a předchozí zkušenosti se studiem zřejmě tyto písaře vedly k tomu, aby na studia posílali i své syny.¹¹⁵

Kromě písařů v povolání otců rakovnických studentů figurují i notáři. V analýze se dále objevují hospodáři.¹¹⁶ U nich byly často viditelné nemalé výdaje za studium jejich dětí. Pokud měl takový hospodář větší majetek, statek, mohl si zajisté dovolit poslat své dítě na studia, a to i do zahraničí.

¹¹¹ Rychtáři byli tito otcové rakovnických studentů: roku 1539 – Jan Tauš, 1548 – Jan st. Malinovský, 1562 – Jan Cvrček, 1563 – Jan Šmardoch, 1597 – Havel Moutvička : J. RENNER, *Nejstarší kronika královského města Rakovníka*, s. 37–69.

¹¹² F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 143–144; J. DOBEŠ – Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích*, s. 205–207; F. HOFFMANN, *České město ve středověku*, s. 134–135, 258.

¹¹³ Matěj Sušil byl městským hospodářem: F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 226–227.

¹¹⁴ Písařem byl Jan st. Tauš, později například i Jiří Malý, Mikuláš Rabský či Jan Kyrbicer z Kyrbic: F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 148–149.

¹¹⁵ F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 148–150; J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 41, 46; Z. WINTER, *Zlatá doba měst českých*, s. 116–117; J. DOBEŠ – Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích*, s. 215.

¹¹⁶ Především Valentin Kyrbicer, Danielovští: F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 211; J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví III.*, s. 124.

Z řemesel poté otcové zkoumaných studentů často provozovali soukenictví či bývali kováři, řezníky, tesaři a ševci.¹¹⁷ Z těchto řemesel bylo zřejmě nejvýnosnější soukenictví a řeznictví.¹¹⁸ Soukenictví patřilo mezi mladší nově vzniklá řemesla. Od soukeníků, kteří prodávali sukno, se poté začala oddělovat specializovanější řemesla, jako například krejčí. Podobně „novým“ řemeslem bylo i řeznictví, které začalo brzy profitovat díky zvýšené oblibě masitých jídel. Mistři řezníci bývali i velice bohatí.¹¹⁹

Příjem tesařů a ševců poté již nebyl natolik velký. V případě méně majetných rodin děti mohly i využívat dobročinnosti města, které takovýmto žákům přispívalo na jejich studia na městské škole, či nadací v případě jak studií na partikulárních školách, tak i na univerzitě.¹²⁰ Neméně důležitým prvkem, který ovlivňoval směr vzdělávání rakovnických měšťanů, byla kulturní a historická tradice spojující pražskou univerzitu s městem Rakovník.¹²¹

¹¹⁷ Švec Ondřej Máslo, kovář Martin Danielův, tesař Král, řezník Jiří Malý: F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 162–167; J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 49; Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech 16. století*, Praha 1961; J. JANÁČEK, *Města v českých zemích v 16. století*, s. 165–193; F. HOFFMANN, *České město ve středověku*, s. 180–185.

¹¹⁸ Soukenictvím se živil například Jan Reyček či Jan Malinovský: F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 202–221.

¹¹⁹ Z. WINTER, *Zlatá doba měst českých*, s. 199–200.

¹²⁰ F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 162–165.

¹²¹ J. PEŠEK, *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě*, s. 42.

5. Partikulární vzdělání, městské školy a žáci z Rakovníka

Tato kapitola se zaměří na zkušenosti rakovnických žáků a budoucích studentů univerzity se systémem vzdělávání. Touto zkušeností byla často právě rakovnická městská partikulární škola.¹²² O obecných rysech partikulárního vzdělávání v Čechách a na Moravě již byla zmínka ve 2. kapitole, nyní se zaměříme na samotné Rakovničany.

Jedním z obvyklých rysů partikulárního vzdělávání v raném novověku, a to nejen v Čechách, byla akademická peregrinace. S tímto fenoménem se žáci zřejmě setkali již během svého studia na městských školách a později i v rámci univerzitního vzdělávání. Akademická peregrinace byla pro žáky podstatnou zkušeností, kdy nejen, že byli vyučováni na jednotlivých školách, ale také to pro ně byla sociální zkušenost a v případě měst v pohraničí i možnost naučení se cizího jazyka a navazování kontaktů.¹²³ Jakou praxi měli s akademickou peregrinací po městských školách žáci z Rakovníka? Jaké městské školy navštěvovali nejčastěji? Co mohlo být důvodem přestupu na danou konkrétní školu?

Rakovničtí studenti se aktivně podíleli na dobovém trendu akademické peregrinace, jak bude ještě ukázáno v další části kapitoly. Dohledání všech navštěvovaných škol jedním konkrétním žákem však není lehké. Zmínky o pobytu žáků na různých školách se nacházejí především u Zikmunda Wintra či u Františka Levého, který však tyto informace v mnohém od Wintra přebíral. Dále je můžeme nalézt i v rámci biogramů v *Rukověti humanistického básnictví*. Matriky těchto škol u nás nejsou dochované.¹²⁴

Mezi často navštěvované městské školy z řad rakovnických žáků patřily školy v Berouně, Žatci, Slaném, Plzni, Mělníku, Chrudimi, Nymburku, Jičíně, Jaroměři, Velkém Meziříčí či Jihlavě. Nejčastěji navštěvovanou školou námi sledovaných žáků byla škola v rodném Rakovníku, kde mnoho z nich setrvalo až do odchodu na univerzitu.¹²⁵ To, že byla akademická peregrinace během partikulárního vzdělání módním trendem své doby, neznamenal to, že si ji mohl dovolit pro své dítě každý rodič. Bylo potřeba dítěti zabezpečit finance na cestu do daného města, na stravu, oblečení a pobyt. Výhodou některých žáků

¹²² J. PEŠEK – M. SVATOŠ, *Sociální důsledky akademické peregrinace v českých zemích*, s. 238.

¹²³ M. SVATOŠ, *Akademická peregrinace a cesty za vzděláním* in: *Cesty a cestování v životě společnosti*, 242; J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, 42.

¹²⁴ Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*; F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*; J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví*; J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 43.

¹²⁵ Na rakovnické škole během své akademické peregrinace roku 1582 pobýval jako žák i Matiaš Borbonius: Gustav GELLNER (ed.), *Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníků*, *Historický archiv* 51, 1938, s. 6, 7, 108; Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 382.

mohlo být, pokud měli ve městě, škole, kam se chystali, příbuzné či rodáky z Rakovníka, kteří jim mohli vypomoci. Jan mladší Gryll z Gryllova se učil na škole v Lounech, kde v té době jako učitel působil jeho starší bratr Matyáš Gryll. V některých případech putovalo několik žáků z Rakovníka na jednu školu. Příkladem může být studium Mikuláše Pelarga s Pavlem Gryllem ve Velkém Meziříčí.¹²⁶

Co však žáky na výše zmiňované školy nejvíce táhlo? Jedním z faktorů mohla být čistě blízkost města, ve kterém měli školu navštěvovat a též dobré vztahy Rakovníka s daným městem v oblastech obchodu a jiných. Mezi takovéto lokality je možné zařadit třeba Louny, Slaný a Žatec. Školy se též podle Wintra řadily mezi jedny z nejlepších partikulárních škol v Čechách společně s Chrudimí, kam též směřovali žáci z Rakovníka během své akademické peregrinace. Městské školy v Žatci, Rakovníku a ve Velkém Meziříčí byly také jedny z mála, o které měla zájem i šlechta.¹²⁷

Oblíbená škola byla též v Nymburku, kterou navštěvoval například Jan Reyček či Martin Faberius Rakovnický. Podobně na tom byla škola v Mělníce, odkud několik rakovnických žáků přicházelo k beánii na univerzitu. Škola ve Velkém Meziříčí byla oblíbenou školou nejen pro oblast Moravy, ale i Čech.

Často se stávalo, že v rámci rotace učitelů po školách se někteří žáci k učiteli přidali a putovali s ním. I tento styl akademické peregrinace však musel být dostatečně finančně zajištěn. Zikmund Winter například zmiňuje několik dopisů s varováním učiteli, aby s sebou nebral žáka, od jehož otce nemá potvrzení finančního zabezpečení pro cestu na další školy.¹²⁸

¹²⁶ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví*, II., s. 238–240; Takto měl na žádost rakovnické městské rady, kterou požádala o pomoc matka žáka, vypomoci sirotkovi Pavlovi z Rakovníka Jan ml. Gryll z Gryllova, který působil na žatecké škole. V dopise je též zmíněno, že matka žáka je ochotna zaplatit studium, pobyt, stravu a vše, co bude její syn ve škole potřebovat. Též je v dopise apelováno na Jana ml. Grylla, jako rodáka z Rakovníka, aby pomohl sirotkovi ze stejného města: Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 383.

¹²⁷ O škole v Žatci je zmínka již roku 1256: Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 6; Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, Praha 2010, s. 118–125; J. HOLINKOVÁ, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě v předbělohorském období*, s. 26–27, 31; Od roku 1585 ve Slaném působil jako učitel Rakovničan Ondřej Mráz. V letech 1577–1578 ve Slaném působil jako učitel Jirí Sušil, který poté přesídlil do Žatce, kde vyučoval zřejmě do roku 1581. Obliba městských škol, kde měli Rakovničané své zastoupení v učitelském sboru, či měst, kde bývali zastoupení v radách, mohlo též lákat jejich krajany. Ti se poté mohli obrátit o pomoc ve městě na své rodáky, kteří tam žili: Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 330; J. LACINA, *Paměti královského města Slaného*, s. 74–75, 116–117, 290; Výše zmiňovanému Ondřeji Mrázovi roku 1586 psal městský písař Šimon Žlutický, aby přijal k sobě do žatecké školy syna Jiřího Malinovského: F. DVORSKÝ (ed.), *Paměti o školách českých*, s. 383; V některých případech se mohli žáci spolehnout i na vlastní příbuzenstvo. Příkladem jsou rodiny Sušilů a Malinovských, jejichž jedna polovina žila v Berouně a ta druhá v Rakovníku: Josef VÁVRA, *Paměti královského města Berouna*, Beroun 1899.

¹²⁸ Podobně byl varován Jan Sušil, když se roku 1581 chystal odejít jako učitel do Bělé a vzít sebou několik rakovnických žáků: Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 384.

Žáci se podle svého finančního zabezpečení dělili na mendiky a expendisty, tedy na ty, kteří byli chudí či si nemohli dovolit platit celé studium, a na ty, kterým rodiče platili celá studia. Ne všichni mendici však bývali naprosto chudí a stejně tak ne všichni expendisti si mohli dovolit platit celou částku za vzdělání. Někteří rodiče expendistů platili jen část poplatku na studium a zbytek mohl žák dostávat z beneficí spojených se školou školy či z různých nadací. Za studium se mohlo platit i v naturáliích, které však byly využívány někdy i pro přilepšení daného studenta od jeho rodičů, kteří mu posílali třeba maso, vejce, chleba a jiné. Mendici si poté museli své studium na městské škole i odpracovat. Uklízeli školu, někdy i kostel, v zimě se starali o topení. Aby je nemusel správce či učitel neustále kontrolovat, dostali k sobě přiřazeného jednoho ze starších mendiků, který je kontroloval a někdy se s nimi i učil.¹²⁹

Různý býval též počet navštěvovaných škol, kterými prošel jeden žák. U 14 ze 30 rakovnických žáků nebylo možné dohledat podrobnosti o jejich partikulárním vzdělání. U mnohých žáků je poté možné zjistit alespoň jednu městskou školu, kterou navštěvovali, a to tak, že z té školy přišli k beánii. Pouze u malého procenta žáků bylo možné zjistit více škol a přibližnou dataci k době jejich setrvání na daných školách. Více škol například navštívil Pavel Gryll z Gryllova, a to školu v rodném Rakovníku a poté již výše zmiňovanou školu ve Velkém Meziříčí s Mikulášem Pelargem. Mikuláš Pelargus kromě Velkého Meziříčí navštívil i vzdělávací instituce v Rakovníku, Žatci a ve Slaném. Martin Faberius Rakovnický prošel stejně jako jeho předchůdci školou v Rakovníku a též v Jihlavě.¹³⁰ Jan mladší Malinovský z Hlavačova též nejdříve navštěvoval školu v rodném městě a poté se vydal do Žatce. Z těch žáků, kteří navštívili více škol, je ještě možné jmenovat Jana Reyčka, který byl v Rakovníku, Nymburku a Žatci, či Jiřího Sušila, který prošel školami ve Slaném a Rakovníku.¹³¹

Zbylí žáci většinou navštívili pouze jednu školu, o které je možné dohledat informace, a tou školou byla nejčastěji městská škola v Rakovníku.¹³² Výjimku poté tvoří Jan mladší Gryll z Gryllova, který navštívil pouze školu v Lounech, kam byl poslán za svým bratrem, Jan

¹²⁹ Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 379–386.

¹³⁰ Po studiích působil až do své smrti v Chrudimi, což také mohlo vést k tomu, že do Chrudimi poté ještě putovali žáci z Rakovníka: F. DVORSKÝ (ed.), *Paměti o školách českých*, s. 568.

¹³¹ Většina žáků vyzkoušela během akademické peregrinace několik městských škol: J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 45.

¹³² Jednalo se o Jana Tauše (okolo roku 1576), Pavla Šmardocho (1576-1588), Jana Kysnara (okolo roku 1569), Jiřího Střípka Ostracia (před rokem 1564), Ondřeje Mráze (okolo roku 1569), Matyáše Grylla (okolo roku 1560): F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 197-233; J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví*, V., s. 337, 285; J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví*, III., s. 127, 385; J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví*, IV., s. 79.

Oldřich Malinovský, který byl svým dědou poslán do Žatce, či Jan Sušil, který též pobýval na škole v Žatci.

6. Průběh studia na pražské utrakvistické univerzitě

6.1 Beání a zastoupení rakovnických studentů

Aby se mohl žák latinské městské školy považovat za studenta pražské akademie, musel projít takzvanou beáníí. Kandidátovi studií se proto i z tohoto důvodu říkalo beán. Pojem beán se poté vykládal různými způsoby, které většinou definovaly člověka hrubého, neukázněného, nedotčeného vzděláním. Všechny těchto špatných návyků a vlastností se měl během beání, která byla veřejnou ceremonií, zbavit. Měl se stát univerzitním studentem, tedy později i vzdělanou osobou, která se prokazovala opačnými vlastnostmi, než jaké měl žák před vstupem na akademii.¹³³ Příprava k ceremonii zahrnovala především cestu na akademii do Prahy, která mohla být pro některé z žáků i finančně náročná, když vezmeme v potaz, že žák neplatil jen cestu do města, ale samotnou ceremonii i poplatek za zapsání do knihy imatrikulovaných. Poplatky podle Wintra dohromady čítaly okolo 50 kop grošů.¹³⁴

Beání se měly konat vždy v srpnu, ale termíny se málokdy dodržovaly, a tak mnohdy bývaly v dubnu, říjnu anebo podle potřeby. Největší počet beánů přiváděli učitelé, členové akademické obce, ze svých městských latinských škol, především z těch pražských. Rektor na učitele často vyvíjel nátlak, aby své žáky přiváděli k beání na univerzitu.¹³⁵ Většina z nich však nenastoupila hned po beání na studia, jelikož na to ještě neměla dostatečný věk. K beání chodili žáci z různých tříd. I z toho důvodu se po ceremonii vraceli zpět na městské školy, kde buďto ještě několik let setrvali, a pak se vydali na univerzitu, nebo zřejmě i v mnoha případech už nikdy na pražskou akademii nešli. Studia ve výsledku podstoupila jen menší část účastníků beání, okolo necelých deseti procent. Přesné okolnosti jejich nenastoupení ke studiu se nedají s určitostí dohledat.¹³⁶

Městské latinské školství, které správou podléhalo pražské utrakvistické univerzitě, každoročně zajišťovalo přísun nových beánů pro univerzitu. Počet beánů závisel mnohdy na velikosti školy, ze které přicházeli, ale třeba i na samotných učitelích, kteří je doprovázeli k ceremonii. Petr Svobodný ve své práci o sociální a regionální struktuře studentů rozdělil města na tři typy podle toho, kolik posílala beánů na pražskou univerzitu a za jakým účelem.

¹³³ Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských. Knihy dvoje*, s. 218.

¹³⁴ Tamtéž, s. 224; M. SVATOŠ, *Dějiny Univerzity Karlovy I.*, s. 223.

¹³⁵ M. SVATOŠ, *Dějiny Univerzity Karlovy I.*, s. 223.

¹³⁶ Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských. Knihy dvoje*, s. 223–224; M. SVATOŠ, *Dějiny Univerzity Karlovy I.*, s. 223.

- Města, která posílala tolik studentů, kolika pak mohla nabídnout uplatnění po dokončení jejich studií
- Města, která posílala více studentů, než kterým mohla nabídnout uplatnění
- Města, která posílala méně studentů oproti možnému uplatnění absolventů ve městě¹³⁷

Město Rakovník spadalo do druhé skupiny. Velká a poměrně známá partikulární městská škola v Rakovníku posílala v pravidelných intervalech značný počet studentů k beánii. Na důkaz tohoto tvrzení je přiložena tabulka beánů (tabulka č. 1) s přívlastkem Rakovnický, která byla vytvořena z údajů, nalezených v *Manuálu Mistra Curia*.¹³⁸

Samotná beánie začínala pozvánkou k dané ceremonii, kterou sepsal děkan, a poté ji nechal vyvěsit na dveře kolejí. Děkan v pozvánce vysvětloval celý smysl této ceremonie. Jak již bylo výše řečeno, přirovnával žáka, který se měl účastnit beánie, k ubohému neznalci vědění, který žil dosud v kukle a nemohl vidět pravdu, ale příchodem na univerzitu a absolvováním beánie se z něj měla kukla sejmout a beán se měl stát studentem, který směřuje ke vzdělání.¹³⁹

Po oznámení, kdy se bude beánie konat, přijeli do města i žáci, kteří se měli ceremonie zúčastnit. Jejich učitel je přivedl k děkanovi a ten poté k rektorovi univerzity. U rektora měli žádat žáci prostřednictvím svých poručníků, které zde zastupoval jejich učitel, o možnost účasti na beánii a následném přijetí žáků za studenty akademie.¹⁴⁰ Následovala samotná ceremonie v jedné z kolejí univerzity. Vystoupil při ní vybraný student, který měl za úkol přivítat beány. Jeho řeč byla dosti podobná obsahu zvacího dopisu děkana na ceremonii. Beánie byla aktem dehonestace žáka ve všech možných směrech (viz obrazová příloha č. 24, 26). Některé její části spadaly až do násilí a brutality. Kromě známého posazení na kozla, což byla část beánie, která zůstala zachována a i v pozdějších letech, kdy se tato ceremonie stávala méně násilnou, tak beána i svlékali, stříhali mu vlasy či mu sekali oslí uši dřevěnými meči. Po celé této ponižující ceremonii děkan prohlásil beána za studenta a zapsal jej do knihy imatrikulovaných. Jak již bylo výše zmíněno, za tento zápis se též platil poplatek. Pokud měl student zájem o písemné potvrzení své imatrikulace, musel zaplatit další nemalý poplatek.¹⁴¹

¹³⁷ P. SVOBODNÝ, *Sociální a regionální struktura literárně činných absolventů Pražské*, s. 14 – 17.

¹³⁸ K. BERÁNEK (edd.), *Manual Mistra Curia*

¹³⁹ Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských. Knihy dvoje*, s. 219.

¹⁴⁰ Tamtéž s. 224.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 225 – 226.

Po zapsání do knihy imatrikulovaných nový student přísahal věrnost králi a království, poslušnost rektorovi a především, že bude vždy dbát na dobrou pověst univerzity.¹⁴²

Tabulka č. 1. Seznam beánů s přívlastkem „rakovnický“ zapsaných v Manuálu Mistra Curia¹⁴³

JMÉNO ŽÁKA/BEÁNA	DATUM BEÁNIE	ODKUD PŘICHÁZÍ K BEÁNII	V MANUÁLU MISTRA CURIA
Gallus Raconicenus, Venceslai Tazolouius filius	12. 8. 1560	Rakovník	s. 50
Ioannes Raconicenus, Ioannis Campali filius	12. 8. 1560	Rakovník	s. 50
Matthias Raconicenus, Ioannis Grylli filius	12. 8. 1560	Rakovník	s. 50
Paulus Raconicenus, Ioannis Grylli filius	12. 8. 1560	Rakovník	s. 50
Petrus Raconicenus, Dionisii Rubini filius	12. 8. 1560	Rakovník	s. 50
Daniel Raconicenus, Pauli Danielis filius	12. 8. 1560	Rakovník	s. 50
Ioachimus Raconicenus, Volfii Freyconis filius	12. 8. 1560	Rakovník	s. 50
Georgius Raconicenus, Ioannis Gilkonis filius	12. 8. 1560	Rakovník	s. 50
Iacobus Raconicenus, Petri Philomelae filius	12. 8. 1560	Rakovník	s. 50
Vitus Raconicenus, Venceslai Cereuisarii filius	12. 8. 1560	Rakovník	s. 50
Ioannes Raconicenus, Georgii Uenatoris filius	12. 8. 1560	Rakovník	s. 50
Georgius Raconicenus Laurentii Sussil	13. 8. 1560	Slaný	s. 52
Venceslaus Raconicenus, Nicolai Krziwousty filius	31. 3. 1561	Jiljí	s. 54
Ioannes Malinowsky Raconicenus, Ioannis Malinowsky	7. 10. 1561		s. 54
Martinus Raconicenus Stanislai sartoris	25. 2. 1564	Jičín	s. 63
Andreas Raconicenus, Ioannis Rausek	10. 8. 1569	Rakovník	s. 87
Ieremias Raconicenus, Ioannis Thauss	10. 8. 1569	Rakovník	s. 87
Georgius Raconicenus, Iacovi Iacobelli	10. 8. 1569	Rakovník	s. 87
Petrus Raconicenus, Thomae Kyssnar	10. 8. 1569	Rakovník	s. 87
Andreas Raconicenus, Venceslai Mraz	10. 8. 1569	Rakovník	s. 87
Ioannes Raconicenus, Bartolomei klitoris	10. 8. 1569	Rakovník	s. 87
Ioannes Raconicenus, Laurentii Sussilis	10. 8. 1569	Slaný	s. 89
Paulus Raconicenus, Ioannis Litauini	10. 8. 1569	Jaroměřice	s. 89
Simeon Raconicenus Laurenti	8. 8. 1571	Žatec	s. 101

¹⁴² Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských. Knihy dvoje*, s. 228 – 231; K. BERÁNEK, *Vysvědčení beánské depozice z Karlovy univerzity*, AUC – HUCP, TOM. III., Fasc. 2, s. 161–164.

¹⁴³ K. BERÁNEK (edd.), *Manual Mistra Curia*

Ioannes Gryllus a Gryllowa Raconicenus, Ioannis Grylli ct.	17. 10. 1574	Louny	s. 114
Andreas Raconicenus, Ioannis Tiichanii	17. 10. 1574	Plzeň	s. 116
expendens David Raconicenus, Ioannis Mitis	17. 10. 1574	Plzeň	s. 116
Nicolaus Raconicenus, Iacobt Meridiei	17. 10. 1574	Nymburk	s. 121
Ioannes Raconicenus Nicolai	17. 10. 1574	Nymburk	s. 121
David Raconicenus, Ioannis Pisceni litanici	17. 10. 1574	Nymburk	s. 121
Ioannes Raconicenus, Ioannis Recziek	17. 10. 1574	Nymburk	s. 121
Martinus Fabricius Raconicenus studiosus Iglauiensis Martini fabri ferrarii	17. 10. 1574	Nymburk	s. 121
Daniel Raconicenus, Martini Stanislai	17. 10. 1574	Nymburk	s. 121
Martinus Raconicenus, Martini Rapae	17. 10. 1574	Nymburk	s. 121
Venceslaus Raconicenus, Floriani ferrarii fabri	17. 10. 1574	Nymburk	s. 121
Mattheus Raconicenus, Nicolai rotarii	17. 10. 1576	Mělník	s. 132
Daniel Raconicenus, Mathiae Stopulae	17. 10. 1576	Mělník	s. 132
Mathias Raconicenus, Mathiae Stipulae	17. 10. 1576	Mělník	s. 132
Mathias Raconicenus, Ioannis Securis	17. 10. 1576	Beroun	s. 134
Paulus Raconicenus, Georgii Lowecii	17. 10. 1576	Chrudim	s. 147
Ioannes Raconicenus, Mathiae Kyssneri	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Mathias Raconicenus, Dionisii pistoris	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Martinus Raconicenus, Simonis pannificis	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Bartholomeus Raconicenus, Andrea ferrarii fabri	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Ioannes Raconicenus, Ioannis uitriarii	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Ioannes Raconicenus, Ioannis Thaussii	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Simon Raconicenus, Ioannis Statinel	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Adamus Raconicenus, Georgii Slachii	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Ioannes Raconicenus, Ioannis Rausek	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Paulus Raconicenus, Ioannis Ssmardochii	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Venceslaus Raconicenus, Ioannis Pisceni	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Ioannes Raconicenus, Ioannis Pisceni	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Iacobus Raconicenus Georgii Lowecii	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Venceslaus Raconicenus, Andreae Mazanecz	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Paulus Raconicenus, Ioannis Grylli a Gryllowa	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Martinus Raconicenus Martini	17. 10. 1576	Rakovník	s. 148
Iohannes Raconicenus, Iohannis Reczek	1581	Žatec	s. 162
Ieremias Raconicenus, Venceslai Reczkonis	1581	Rakovník	s. 164
Iohannes Raconicenus, Matthei Iohannidis	1581	Rakovník	s. 164
Iohannes Raconicenus, Georgii Sturnii	1581	Rakovník	s. 164
Simon Raconicenus, Iohannis Statinei	1581	Rakovník	s. 164

Z tabulky je jasně viditelná převaha beánů s přívlastkem Rakovnický (37), kteří přišli na univerzitu přímo z rakovnické městské partikulární školy. Tato informace by neměla být překvapující, a to i přesto, že v dané době bývalo zvykem navštívit více partikulárních škol než pouze školu ve svém rodišti. Mnohdy se ale mohlo stát, že žák nejdříve navštívil školu

mimo své rodiště a poté se do rodného města vrátil. Nesmí se však opomenout fakt, který jasně vystupuje při porovnání seznamu rakovnických beánů se seznamem promovaných Rakovničanů (viz 3. podkapitola této kapitoly). Počet beánů několikanásobně převyšuje počet studentů z Rakovníka, kteří na univerzitě dosáhli ať už k bakalářskému, či dokonce magisterskému gradu. Důvody této skutečnosti nejsou jednoznačné. Je třeba vzít v potaz omezenost pramenů, ze kterých seznam beánů a promovaných vychází. *Manuál Mistra Curia* a Beránkovi *Bakaláři a Mistři*¹⁴⁴ časově nepokrývají celé námi sledované období. I přesto, že byla snaha doplnit data o starší matriku artistické fakulty *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis*, výsledný počet jak beánů, tak promujících z dohledaných údajů zřejmě neodpovídá reálné skutečnosti dané doby. Nadměrný počet beánů oproti promujícím ale nejpravděpodobněji bude důsledkem častých zápisů měšťanů do univerzitní matriky, ale následném nenastoupení ke studiu. I přesto, že se za beánii platil nemalý poplatek, tak samotné jméno měšťana v matrice bylo prestižní natolik, že mnohdy těmto žákům stačil zápis samotný, ale o studia a možný zisk akademického titulu již nejevili zájem. Dalším neméně častým důvodem výše zmíněné situace mohla být i skutečnost, že mnoho studentů univerzity nikdy k promoci nedošlo a samotná studia nedokončili.

6.2 Studia na univerzitě, pobyt v univerzitních kolejích a zkušenosti s výukou na partikulárních městských školách

6.2.1 Pobyt v kolejích

Pobyt v koleji byl pro studenta jednou z možností ubytování během studia. Student mohl též využívat nadace, ze které se přispívalo na studia chudších žáků a též na jejich pobyt v kolejích. Příspěvky nadací pro jednotlivé koleje bývaly mnohdy i zneužívány bohatšími studenty. Takovéto nadace mohly vznikat z odkazu majetku univerzity, která z těchto peněz obvykle nakupovala statky a zboží. Z výnosů těchto statků pak byli sponzorováni vybraní studenti. Jednou z nich byla i Walterova stipendijní nadace, využívaná ke konci 16. století, díky odkazu 1 000 kop míšeňských grošů, které ve své závěti univerzitě daroval Mikuláš Walter.¹⁴⁵

Aby se mohl student stát alumnem některé z univerzitních kolejí, musel ho většinou někdo doporučit. Důchody univerzity nebyly natolik velké, aby si mohla dovolit platit pobyt a studia všem studentům. I z toho důvodu alumni po příchodu na kolej platili, pokud mohli, menší

¹⁴⁴ K. BERÁNEK, *Bakaláři a mistři*; K. BERÁNEK (edd.), *Manual Mistra Curia*

¹⁴⁵ Jedněmi z tzv. walteriánů byli i učitelé a rektori rakovnické školy jako například Jiří Dvorský, či Matyáš Posthumus Poličský; Mlada HOLÁ – Martin HOLÝ, *K rozmnožení cti a chvály Boží a ku prospěchu vlasti Mikuláš Walter z Waltersperku († 1578) a jeho studijní nadace*, FHB 28/1, 2013, s. 9 – 10, 15, 16.

příspěvky na topení a stravu. Bohatí studenti poté platili větší obnos.¹⁴⁶ Pobyt v kolejích v 16. století nebyl stejný jako dnes. Na kolej většinou chodili studenti, ale i bakaláři, kteří měli půl roku před zkouškou, a tudíž museli zůstat v Praze a docházet na přednášky. Tento minimálně jeden semestr na koleji byl také podmínkou k závěrečné zkoušce. Profesori byli nespokojení se snahou studentů si co nejvíce krátit dobu studia, a tak ustanovili jako podmínky k připuštění ke zkouškám minimálně rok studia na univerzitě a jeden semestr pobytu v koleji.¹⁴⁷

V koleji platila pravidla, ustanovená kolejními statuty, které se student při vstupu zavazoval plnit. Jednalo se především o pomoc v chrámech a kostelích, které spadaly k jednotlivým kolejím. Alumus koleje musel přísně dodržet pravidla své koleje. Kromě již výše zmíněných povinností, též musel docházet na přednášky a vyvarovat se jakýchkoliv potyček, rvaček či jiného nevhodného chování, které by mohlo poškodit pověst koleje a samotné univerzity. V případě, že dané věci nedodržoval, mohl být i z koleje vyloučen.¹⁴⁸

Samotných univerzitních studentských kolejí bylo v 16. století v Praze pět. Jednalo se o kolej královny Hedviky, kolej Českého národa, Rečkovu kolej, Nazaretskou a Laudovu (viz obrazová příloha č. 27, 28, 29). Správa a dohled na kolejích byly určovány takzvanou fundační listinou. Podle této listiny se ustanovoval probošt koleje, kterým byl buďto jeden z mistrů, či zvolený student.¹⁴⁹

Na jakých kolejích a jak dlouze na ní jednotlivý student pobyl, není snadné zjistit. Bývalo obvyklé, že studenti své koleje měnili a na jedné pobývali někdy jeden až dva semestry. Zmínka o tom, na jaké koleji student bydlel, je jen zřídka v rámci biogramů v *Rukověti humanistického básnictví*. Pro kolej Českého národa Mlada Holá našla unikátní pramen kolejních účtů v Národní knihovně,¹⁵⁰ kde vysledovala zápisy mnoha studentů, kteří na dané koleji pobývali. Vstupní poplatky, které museli alumni zaplatit, byly následně evidovány v těchto kolejních účtech. Mezi alumny koleje Českého národa se nacházelo i mnoho Rakovničanů¹⁵¹ (viz tabulka č. 2, obrazová příloha č. 30). Kolej Českého národa byla kolejí studentskou, často ale ubytovávala i univerzitní mistry. Naprostá většina alumnů poté

¹⁴⁶ Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských. Knihy dvoje*, s. 236, 238, 239.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 234, 240.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 233.

¹⁴⁹ Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských. Knihy dvoje*, 237.

¹⁵⁰ Jednalo se o pramen kolejních účtů v Národní knihovně pod sign. XXIM F 76 (resp. CIM L 100), kolejní účty z let 1541–1611 (papírový rukopis)

¹⁵¹ Mlada HOLÁ, *Alumni koleje Českého národa na pražské univerzitě v letech 1542–1611*, AUC – HUCP, Tom. LIII., Fasc. 2, 2013, s. 41–44.

pocházela z oblasti Čech. Jednalo se až o 93 procent z nich. Tito čeští studenti často přicházeli na studia z rodin měšťanů, bohatších erbovníků či řemeslníků.¹⁵²

Tabulka č. 2. Seznam rakovnických alumnů s přívlastkem „rakovnický“ pobývajících v koleji Českého národa¹⁵³

JMÉNO RAKOVNIČANA/ALUMNA KOLEJE ČESKÉHO NÁRODA	VSTUP DO KOLEJE	POZNÁMKA KE STUDIU	POBYT V KOLEJI	V ČLÁNKU
Gryllus Ioannes Raconicenus	1589/1590 LS	bak. 28.8.1591 (Beránek s. 22), mistr 10. 11. 1593 (tamtéž s. 54) iunior Gryllus a Gryllowa	kolegiátem ještě ZS 1590/1991	s. 62
Gryllus a Gryllowa Paulus Raconicenus	1591/1592 ZS	bak. 30. 6. 1593 (Beránek s. 23)	kolegiátem ještě LS 1591/1992 a ZS 1592/1593	s. 63
Litanicus Paulus Raconicenus	1578/1579 LS	bak. 12. 7. 1580 (MHUP I/2, s. 432)	kolegiátem ještě v ZS 1590/1591	s. 66
Malinouinus a Hlawaczowa Georgius Rakoniceus	1567/68 LS	bak. 10. 5. 1570 (MHUP I/2 s. 403)		s. 67
Malinovius Iohannes Rakovinus	1565/1566 LS	bak. 8. 5. 1568 (MHUP I/2, s. 398)		s. 67
Ostratius Georgius Rakouinus	1565/1566 LS	bak. 10. 5. 1570, mistr 18. 6. 1572 (MHUP I/2 s. 403., 410)		s. 70
Smardochius Paulus Rakownicenus	1587/1588 LS			s. 73
Taussius Iohannes Raconicenus	1587/1588 LS	bak. 4. 7. 1589 (Beránek s. 20.)	kolegiátem ještě v ZS 1588/1589	s. 75

¹⁵² Mlada HOLÁ, *Alumni koleje Českého národa na pražské univerzitě v letech 1542–1611*, s. 45–50.

¹⁵³ Tamtéž, s. 62–75.

Tabulka č. 3. Rakovníčané jako alumni pražských univerzitních kolejí z Rukověti humanistického básnictví¹⁵⁴

JMÉNO ALUMNA	ČASOVÉ OBDOBÍ POBYTU NA KOLEJI	KOLEJ	DOSAŽENÍ BAKALÁŘSKÉHO TITULU	V RUKOVĚTI
Mikuláš Samson	říjen 1611	kolej Nazaretská	bak. 25. 5. 1605	s. 124 (Rukověť díl III.)
Jan Kyrbicer z Kyrbic	říjen 1603	Rečkova kolej	bak. 27. 4. 1612	s. 21 (Rukověť díl V.)
Jiří Sušil	říjen 1570	kolej Nazaretská	bak. 26. 9. 1571	s. 247 (Rukověť díl V.)
Vavřinec Perner	1610	Karlova kolej	bak. 9. 8. 1611	s. 140 (Rukověť díl IV.)
Martin Faberius Rakovnický	1576	kolej královny Hedviky	bak. 11. 9. 1577	s. 120 (Rukověť díl II.)

Jak již bylo výše psáno, nejen rakovníčtí studenti, ale studenti univerzity jako takoví mnohdy střídali během pobytu na ní studentské koleje. Kromě koleje Českého národa, ze které, jak bylo již zmíněno, máme k dispozici neocenitelné kolejní účty, jsme pro ostatní koleje limitováni zmínkami o pobytu studenta na některé z nich v rámci biogramů v *Rukověti humanistického básnictví*, jak ukazuje tabulka číslo 3, či v další literatuře, jako jsou například knihy Zikmunda Wintra.

6.2.2 Závěrečné studentské teze

Jak studium začínalo a jak mohlo končit, tedy beánie (viz výše) a promoce s udělením akademického gradu, nejsou natolik problematické pro výzkum a sledování v této práci, jako samotný průběh studií. Jaké četli knihy či jaké navštěvovali přednášky? Nejbližší k odpovědi na tyto otázky je možné se dostat v případě zkoumání literární činnosti těchto studentů, která byla neodkladnou součástí jejich vysokoškolského vzdělávání. Tato podkapitola se tedy zaměří na teze, které psali na různá témata jako součást své závěrečné zkoušky. Právě během závěrečné zkoušky své práce měli obhajovat. Některé z nich se mohli dostat i do sborníku, kde byly v menších úpravách i vydány. My se nyní zaměříme na teze několika rakovníčtích studentů. Při zkoumání témat studentských tezí je však třeba mít na paměti, že není jisté, zda

¹⁵⁴ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví I. – VI.*

si dané téma vybral student sám, či mu bylo vybráno někým z profesorů. Proto řada témat těchto prací nemusí odpovídat zájmům studenta jako takového.

Z obecného hlediska se většina tezí studentů pražské akademie týkala oborů spadajících pod takzvané sedmero svobodných umění, které bylo základem univerzitního studia. Bylo považováno za nutnou součást vzdělávání, která byla důležitá hlavně pro možné následující pokračování ve studiu v oblastech práva, medicíny i teologie. Z toho důvodu mnoho bakalářských, ale i magisterských tezí se omezovalo právě na tuto oblast. Výjimky je poté možné zaznamenat v případě, kdy student během svého vzdělávání na pražské univerzitě navštívil i jiné univerzity v zahraničí, tím mnohdy i jiné fakulty. Témata tezí těchto studentů se poté mohly zaměřovat i na otázky právní či teologické. Teze zaměřené mimo zaměření artistické fakulty nebyly na pražské univerzitě výjimkou i u studentů, kteří nebyli ovlivnění zahraničními akademiemi.¹⁵⁵

Studenti původem z Rakovníka netvořili mezi ostatními studenty univerzity výjimku. I u nich převažovala témata zaměřená na otázky z filozofie. Jako příklad je možné jmenovat tezi Jana Sušila, který zkoumal problém nehmotné duše a její přítomnosti v hmotných materiálech. Podobné téma si vybral i jeho bratr Jiří Sušil.¹⁵⁶ Doslova uměním filozofie a mužům, kteří se jí věnují, se ve své bakalářské tezi zabýval Ondřej Mráz.¹⁵⁷ Spíše k uměním básnickým a literárním inklinovali ve svých závěrečných tezích Martin Faberius Rakovnický¹⁵⁸ či Pavel Gryll z Gryllova. O oblast astronomie a matematiky se zajímali Matyáš Gryll z Gryllova¹⁵⁹ a Matěj Dionysius.¹⁶⁰ Jan Malinovský z Hlavačova obrátil svůj zájem v bakalářské tezi na oblast práva a ve studiu práva poté pokračoval i během pobytu na altdorfské akademii¹⁶¹ (viz 6. kapitola).

¹⁵⁵ M. SVATOŠ, *Poslední absolventi pražské utrakvistické akademie*, s. 236.

¹⁵⁶ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví V.*, s. 246 – 247; Jan Nepomuk JEŘÁBEK, *Liber decanorum Facultatis philosophicae Universitatis Pragensis, ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*, Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis svazek I. / II., Praha 1832 (dále jen MHUCP II./I.), s. 406, 429, 440.

¹⁵⁷ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví III.*, s. 385. ; MHUCP II./I., s. 447.

¹⁵⁸ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví II.*, s. 120. ; MHUCP II./I., s. 425, 429.

¹⁵⁹ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví II.*, s. 232 – 240. ; MHUCP II./I., s. 403, 421, 438 – 441.

¹⁶⁰ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví II.*, s. 48.; K. BERÁNEK, *Bakaláři a mistři*, s. 22.

¹⁶¹ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví II.*, s. 249.; K. BERÁNEK, *Bakaláři a mistři*, s. 39.

6.2.3 Konfirmace na partikulární městské školy

Výuka na partikulárních městských školách spadajících pod správu pražské akademie byla nedílnou součástí studia bakalářů a mistrů. Univerzitní studenti, většinou již s nějakým akademickým titulem, ne však vždy, jak bude ještě vysvětleno, zaručovali neustálý rotační pohyb správců a učitelů po celé oblasti spadající pod správu pražské akademie. Tento rotační cyklus, jak již bylo dříve zmíněno (viz 2. kapitola), byl nutností pro univerzitu, která pomocí svých studentů mohla alespoň částečně kontrolovat výuku a řád na partikulárních školách, ale také skvělou praxí pro samotné učitele do budoucna. Pobyt v tolika různých městech a kontakt s městskými radními mohl poté studentům pomoci v jejich budoucích kariérách.¹⁶²

Pravomoc posílat studenty univerzity jako učitele na městské školy měl rektor univerzity, který se mohl poradit s radou profesorů či samotným městem, kam daného učitele posílal. Přednostně byli konfirmováni na školy mistři a bakaláři. Pro studenty, kteří ještě nedosáhli akademického gradu, poté zbývala poslední volná místa, pro které již univerzita neměla dostatečné množství promováných studentů. Většinou se tedy jednalo o pomocné síly, jako byli různí kolegové či kantoři.¹⁶³

Konfirmace se konaly dvakrát ročně, o sv. Jiřím a na sv. Havla. Samotný akt konfirmace, kterému předcházela řada jednání, především dopisování s městy,¹⁶⁴ byl časově náročnou záležitostí, a tak se mnohdy stávalo, že dané termíny poslání učitelů na školy nemohly být dodrženy. Aby mohl student odejít na školu jako učitel, musela mu být tato škola rektorem nejdříve vybrána. Studenti, hlavně bakaláři, začínali v menších městech na méně důležitých školách, ale postupně se se svými zkušenostmi dostávali do lepších pozic, tím se poté i zlepšovalo jejich postavení ve škole samotné, například z kantora na správce. Tento systém postupného přesunu na lepší školy měl praktický důvod. Univerzita posílala na školu studenta, který neměl zkušenosti s výukou ani řízením podobné instituce a právě tyto zkušenosti měl během rotace získat. Bylo důležité, aby začal s menšími, méně náročnými školami. Univerzita též musela dbát na svoji pověst a i z toho důvodu nemohla poslat

¹⁶² Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 170.

¹⁶³ Tamtéž, s. 163, 169.

¹⁶⁴ Zmíníme alespoň několik dopisů z korespondence mezi rektorem a městem Rakovník. 16. 4. 1600 sám rektor Martin Bacháček píše Rakovníckým, zda vědí, koho by chtěli za svého dalšího správce. Rakovníčtí ale odvětili, že nechají rozhodnutí na rektorovi. Mnohdy se ale stávala přesně opačná situace, kdy Rakovníčtí nesouhlasili s navrženým správcem, jelikož se doslechli, že nemá dobrou pověst, jak se můžeme dočíst v dopise z 1. 4. 1602 adresovanému rektorovi Bystřickému: J. DVORSKÝ (ed.), *Paměti o školách českých*, s. 52, 102.

nezkušeného studenta na proslulou partikulární školu, z níž se větší množství žáků posílalo k beánii na univerzitu. Samotné město by proti této konfirmaci mohlo i protestovat.¹⁶⁵

Po vybrání školy, kam bude učitel konfirmován, musel před rektorem složit přísahu, která obsahovala několik bodů. Týkaly se především způsobu a úrovně výuky, kdy budoucí učitel sliboval, že bude učit podle předepsaných učebnic, své osnovy pošle ke schválení samotnému rektorovi univerzity, bude se vhodně oblékat a chovat podle slušných mravů, k čemuž povede i své studenty. Důležitým bodem zajisté byl ale také slib, že se pokusí přivést k beánii na univerzitu co nejvíce vhodných žáků. Po této přísaze získal konfirmovaný učitel či správce dopis od rektora, který měl městské radě či vrchnosti města, kde měl vyučovat, potvrdit jeho totožnost a konfirmaci.¹⁶⁶

V případě zaměření se na konfirmované učitele rakovnického původu vyplývá ze zjištěných dat, že nejčastějším městem, kam bývali posíláni, je Žatec, kde je zaznamenáno během sledované doby sedm učitelů z Rakovníka. Dále se zde objevuje město Slaný, Louny, Chrudim, Praha, ale i město Rakovník samotné. Konfirmace do Prahy jsou poté poněkud specifické. Na pražské školy rektor obvykle posílal studenty, bakaláře, kteří měli před závěrečnou zkouškou, a bylo tedy pro ně výhodné, aby se nacházeli ve městě, které je i sídlem univerzity, a mohli navštěvovat přednášky.

Jak již bylo výše zmíněno, na konfirmaci měli přednostní právo bakaláři a mistři. Toto tvrzení je možné doložit i na konfirmovaných původem z Rakovníka. Ze 34 studentů pražské univerzity, u kterých je možné dohledat bližší informace, byla naprostá většina (21) poslána jako učitelé na městské školy až po dosažení bakalářského gradu. Sedm z nich bylo již mistry a pouhých šest Rakovničanů ještě neukončili vzdělání a působili na postech pomocníků správce školy.

6.3 Závěrečné zkoušky, promoce a jejich průběh na pražské utrakvistické univerzitě

6.3.1 Závěrečné zkoušky

Jak probíhaly závěrečné zkoušky na univerzitě a především jak se na ně studenti připravovali? Hlavním zdrojem pro přípravu na zkoušky byly především samotné přednášky mistrů, na které měl student docházet. V případě, že student byl zaneprázdněn vedením či výukou na jedné z partikulárních městských škol, kam jej poslala sama univerzita, nemohl se výuky jako takové účastnit. Aby alespoň před zkouškou samotnou měli i tito studenti možnost

¹⁶⁵ Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 174–182; J. PEŠEK, *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě*, s. 47; J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 35–36.

¹⁶⁶ Z. WINTER, *Život a učení na partikulárních školách*, s. 195–196.

přípravy, stahovala je pražská akademie půl roku před zkouškami na pražské městské školy, aby mohli vyučovat, ale zároveň docházet na univerzitu na přednášky. Za důležitý doplněk výuky byly považovány disputace, které měly studenta připravit nejen na závěrečnou promoční disputaci, ale také na to, aby se student zvládl vyjádřit k různým tématům a dokázal tak své znalosti (viz obrazová příloha č. 17, 22, 23). Disputace byly na univerzitně povinné nejen pro studenty, ale i pro bakaláře a mistry. Při promoci, či před ní museli slíbit, že se alespoň další dva roky budou univerzitních disputací účastnit, pokud se budou nacházet v Praze.¹⁶⁷

Příprava k závěrečné bakalářské zkoušce též zahrnovala znalost mnoha knih antických klasiků, ale také aritmetiky, logiky či rétoriky. I přes náročnou přípravu si univerzita stěžovala, že se k bakalářským zkouškám hlásí studenti, kteří univerzitu viděli naposledy při imatrikulaci a jediné znalosti, které mají, odpovídají těm partikulárním. Ve snaze donutit studenty k větší a důkladnější přípravě ke zkouškám a zřejmě i z praktických důvodů, jelikož univerzita neměla tolik studentů, se profesori rozhodli, že se závěrečné zkoušky a následné promoce nebudou konat každý rok, ale každý druhý rok. Nakonec se to v praxi projevilo tak, že se střídaly po roce bakalářské a mistrovské promoce.¹⁶⁸ Často ale docházelo k situaci, kdy děkan čekal, dokud nebude přijatelný počet kandidátů na závěrečnou zkoušku a po poradě s mistry rozhodl o konání zkoušek. Sepsal oznámení opatřené pečeti o datu a místu konání zkoušek a toto oznámení bylo následně vyvěšeno na dveřích kolejí.¹⁶⁹

Poté, co se v Praze sešli všichni kandidáti k závěrečné zkoušce, vydali se společně za děkanem. Děkan kandidáty oficiálně představil zbytku fakulty a svolal shromáždění mistrů, které mělo rozhodnout, zda jsou dotyční kandidáti vhodní a připravení k závěrečným zkouškám. Zeptali se studentů, kteří o zkoušku žádali, zda splnili všechny podmínky podle statut a pravidel fakulty. Tato otázka se týkala toho, zda poctivě docházeli na přednášky a disputace, zda přečetli všechny nutné a předepsané knihy, strávili jeden povinný semestr na kolejí a především, zda prošli beáníi a byli zapsáni do matriky. Zajímavé je, že se skutečně mohli najít i takoví studenti, kteří beáníi neprošli, a proto ještě před samotnou závěrečnou

¹⁶⁷ Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských. Knihy dvoje*, s. 404–409.

¹⁶⁸ Střídání promocií mistrovských a bakalářských po roce se dodržovalo v letech 1603–1611. V předchozích letech bývalo časté, že se nějaký rok nekonaly promoce žádné, což se stalo například v letech 1587, 1590, 1592, 1594, 1598, 1602. V letech 1612–1617 se poté konaly obě promoce každý rok: K. BERÁNEK, *Bakaláři a Mistři*, s. 16; Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských. Knihy dvoje*, s. 472; M. SVATOŠ, *Formy promoce na pražské univerzitě v letech 1348–1622*, s. 400–410.

¹⁶⁹ Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských. Knihy dvoje*, s. 474; K. BERÁNEK, *Promoce v Klementinu roku 1573* in: *Škola a město – sborník příspěvků z konference konané ve dnech 5. – 6. října 1992*, Documenta Pragensia XI., Praha 1993, s. 119–122; K. BERÁNEK, *Promoce v Klementinu v letech 1604 – 1617*, s. 12–13; M. SVATOŠ, *Poslední absolventi pražské utrakvistické akademie*, s. 234.

zkouškou museli beání projít. I přesto, že studenti většinou kladně odpovídali na všechny otázky, že splnili všechny náležitosti, museli své slova též dosvědčit záznamy dat, kdy navštívili přednášky, soupisem knih, které přečetli a popřípadě zápisem v matrice, že skutečně prošli beání. Pokud tedy kandidáti ke zkoušce splnili všechny náležitosti a odpřisáhli dodržování univerzitních statut, byli připuštěni ke zkoušce.¹⁷⁰

Dalším krokem bylo zvolení zkoušejících, tedy examinátorů. Zvoleni byli čtyři mistři a děkan, kteří museli přísahat, že budou během zkoušek jednat spravedlivě. Samotná zkouška, která probíhala v latinském jazyce, se dělila do dvou etap. První z nich, která měla shrnovat znalosti z partikulárních latinských škol, se nazývala testamen, ta složitější z oblasti logiky, fyziky a dalších se nazývala examen (viz obrazová příloha č. 18, 20, 21). Zkoušky nebyly záležitostí jednoho dne, ale mnohdy i týdne či dokonce měsíce, podle počtu kandidátů. Kandidáti se během této doby museli zdržovat ve městě, a tak se jim jedna taková zkouška mohla i dosti prodražit. Po ukončení zkoušek a oznámení výsledků kandidátům bylo pro ty úspěšné též vyhlášeno datum promoci.¹⁷¹

6.3.2 Promoce

O průběhu promoce jako takové je možné čerpat informace z několika typů pramenů. Například protokoly o pořadí kandidátů při zkouškách, zápisy v matrikách graduovaných, což bohužel pro pražskou univerzitu není možné pro celé námi sledované období, jelikož se tyto matriky nezachovaly. Naštěstí je ale možné pracovat se zrekonstruovanou matrikou promovaných, kde první zápisy zasahují do roku 1586, kdy se konaly bakalářské promoce, následující rok zápisy chybí a pokračují až mistrovskými promocemi v roce 1588. Seznam promovaných v Karolinu sestavil Karel Beránek.¹⁷² Existují také ale sborníky blahopřání k promoci.¹⁷³

Jak již bylo zmíněno ve druhé kapitole o soupeření Karolina s Klementinem, tato situace se vyostřovala hlavně po roce 1573, kdy začali jezuité udělovat tituly i jiným studentům, než byli členové řádu, což se dotklo i samotných promocií. Promoce v Karolinu se nekonaly každý rok, ale pouze každý druhý rok. Již ve statutech univerzity byly jasně vymezené termíny konání promocií a to na jarní svatojiřský termín a podzimní svatohavelský. V praxi se ale

¹⁷⁰ Z. WINTER, *O životě na vysokých školách pražských. Knihy dvoje*, s. 476–479.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 480–481.

¹⁷² M. SVATOŠ, *Poslední absolventi pražské utrakvistické akademie*, s. 233–234; K. BERÁNEK, *Bakaláři a mistři*

¹⁷³ K. BERÁNEK, *Promoce v Klementinu v letech 1604–1617*, s. 8–9; Jan MARTÍNEK, *Gratulační sborníky k bakalářským a magisterským promociím v 16. a 17. století*, AUC – HUCP, Tom. VII., Fasc. 1, 1966, s. 118–126; J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví I. – VI.*, 1966–2011.

podle potřeb tyto termíny často posouvaly, někdy i o několik měsíců.¹⁷⁴ V případě malého počtu kandidátů o udělení gradu je možné vypozařovat, že se v Karolinu promoce nekonaly i delší dobu. Obvykle ale bývaly pro bakaláře v lichých letech a pro mistry v sudých. Po roce 1612 býval větší počet kandidátů a ten poté vedl k tomu, že se bakalářské a magisterské promoce konaly každoročně. V Klementinu se promoce konaly přesně naopak. Bakaláři je mívali v sudých letech a mistři v lichých, a to až do roku 1618, kdy byli jezuité vyhnáni ze země.¹⁷⁵

Již od založení pražské univerzity v roce 1348 bylo zahrnuto do statut artistické fakulty, jak by měly vypadat závěrečné zkoušky a promoce.¹⁷⁶ Promoci jako takové předcházely dlouhé přípravy, kdy budoucí kandidát na udělení gradu se společně se svým promotorem připravoval na zkoušky. Promotor pomáhal nejen svému promovendovi v přípravách ke zkoušce, ale také byl jeho ochráncem během studií. K tomuto blízkému vztahu často býval vybrán člověk blízký studentovi, což býval buďto krajan ze stejného města, či rodinný přítel. Když se již začaly blížit promoce, byly sepsány písemné pozvánky i se seznamem kandidátů k této veřejné ceremonii, které se nejčastěji přibíjely na dveře kolejí pražské univerzity.¹⁷⁷

Promoce podobně jako beánie byla významnou ceremonií, kterou si musel promující zaplatit. Konala se v aule Karolina. U některých studentů docházelo k tomu, že ceremonii vynechali, jelikož pro ně byla příliš nákladná.¹⁷⁸ Jak ale tento akt ukončení studia a udělení titulu vlastně probíhal? Důležitým znakem promoce byl už jen ten fakt, že tento akt byl veřejný, doprovázený slavnostním udělením titulu. Díky tomuto veřejnému prvku se i negramotní, kteří si nemohli přečíst oznámení o udělení titulu danému kandidátovi, dozvěděli, že byl daný student potvrzen jako člověk dostatečně kvalifikovaný pro svoji další činnost.¹⁷⁹

Promoce jako taková byla zahájena představením kandidáta a ujištěním se o splnění všech náležitostí k udělení gradu, jako byl například důkaz, že se daný kandidát účastnil potřebných přednášek. Promoce nebyla pouze ceremonií, ale také zkouškou a z toho důvodu byl uchazeč tázán některým ze zkoušejících na otázku, na kterou musel na místě odpovědět. Následně kandidát odevzdal dary zkoušejícím prostřednictvím takzvaného fakultního sluhy. Tyto dary byly též prosbou o udělení gradu. Kandidát složil slib týkající se jeho obeznámenosti

¹⁷⁴ K. BERÁNEK, *Bakaláři a Mistři*; M. SVATOŠ, *Poslední absolventi pražské utrakvistické akademie*, s. 234.

¹⁷⁵ K. BERÁNEK, *Promoce v Klementinu v letech 1604–1617*, s. 12–13.

¹⁷⁶ M. SVATOŠ, *Formy promoce na pražské univerzitě v letech 1348–1622*, in: *Ve znamení Koruny české*, s. 404.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 408.

¹⁷⁸ K. BERÁNEK, *Promoce v Klementinu v letech 1604–1617*, s. 14.

¹⁷⁹ M. SVATOŠ, *Formy promoce na pražské univerzitě v letech 1348–1622* in: *Ve znamení Koruny české*, s. 400–401.

s povinnostmi, které se k danému titulu vázaly a které bude sám dodržovat. Po dokončení slibu mu byly dány atributy spojené s daným titulem a od té doby se kandidát již řadil mezi bakaláře či mistry. Kandidát musel též před komisí veřejně přednést a obhájit svou tezi. Promovaný byl na závěr představen rektorovi i s jeho novým titulem.¹⁸⁰

O přesném počtu promocií v námi sledovaném období informuje František Šmahel, který pro léta 1500–1620 došel k číslu 2 218 promocií. Z těchto promocií se valná většina, a to 1 900 se týkala bakalářů. V případě mistrů byla poté délka doby mezi bakalářskou a magisterskou promocií od několika měsíců až po několik let. Je také možné zaznamenat postupné zkracování tohoto období mezi dvěma promocemi a udělením titulů.¹⁸¹

Tabulka č. 4. Záznamy dat o bakalářských a magisterských promociích rakovnických studentů¹⁸²

PROMOVANÝ RAKOVNICKÝ STUDENT	ROK	TITUL	ROK	TITUL	
Nicolaus Ciconiae Raconus	1552	bak.			s. 358
Joannes Malinowinus Rakownicenus	1568	bak.			s. 398
Georgius Ostracius Rakonicenus	1570	bak.	1572	mistr	s. 403, 410
Mathias Gryllus a Gryllowa Rakownicenus	1570	bak.	1576	mistr	s. 403, 421, 438–441
Georgius Malinovinus Rakonicenus	1570	bak.			s. 403
Georgius Sussilius Raconicensis	říjen 1571	bak.	1579	mistr	s. 406, 429, 440
Martinus Faberius Rakonicenus	19. 1. 1579	bak.	1577	mistr	s. 425, 429
Joannes Sussilius Rakonicenus	1581	bak.			s. 438
Paulus Luhanicus Raconicenus	1579/1580	bak.			s. 432
Andreas Mrazius Raconensis	1585	bak.			s. 447

¹⁸⁰ M. SVATOŠ, *Formy promoce na pražské univerzitě v letech 1348–1622* in: *Ve znamení Koruny české*, s. 402, 406.

¹⁸¹ P. SVOBODNÝ, *Sociální a regionální struktura literárně činných absolventů pražské univerzity*, s. 9–11.

¹⁸² Jan Nepomuk JEŘÁBEK, *Liber decanorum Facultatis philosophicae Universitatis Pragensis, ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*, Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis svazek I. / II., Praha 1832.

Tabulka č. 5. Seznam bakalářů a mistrů označených přídomkem „rakovnický“¹⁸³

BAKALÁŘI A MISTŘI	ROK	TITUL	
Daniel Stanislai Raconicenus	20. 8. 1586	bak.	s. 19
Ioannes Thausius Raconicenus	4. 7. 1589	bak.	s. 20
Nicolaus Pelargus Raconicenus	28. 5. 1591	bak.	s. 21
Mathias Dionysii Raconicenus	3. 7. 1591	bak.	s. 22
Ioannes junior Gryllus a Gryllowa Racovnicenus	28. 8. 1591	bak.	s. 22
Paulus Gryllus a Gryllowa Raconicenus	30. 1. 1593	bak.	s. 23
Iohannes Ialovecius a Kyrbicz Raconaeus	25. 5. 1605	bak.	s. 32
Laurentius Pergnerus Raconaeus	9. 8. 1611	bak.	s. 39
Ioannes Malinaeus a Hlawaczowa Raconaeus	6. 9. 1611	bak.	s. 39
Nicolaus Samson Raconaeus	27. 4. 1612	bak.	s. 41
Gallus Lentius Raconaeus	19. 4. 1613	bak.	s. 42
Adamus Mautvicius Raconaeus	22. 8. 1619	bak.	s. 49
Georgius Fabricius Raconaeus	5. 3. 1620	bak.	s. 50
Ioannes junior Gryllus a Gryllowa Racovnicenus	10. 11. 1593	mistr	s. 54

¹⁸³ K. BERÁNEK, *Bakaláři a mistři*

7. Cesty rakovnických studentů na zahraniční univerzity

Ještě než se zaměříme na jednotlivé univerzity, které navštěvovali rakovnickí studenti, je třeba podat obecnější informace k dějinám univerzit jako takových. Zlatý věk univerzit nastal především v době vrcholného středověku, kdy podle vzoru nejstarších italských univerzit a také některých francouzských vznikla například i pražská univerzita. Původní nejstarší středověké univerzity bývaly označovány za takzvané vysoké učení neboli studium generale. Aby mohla škola tohoto typu vzniknout, potřebovala nejen iniciátora, což mohl být jak císař, král či papež, ale především potřebovala privilegia, která novou univerzitu opravňovala udělovat akademické grady. V době vrcholného středověku, kdy jak již bylo výše zmíněno, vzniklo mnoho nových univerzit, se do popředí dostalo a stalo se trendem své doby založení univerzity podle takzvaného pařížského vzoru. Tento vzor především určoval univerzitě rozdělení na čtyři fakulty a to artistickou, lékařskou, teologickou a právníkou.¹⁸⁴

Za jeden z milníků v dějinách univerzit je možné považovat období reformace, které v oblasti Svaté říše římské podstatně ovlivnilo vysokoškolskou vzdělanost. Na počátku 16. století je zde možné zaznamenat velký nárůst univerzit a akademií. Tyto školy mnohdy již nedisponovaly papežským privilegiem či se spokojily pouze se souhlasem místní vrchnosti pro založení nové akademie.¹⁸⁵ Některé nich nepatřily mezi školy univerzitního typu. Univerzitu necharakterizovaly pouze čtyři fakulty, ale především udělování akademických gradů svým studentů, což akademie založené v období reformace mnohdy nemohly. Na zakládání protestantských univerzit, stejně jako na reformaci samotnou, začala reagovat katolická církev zakládáním vlastních nových univerzit. Tyto zakladatelské vlny měly za následek značné zvýšení počtu univerzit a akademií v Evropě. Podle Schwabikové tento počet dosáhl až na 147 univerzit.¹⁸⁶

Co se týkalo náplně výuky, ta nebyla nijak sjednocena všeobecně závaznými pravidly. Školní řády byly vytvářeny spíše pro partikulární vzdělávání. I přes tento atribut ale můžeme vypořadovat, že se výuka na jednotlivých univerzitách příliš nelišila. Rozdíly byly patrné

¹⁸⁴ H. de RIDDER-SYMOENS (ed.), *A history of the University in Europe, Volume 2*, s. 80-84, 95; Kateřina SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku (čeští páni a rytíři imatrikulovaní v letech 1550–1620 na univerzitách nynějšího Německa, Rakouska a Švýcarska)*, AUC – HUCP XLVI., Fasc. 1-2, 2006, s. 56–58.

¹⁸⁵ K. SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku*, s. 56.

¹⁸⁶ V dějinách univerzit se nachází součet všech univerzit z let 1501–1790. Ten udává 95 katolických, 42 protestantských a 50 transformovaných univerzit: H. de RIDDER-SYMOENS (ed.), *A history of the University in Europe, Volume 2*, s. 71; K. SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku*, s. 57.

především v úrovni výuky, kdy na některých akademiích, které neměly pravomoc udělovat akademické tituly, mohla vysokoškolská výuka mnohdy přinejmenším z části splývat s partikulární. Na druhou stranu je ale nutné vzít v potaz, že i některé vyšší partikulární školy provozovaly výuku na úrovni vysokoškolské. Jednoduše by se též dalo tvrdit, že univerzity v období 16. století měly často univerzální společné prvky. Mezi tyto prvky patřily již zmíněné čtyři fakulty, studium, které bývalo ukončeno zkouškou a udělením titulu, i když jak se ještě dále v kapitole zmíníme, získání titulu u mnohých studentů nebyvalo cílem návštěvy zahraničních univerzit.¹⁸⁷

Vzdělávací program evropských univerzit se příliš nelišil, bez ohledu na fakt, zda byla univerzita katolická či protestanská. Tento program byl ovlivněn především reformou školství, o kterou se v roce 1538 ve Štrasburku zasloužil John Sturm.¹⁸⁸ Vytvářely se nové sylaby pro studenty, nové učebnice, vznikaly botanické zahrady, muzea, rozšiřovaly se univerzitní knihovny. Hlavním cílem humanismu bylo obrácení se k antickým klasikům, kteří se měli stát jejich duchovními otci vědění. Doba antiky je brána jako model, podle kterého by se měla řídit i společnost a vzdělávání doby humanismu. Jedna z Melanctonových ideí byla, aby se studenti co nejvíce obraceli k antickým autoritám a aby tento vzor poté napodobovaly i další univerzity nejen v oblasti Svaté říše římské.

Základnou pro nový typ vysokoškolské výuky na univerzitách se měla stát univerzita ve Vitemberku, založená v roce 1502.¹⁸⁹ Iniciátorem jejího založení se stal saský kurfiřt Fridrich II. Univerzita ve Vitemberku byla též první univerzitou, která byla zřízena pouze na základě císařského privilegia, uděleného Maxmiliánem I.. Papež se zpožděním až v roce 1507 přidal k privilegiu i svoji bulou.¹⁹⁰ Roku 1536 došlo k reorganizaci univerzity, jejímž hlavním cílem bylo ustanovení několika nových zásad, mimo jiné povinná odbornost profesorů na jednotlivých fakultách či co všechno musí umět student, aby mohl splnit zkoušky a získat akademický titul. Stejně jako už v předchozích obdobích se vyučovalo pomocí disputací, které měly pomoci studentům zamyslet se nad mnohými problémy a správně interpretovat své názory.¹⁹¹

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, pražská univerzita v 16. století nebyla schopna plnit funkci nejstarší střeoevropské univerzity, především v důsledku svému

¹⁸⁷ K. SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti*, s. 58.

¹⁸⁸ H. de RIDDER-SYMOENS, *A History of the University in Europe: Volume 2*, s. 29.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 38–39.

¹⁹⁰ H. de RIDDER-SYMOENS, *A History of the University in Europe: Volume 2*, s. 96; K. SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti*, s. 76.

¹⁹¹ O. KÁDNER, *Dějiny pedagogiky*, s. 92–93.

zredukování na pouhou artistickou fakultu. Univerzita neměla pouze nedostatek profesorů a zahraničních studentů, ale i někteří studenti z českých zemí, ale především české a německé obyvatelstvo žijící v pohraničí, začali dávat přednost spíše zahraničním, nejčastěji německým, luteránským univerzitám

Na zahraniční univerzity též v rámci své akademické peregrinace, jezdili i studenti pražské akademie. Nejčastěji se například u rakovnických studentů jednalo o univerzity ve Vitemberku a Altdorfu. Právě s těmito univerzitami udržovala pražská univerzita nejaktivnější kontakty, stejně tak jako s Melanchtonem.¹⁹²

Město Vitemberk a jeho akademie bylo velice oblíbenou destinací mnoha známých osobností spojených s pražskou univerzitou. Můžeme například jmenovat Petra Codicila či známého rektora Karlova učení Martina Bacháčka a nebo i lékaře Jana Jessenia.¹⁹³ Jak ještě sami uvidíme, tato univerzita byla též i oblíbeným místem studií rakovnických měšťanů.¹⁹⁴

K šíření nejen reformy, ale třeba i knih a osobních kontaktů mezi univerzitami, napomáhala především akademická peregrinace, ale i velmi živá korespondence učenců. V 16. století je možné vidět velký nárůst těchto kontaktů mezi učiteli. Zajímavé je, že učiteli a humanisté si mezi sebou dopisovali z různých zemí bez ohledu na to, zda mezi sebou dané země byly ve válečném či mírovém vztahu či zda se lišily ve vyznání. Pokud bychom měli zmínit ty, kteří měli zřejmě kontakty po celé Evropě, což tedy dokazuje mnoho dopisů s významnými vědci, ale i panovníky své doby, nelze opomenout Melanchtona. Jen z Curychu poslal až deset tisíc dopisů kolegům na univerzity, vědcům a mnohým dalším. Tyto dopisy, nejen od Melanchtona, z doby reformace se dodnes nachází ve Státní knihovně v Hamburku a část i v univerzitní knihovně.¹⁹⁵ Vliv Melanchtona byl patrný i na území Moravy, kde vyučovalo na městských školách mnoho bývalých studentů z Vitemberku.

Studenti z Rakovníka bývali většinou spíše protestanského vyznání, a tak je logické, že i v zahraničí vyhledávali univerzity především v nekatolických oblastech dnešního Německa, tedy tehdejší Svaté říše římské, či Švýcarska. Jak již dříve bylo řečeno, někteří studentů upřednostňovali možnost kombinovat studia, jak na pražské univerzitě, tak i v zahraničí.

¹⁹² M. SVATOŠ (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, s. 225, 230; J. PEŠEK, *Studijní cesty mládeže z českých zemí v době předbělohorské* in: *Per saecula ad tempora nostra*, s. 450.

¹⁹³ M. SVATOŠ (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, s. 234–238; Walter FRIEDENSBURG, *Geschichte der Universität Wittenberg*, Halle 1917; J. HOLINKOVÁ, *Každodennost v životě předbělohorských škol* in: *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16. – 18. století)*, s. 409.

¹⁹⁴ Jiří PEŠEK, *Pražská utrakvistická univerzita a náboženské poměry 16. století*, AUC – HUCP, Tom. XXXVI. – XXXVIII., Fasc. 1-2, 1996-1998, s. 38.

¹⁹⁵ H. de RIDDER-SYMOENS, *A History of the University in Europe: Volume 2*, s. 27.

Česky mluvící obyvatelstvo na území Čech většinou navštěvovalo městské školy spadající pod pražskou univerzitu. Tato skutečnost je tedy zákonitě vedla k tomu, aby ve svých studiích pokračovali právě na této univerzitě. K tomuto cíli je zajisté vedli i učitelé, bakaláři a mistři pražské akademie. Rakovníční studenti druhé poloviny 16. století nebývali výjimkou. Dávali přednost zemské univerzitě v Praze. Pokud jim to ale finanční situace dovolila, snažili se vyjet během studií i na zahraniční univerzity především ve snaze získat jazykové zkušenosti či kontakty. Na další studia na univerzity v zahraničí je zřejmě také lákala možnost získání gradu i z oborů, které zredukovaná pražská univerzita neposkytovala (viz obrazová příloha č. 31).¹⁹⁶ Do zahraničí poté odjížděli před studii na pražské utrakvistické univerzitě či až poté, co už v Praze dosáhli titulu. Můžeme si všimnout, že rakovníční studenti jezdili do zahraničí studovat různé obory od filozofie, teologie, až po právo.

Rakovníční studenti v druhé polovině 16. století a počátku 17. století nejčastěji navštěvovali univerzitu ve Vitemberku.¹⁹⁷ Zastoupeny u nás sledovaných studentů jsou ale i univerzity v Basileji,¹⁹⁸ Lipsku,¹⁹⁹ Heidelbergu,²⁰⁰ Ženevě²⁰¹ či Altdorfu.²⁰²

O univerzitě ve Vitemberku byla již zmínka v úvodní části této kapitoly. Nyní je potřeba se zaměřit i na zbylé z univerzit, na kterých máme doklady o rakovnických studentech zapsaných v imatrikulačních matrikách. Jednou z nich byla univerzita v Lipsku, která započala své dějiny v roce 1409, kdy byl v Čechách schválen Dekret kutnohorský, který vedl k odchodu mnoha mistrů a studentů právě na univerzitu do Lipska.²⁰³ Díky své poloze vůči českým zemím se stalo Lipsko brzy oblíbenou destinací českých studentů, především měšťanů. Tato univerzita byla vhodnou zastávkou při návštěvě Vitemberku. V 16. století byla univerzita reformována na luteránskou akademii na podnět vrchnosti. Konfesijní zaměření se

¹⁹⁶ Jan Malinovský z Hlavačova studoval v Altdorfu práva: Heinrich KUNSTMANN (Hg.), *Die Nürnberger universität Altdorf und Böhmen*, Bohlau Verlag Koln Graz, 1963, s. 208.

¹⁹⁷ Matyáš Gryll: Ernest HETTENBACH (ed.), *Album Academiae Vitenbergensis - Volumen Secundum*, s. 218, Jiří Malinovský: E. HETTENBACH (ed.), *Album Academiae Vitenbergensis*, s. 218, Jiří Střípek: E. HETTENBACH (ed.), *Album Academiae Vitenbergensis*, s. 84; Ferdinand MENČÍK, *Studenti z Čech a Moravy ve Wittenberku od r. 1502-1602*, ČČM 71, 1897, s. 250–268.

¹⁹⁸ Matyáš Gryll: Hans Georg WACKERNAGEL (Hg.), *Die Matrikel der Universität Basel II.*, Basel 1951, s. 288.

¹⁹⁹ Jiří Střípek: Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV. – XVIII. století*, ČMM LXXX., 1906, s. 525; Hieremius Thausius: J. V. ŠIMÁK, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska*, s. 526.

²⁰⁰ Jan Malinovský z Hlavačova: J. V. ŠIMÁK, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách*, s. 296.

²⁰¹ Matyáš Gryll : Sven STELLING-MICHAUD (ed.), *Le livre du recteur de L'Académie de Geneve (1559-1878)*, Geneve 1959, s. 110.

²⁰² Jan Malinovský z Hlavačova: H. KUNSTMANN (Hg.), *Die Nürnberger Universität Altdorf und Böhmen*, s. 208.

²⁰³ M. NODL, *Dekret kutnohorský*

poté měnilo z mírného tolerantního luteránství přes kryptokalvinství až k ortodoxnímu luteránství, odvíjející se často podle aktuální konfesijní orientace knížete. Typickým znakem lipské univerzity byl tedy hlavně blízký vztah s vrchností.²⁰⁴

Univerzita v Heilderberku se řadila mezi nejstarší německé univerzity. Byla založena již v roce 1386. V polovině 16. století se s pomocí Melanchtona přeměnila na reformovanou univerzitu. I Heidelberg se měnil podle vůle vladaře buďto na luteránskou, či kalvínskou univerzitu. Ve druhé polovině 16. století se díky příklonu vrchnosti ke kalvinství univerzita přeměnila na známé kalvínské centrum v Evropě.²⁰⁵

Univerzity v Ženevě a Basileji poté ze seznamu námi sledovaných rakovnických studentů navštívil pouze Matyáš Gryll. O jeho cestě za vzděláním bude podrobněji zmínka v další části této kapitoly. Nyní ale v krátkosti několik informací o těchto dvou vzdělávacích ústavech. Univerzita v Basileji byla založena roku 1459 na základě privilegia od papeže Pia II. Univerzitní dějiny města ale sahaly ještě před zmíněné datum. Během konání takzvaného basilejského koncilu byla ve městě na čas zbudována univerzita, která měla napomoci koncilu v řešení mnoha otázek a problémů. Po konci koncilu již ale univerzita jako taková nebyla potřeba, a tak byla zrušena. Až na přání města, které o univerzitu i nadále stálo, byla Piem II. obnovena. V 16. století se basilejská univerzita přidala k reformačnímu hnutí a přeměnila se v kalvínskou. Ve stejném století je též možné vysledovat zvýšenou oblibu této univerzity.²⁰⁶

Akademii v Ženevě Kalvín založil roku 1559. Ženeva patřila mezi školy univerzitního typu, neměla však příslušná privilegia pro udělování gradů. I přesto byla ale oblíbenou akademií protestanské Evropy, především kalvinistů. Pro české studenty však tato akademie nebyla zřejmě dostatečně lákavá. Dávali přednost luteránským univerzitám a z těch kalvinistických Basileji.²⁰⁷

Specifickým případem je akademie v Altdorfu. Altdorf se hlásil ke kalvinismu, i přesto byl ale často navštěvován luteránsky smýšlejícími studenty. Dělo se tak především z důvodu velké konfesijní tolerance akademie. Oblíbená byla především pro budoucí právníky. Tato

²⁰⁴ *Geschichte der Universität Leipzig 1409–2009*, Leipzig 2009, s. 22–25; K. SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti*, s. 71; J. PEŠEK – D. ŠAMAN, *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách v předbělohorském čtvrtstoletí*, s. 178.

²⁰⁵ Andreas CSER, *Kleine Geschichte der Stadt Heidelberg und ihrer Universität*, Verlag G. Braun, Karlsruhe 2007; Sabine HAPP – Werner MORITZ, *Die Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Ansichten – Einblicke – Rückblicke*, Erfurt 2003; K. SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti*, s. 68.

²⁰⁶ K. SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti*, s. 61–62.

²⁰⁷ H. de RIDDER-SYMOENS, *A History of the University in Europe: Volume 2*, s. 97; Charles BERGEAUD, *Histoire de L'universite de Geneve, L'academie de Calvin 1559–1798*, Genève 1900; K. SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti*, s. 61–62.

akademie též patřila mezi oblíbené vzdělávací ústavy studentů hlásajících se k Jednotě bratrské.²⁰⁸

Jak ale vypadala cesta na zahraniční univerzity? Výše již bylo řečeno, jaké univerzity patřily mezi nejvíce navštěvované a k jaké konfesi se klonily, nyní se ale zaměříme i na jiné aspekty studijních cest. Jedním z nich bylo získání akademického gradu. Měli ale studenti vůbec snahu setrvat déle na univerzitě a získat titul? U šlechty byla snaha o dokončení studia minimální. V rámci svých takzvaných kavalírských cest do zahraničí navštívili mnoho univerzit, ale jen minimum těchto šlechticů si ze svých cest přivezlo akademický titul. Velkou pozornost šlechta během svých cest věnovala kulturním záležitostem, poznáváním nových oblastí a měst, a především navazováním kontaktů, které by jim po návratu do českých zemí mohly být prospěšné. Tito šlechtici považovali kavalírské cesty za výchovný prostředek, který je měl kromě jiného připravit k převzetí rodového majetku v Čechách. Vyšší šlechtu při jejích cestách též nezřídka doprovázela skupina nižší šlechty či měšťanstva, která se společně se šlechticem zapisovala do univerzitních matrik. Jen část z nich poté samotnou univerzitu nenavštěvovala. Důvodem k zapsání do matriky mohla být nejen prestiž univerzity, ale též snaha získat právní ochranu, kterou univerzita nabízela svým studentům.²⁰⁹

Mnoho měšťanů však oproti šlechtě projevovalo zájem získat v zahraničí akademický titul. Měšťan měl několik možností jak se dostat na zahraniční vysoké učení, a to například v rámci kavalírské cesty šlechtice, jak již bylo výše zmíněno. Takovýto měšťan byl buď to jen pouhým služebníkem doprovodu, nebo též mohl vystupovat jako šlechtický vychovatel. Měšťan byl plně závislý na cestě daného šlechtice, který rozhodoval podle často předem vytvořeného itineráře, kam se vydají a jak dlouho se v daném městě zdrží.²¹⁰

Nejen rakovničtí studenti cestovali často do zahraničí ve skupině, buďto svých krajanů z města, či dokonce s některým z příbuzných. V takovémto případě, kdy jejich cestu za vzděláním nefinancoval šlechtic, ale měšťan a jeho rodina, bylo cestování ve větším počtu praktičtější. Tento typ cest do zahraničí mohl danému studentovi pomoci snížit samotné náklady cesty a především pobytu v daném univerzitním městě.²¹¹ Jedním z Rakovničanů,

²⁰⁸ J. PEŠEK – D. ŠAMAN, *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách*, s. 178–179; Luděk REJCHRT, *Bratrští studenti na reformovaných akademiích před Bílou horou*, AUC – HUCP, Tom. XIII., Fasc. 1–2, 1973, s. 43–82; H. KUNSTMANN (Hg.), *Die Nürnberger universität Altdorf und Böhmen*, s. 25–144.

²⁰⁹ K. SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti*, s. 31–32; M. SVATOŠ, *Akademická peregrinace a cesty za vzděláním* in: *Cesty a cestování v životě společnosti*, s. 245; J. PEŠEK – D. ŠAMAN, *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách*, s. 181–182; J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 44–45.

²¹⁰ K. SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti*, s. 58–59.

²¹¹ J. PEŠEK – D. ŠAMAN, *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách*, s. 184.

který takto vycestoval na univerzitu do Vitemberku se svým krajanem z rodného města, byl i Matyáš Gryll z Gryllova, jemuž bude věnován dále samostatný exkurz.²¹²

Cesta za vzděláním na zahraniční univerzitu nebyla pro mnohé studenty první zkušeností s akademickou peregrinací. Mnozí z nich jen během svého studia na partikulárních školách vystřídali škol několik. Tato akademická peregrinace mezi městskými školami mohla být pro ně poté i vhodnou přípravou pro vyšší typ peregrinace mezi univerzitami.²¹³ Pokud bychom se zaměřili na skupinu rakovnických studentů, kteří v letech 1550–1622 studovali na pražské univerzitě, zjistili bychom, že tito studenti výše zmíněnou teorii akademické peregrinace mezi městskými školami a jejím vlivu na další peregrinaci mezi univerzitami jen potvrzují (viz 4. kapitola).

Pokud se student vydal za vzděláním na zahraniční univerzity, často nenavštívil pouze jednu, ale mnohdy dvě až tři univerzity. Oblíbené byly návštěvy Lipska s pozdějším přesídlením do Vitemberku v případě zájmu spíše o luteránské univerzity. Tuto kombinaci univerzit využili i rakovnickí studenti, z nichž jmenujme například Jiřího Střípka Ostracia.²¹⁴

7.1. Dvě případové studie

Výše nastíněné obecné trendy lze dobře demonstrovat na následujících dvou exkurzech, zabývajících se cestami za studii dvou rakovnických studentů, a to Matyáše Grylla z Gryllova a Jiřího Střípka Ostracia, ke kterým je dostatečné množství dohledatelných údajů, podle kterých je možné jejich cesty za vzděláním alespoň částečně zrekonstruovat.

7.1.1 Cesta za vzděláním Matyáše Grylla z Gryllova

Matyáš byl synem Jana Cvrčka, později Grylla z Gryllova. Jeho otec byl v Rakovníku členem městské rady, a i z toho důvodu byl často posílán jako zástupce Rakovníka na české zemské sněmy. I když není zcela jasné, zda Jan Cvrček absolvoval nějaká vyšší studia, jako konšel a starší města měl zřejmě kontakty s univerzitou a vzdělanci v jejím okolí. Zřejmě i to mohl být důvod poslání všech Janových synů na pražskou utrakvistickou univerzitu, kde se poté nejvíce vyznamenal především Matyáš Gryll. Matyáš získal v roce 1570 bakalářský titul. Můžeme s jistotou říci, že po obdržení titulu Matyáš univerzitu neopustil, ale věnoval se

²¹² E. HETTENBACH (ed.), *Album Academiae Vitenbergensis*, s. 218.

²¹³ M. SVATOŠ, *Akademická peregrinace a cesty za vzděláním* in: *Cesty a cestování v životě společnosti*, s. 242–244.

²¹⁴ J. PEŠEK – D. ŠAMAN, *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách*, s. 189–190; J. PEŠEK – M. SVATOŠ, *Sociální důsledky akademické peregrinace v českých zemích*, s. 231–243.

v letech 1570–1572 dalšímu studiu matematiky.²¹⁵ Následně se rozhodl, že se vydá, podobně jako to bývalo u bohatších měšťanů a šlechty, na další studia do zahraničí. Jeho cesta se dá vysledovat především díky matrice imatrikulovaných studentů na univerzitě ve Vitemberku, kde se Matyáš Gryll zapsal 19. května 1571 i se svým krajanem Jiřím Malinovským z Hlavačova.²¹⁶ Na univerzitě ve Vitemberku se Matyáš příliš nezdržel, jelikož už v roce 1572 se objevuje v Lounech jako rektor tamní školy. Dalších několik let působil na mnoha školách především díky rotaci učitelů, která podobně jako i jiné bakaláře, nutila Matyáše neustále měnit místo svého působiště.²¹⁷

Dne 8. srpna 1576 se Matyáš vrátil na půdu univerzity, kde získal titul mistra. Následně byl přijat do Karlovy koleje a jako profesor začal na univerzitě i vyučovat. V letech 1577–1578 se stal i proboštem koleje Karla IV. Ve stejném roce byl Matyáš zřejmě doporučen někým z univerzity jako vhodná osoba pro doprovázení hraběte Jeronýma Šlika během jeho studií v zahraničí. Již několik let cestoval po zahraničních univerzitách a Matyášovi bylo nabídnuto místo Šlikova hofmistra během jeho studijních cest.²¹⁸ Matyáš tuto pozici u hraběte přijal a odjel s ním roku 1580 do Ženevy. Oba muži jsou poté zapsáni v matrice imatrikulovaných v srpnu téhož roku. Matyáš dne 5. srpna²¹⁹ a hrabě Jeroným Šlik o dva dny později. V Ženevě se Matyáš zabýval především teologií. Zdejší studijní pobyt však zřejmě netrval příliš dlouho, jelikož dne 20. ledna 1581 se Jeroným Šlik a Matyáš Gryll nacházeli již v Basileji²²⁰, kde měli pokračovat ve studiu teologie. Matyáš své studium na basilejské univerzitě úspěšně ukončil disputací ze dne 11. března 1581 s děkanem teologické fakulty doktorem Grynaem. Během této disputace byl přítomen i Jeroným Šlik.²²¹

²¹⁵ Josef JIREČEK, *Dějiny literatury české I.*, Praha 1875, s. 208–209.

²¹⁶ E. HETTENBACH (ed.), *Album Academiae Vitenbergensis*, s. 218; J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví II.*, s. 238; M. DURAJOVÁ – R. SMÍŠEK (Hg.), *Hieronymus der Ältere Schlick: Das Tagebuch eine Selbstdarstellung aus den Jahren 1580–1582*, s. 42.

²¹⁷ V roce 1573 – rektor svatohavelské školy, 1573 – správce školy ve Slaném, 1574 – 1575 - představený lounské latinské školy, 1576 – rektor školy v Táboře: F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 199; J. JIREČEK, *Dějiny literatury české*, s. 208–209; O. ODLOŽILÍK, *Jednota bratrská a reformování francouzského jazyka*, s. 17–18.

²¹⁸ V roce 1573 – na univerzitě v Lipsku, Marburk, 1579 – Oxford: M. DURAJOVÁ – R. SMÍŠEK (Hg.), *Hieronymus der Ältere Schlick: Das Tagebuch eine Selbstdarstellung aus den Jahren 1580 – 1582*, s. 42–43.

²¹⁹ S. STELLING-MICHAUD (ed.), *Le livre du recteur de L'Académie de Geneve (1559-1878)*, s. 105; M. DURAJOVÁ – R. SMÍŠEK (Hg.), *Hieronymus der Ältere Schlick: Das Tagebuch eine Selbstdarstellung aus den Jahren 1580–1582*, s. 43.

²²⁰ H. G. WACKERNAGEL (Hg.), *Die Matrikel der Universität Basel II.*, Basel 1951, s. 288.

²²¹ F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 199; M. DURAJOVÁ – R. SMÍŠEK (Hg.), *Hieronymus der Ältere Schlick: Das Tagebuch eine Selbstdarstellung aus den Jahren 1580–1582*, s. 104.

Přibližně v červnu roku 1581 se Matyáš vrátil do Čech a vystoupil ze služeb hraběte Šlika, který nadále zůstával v zahraničí. Vrátil se zpět na univerzitu. Vykládal především Aristotela, ale též i Horatia či Porfyria. Na podzim 1581 se stal děkanem artistické fakulty.

Roku 1582 ovšem Matyáš vystoupil z řad univerzitních mistrů a odstěhoval se do Žatce, kde se uvolnilo místo písaře po Janovi Strialiovi. Zde se usadil natrvalo a oženil se s Annou, vdovou po mistrovi Jakubovi Strabonovi.²²²

Matyáš patřil mezi členy Jednoty bratrské, a ta v Žatci neměla příliš výrazné zastoupení, na což si také stěžoval roku 1584 v jednom ze svých dopisů starším bratřím. Žádal je o radu, jak se má zachovat, když se ve městě kromě něj nacházeli pouze dva muži stejné víry.²²³ Víme, že na svůj dopis dostal odpověď s radou bratří. Co přesně v něm stálo, však nemůžeme s jistotou říci. Jeho vyznání zřejmě nebylo zásadním problémem, který by stál v cestě jeho postavení ve městě. Důkazem je, že se na něj mnohokrát obraceli s žádostí o pomoc mistří z univerzity či rodné město Rakovník. Roku 1597 se konal český zemský sněm a město Žatec mělo vyslat své zástupce. Mezi nimi se objevil i Matyáš Gryll. Matyáš se stal též členem komise, která měla řešit porovnání městských práv se zemským právem.²²⁴

Po tomto sněmu, až na malé výjimky, kdy je Matyáš Gryll z Gryllova zmíněn v rakovnických kronikách jako vážený Rakovničan, který město obdaroval mnohdy nejen svými literárními díly (čtrnáct výtisků knihy *Strom*, kterou napsal David Crinitus,²²⁵ ale vydal ji Matyášův otec Jan²²⁶), se o tomto muži dozvídáme až v den jeho smrti 2. září 1611. Matyáš zemřel v Žatci ve svých šedesáti letech. Během svého života se seznámil s mnoha významnými lidmi, jako byl Daniel Adam z Veleslavína, David Crinitus, Jan Campanus, Jan

²²² J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví II.*, s. 238.

²²³ Tamtéž, s. 208–209.: „Bratří, jimž sem připojen ... a jich se vždycky přidržeti chci. Ale když od nich a mezi nimi slova božího slyšeti a svátostí docházeti možné není, jakož proto, že v městě našem přes dva měšťany žádný víc Jednotě té připojen není.“

²²⁴ *Sněmy české od léta 1526 IX.*, s. 734; F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 199.

²²⁵ David Vlasák (Crinitus) se narodil v Nepomuku 10. srpna 1531 jako syn Jana Vlasatého, písaře u Lva z Rožmitálu. Roku 1552 byl David Crinitus písařem v Rakovníku a roku 1559 získal měšťanské právo. Za své zásluhy získal roku 1562 erbovní list, možnost užívat přídomek „z Hlavačova“. Crinitus byl uznáván především jako právník a za svou literární činnost. Napsal Žaltář či pravidla pro cech sladovníků. Ke konci svého života zaučoval jako mladšího písaře Šimona Žlutického. Zemřel 6. dubna 1586 in: F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 204; J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví I.*, s. 472.

²²⁶ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví II.*, 1966–1982, s. 238; F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 199.

Nepressius, Matouš Dačický a mnoho dalších. Tito lidé ho zřejmě mnohdy ovlivnili nejen v jeho životě, ale též v jeho literárních dílech, která po něm zůstala.²²⁷

7.1.2 Jiří Strípek Ostracius

Jiří byl zřejmě třetím dítětem Jakuba Strípka. Narodil se roku 1545 v Rakovníku. Nejdříve se vzdělával na partikulární škole v Rakovníku a poté se rozhodl odjet na studia do zahraničí. Dne 27. ledna 1564 ho nalézáme mezi imatrikulovanými studenty vitemberské univerzity.²²⁸ Záznamy o jeho činnosti ve Vitemberku dokazují, že se zde zdržoval ještě roku 1566.²²⁹

Poté se Jiří vrátil zpět do Čech a v dubnu 1566 se zapsal do koleje Nationis na pražské univerzitě. Během svého studia na univerzitě spravoval roku 1567 žateckou školu. Dne 10. května 1570 získal bakalářský titul a o dva roky později i magisterský titul.²³⁰

Jiří se v následujících letech pokoušel několikrát odcestovat do zahraničí. Nejdříve roku 1572 do Francie, kam však nakonec neodjel z důvodu krveprolití během takzvané Bartolomějské noci. Roku 1572 též odešel ze žatecké školy. Roku 1573 usiloval o to, aby mohl doprovázet syny Floriana Gryspeka do Padovy, ale nakonec s nimi neodjel. Ten samý rok získal místo vychovatele synů Lva Fictuma z Fictumu, Kryštofa a Volfa Dětřicha. V zimě 1573 za nimi přijel do Lipska, kde byl imatrikulován na univerzitě.²³¹ O jeho pobytu na univerzitě svědčí záznamy ještě z roku 1574 (viz obrazová příloha č. 32).²³² Na podzim roku 1574 se Jiří přesunul se svými svěřenci do Jeny a Erfurtu. Zřejmě roku 1575 sevrátil do Prahy, kde dne 19. února náhle zemřel. Jiří Strípek byl velmi literárně nadaný, patřil mezi básníky z okruhu Jana Hodějovského.²³³

²²⁷ F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 199; J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví II.*, s. 238; J. JIREČEK, *Dějiny literatury*, 1875, s. 208–209.

²²⁸ Ernestus HETTENBACH (ed.), *Album Academiae Vitenbergensis*, s. 84.

²²⁹ Jiří OSTRACIUS, *Elegie gratulatoria, skripta ad virvm ervditione, virtvte et pietate.*, Wittenberg, 1566, <https://opacplus.bib-bvb.de/>.

²³⁰ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví III.*, s. 79.

²³¹ J. V. ŠIMÁK, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách*, s. 525.

²³² J. OSTRACIUS, *Oratio de necessitate et utilitate primae artis in philosophia*, Leipzig 1574, <https://opacplus.bib-bvb.de/>

²³³ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví III.*, s. 79.

8. Následné kariéry po ukončení studií rakovnických studentů 2. poloviny 16. století a počátku 17. století

Život po studiích, jak byla nazvána tato kapitola, začínal odchodem z univerzitního prostředí. Předem ale musí být řečeno, že odchodem daného učitele z partikulární školy či mistra z univerzity, jejich vztah s pražskou Alma Mater jako takovou nekončil. Stejně jako oni se v mnohých situacích obraceli o radu či pomoc na univerzitu, tak se i samotná akademie obracela na své bývalé studenty působící po celém území Čech.

Důvodem odchodu učitelů z daných pozic většinou bývala touha oženit se, založit rodinu a usadit se s ní v daném městě. Až do roku 1609 byli všichni členové univerzity vázáni celibátem, takže pokud chtěl učitel či profesor založit rodinu, musel z akademické obce odejít. O nabídky ke sňatku od mladých vdov či dcer významných měšťanů neměl učitel většinou nouzi. Podle Františka Šmahela každý třetí absolvent, který odcházal z univerzitního prostředí, aby se oženil, si bral vdovu. Mnohdy ale důvodem odchodu nemusel být sňatek, ale čistě praktická snaha o povýšení svého statutu ve městě, získání lepšího, lépe placeného místa a kariérní růst.²³⁴

Někteří studenti odcházeli z akademického prostředí hned po získání gradu, jiní našli zpočátku uplatnění jako profesori univerzity, kde se pokoušeli ještě rozšířit své znalosti a poznatky a až s pozdějším odstupem hledali uplatnění i mimo univerzitní prostředí. Profesorská místa však bývala často již plně obsazena a nové místo bylo tedy závislé buď na odchodu, nebo smrti stávajícího profesora. K úmrtí během působení na univerzitě v řadách profesorů však tak často nedocházelo, jelikož i sami profesori nezřídka netoužili zůstat na univerzitě takto dlouho dobu. Z již výše zmíněných důvodů proto i oni opouštěli své pozice v hojné míře dobrovolně.²³⁵

Častá též bývala situace, kdy student dosáhl bakalářského či magisterského gradu a ještě nějaký čas zůstal učit či spravovat školu, na kterou byl poslán univerzitou během svých studií. V těchto případech se poté učitel v daném městě, kde působil, obvykle i usadil a našel si zde i uplatnění. Z tohoto faktu též vyplývá, že málokterý učitel městske partikulární školy se po svém odchodu z akademické obce vrátil do svého rodného města.²³⁶ Rakovničtí studenti zde

²³⁴ J. PEŠEK, *Pražská univerzita, městske latinské školy a měšťanské elity předbělohorských Čech*, s. 343–348; František ŠMAHEL, *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita graduovaných studentů pražské univerzity v letech 1433–1622*, Zprávy Archivu UK 4, 1982, s. 18.

²³⁵ J. PEŠEK, *Pražská univerzita, městske latinské školy a měšťanské elity předbělohorských Čech*, s. 349; F. ŠMAHEL, *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita*, s. 17.

²³⁶ J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 47–48.

ale tvoří jistou výjimku. Ze třiceti osob, u kterých jsme byli schopni dohledat informace o jejich kariérách po studiích, se až devět z nich uplatnilo ve svém rodném městě, další dva se usadili v Žatci, dva v Berouně a Rokycanech a jednoho Rakovničana poté nalezneme v Mělníku, Písku, Stříbře, Chrudimi, Slaném, Brandýse nad Labem, Kostelci nad Labem i Praze.

V případě devíti absolventů, kteří našli uplatnění ve svém rodném městě, se jednalo o Jana mladšího Grylla z Gryllova, který se ujmul rodinného obchodu se sukem a též zasedal v městské radě. Dále je možné zmínit i několik absolventů z rodiny Malinovských, kdy Jiří Malinovský bohužel zemřel dříve, než mohla začít jeho kariéra, ale Jan Oldřich Malinovský se v Rakovníku uplatnil jako člen městské rady, rychtář a později i jako výběřčí daní. Jan Malinovský z Hlavačova měl poté podobnou kariéru jako jeho příbuzný Jan Oldřich, jelikož též vybíral daně a to pro žatecký a rakovnický kraj. Sám se však neusadil v Rakovníku, ale v Žatci, kde též působil i v městské radě.²³⁷ V městě Rakovník se uplatnil i Jan Kyrbicer z Kyrbic jako písař, Adam Moutvička jako výběřčí daní a rychtář či Mikuláš Rabský jako písař. O dalších absolventech, kteří se po studiích usadili v rodném městě Rakovníku, víme již jen, že působili v městské radě v případě Jiřího Dvorského, Jiřího Malého a Jana Reyčka, či zemřeli ve velice nízkém věku jako Jiří Střípek Ostracius či již výše zmíněný Jiří Malinovský.

Další město, ve kterém se usadili univerzitní absolventi původem z Rakovníka, bylo město Žatec. V Žatci původně působil Jan mladší Gryll z Gryllova jako rektor školy, než se natrvalo usadil v Rakovníku. Janův bratr Matyáš Gryll v Žatci zůstal jako písař a stejně tak se zde usadil i Jan Malinovský z Hlavačova, o kterém byla výše zmínka, že byl výběřčím daní pro rakovnický a žatecký kraj.

V Berouně se poté usadili dva Rakovničané, a to Jan Sušil a Jan Malinovský z Hlavačova, který působil v městské radě.²³⁸ O Janu Sušilovi víme, že v Berouně působil jako učitel a v nízkém věku zemřel, zřejmě na mor. Do Rokycan směřovali Pavel Gryll z Gryllova, o kterém víme, že byl správcem rokycanské školy, a Martin Faberius Rakovnický, který se uplatnil v městské radě, ale i jako děkan zdejší školy.

Ze zbylých absolventů je poté možno zmínit ještě Ondřeje Mráze, který se usadil ve Slaném, kde působil nejen v městské radě, ale byl též i rychtářem. Mikuláš Pelargus jako jediný z rakovnických absolventů působil v Praze jako notář a překladatel. Zbylí absolventi se

²³⁷ Anton František MALINOVSKÝ, *Vladykové z Hlavačova*, Věstník muzejního spolku královského města Rakovníka, roč. XLV., 2007, s. 22–36.

²³⁸ Nejedná se o Jana Malinovského z Hlavačova, výběřčího daní, který se usadil v Žatci. Tito dva Janové byli příbuzní s pouhou shodou křestních jmen.

uplatnili i v dalších výše zmíněných městech. Zajímavé je též zjištění, že výše jmenovaná města, kde se rakovničtí absolventi uplatnili, byly až na výjimku v případě Kostelce nad Labem královskými městy. Žatec, Beroun, Stříbro, Chrudim a Slaný byly královskými městy již od třináctého století. Rokycany podobně jako Rakovník byly povýšeny na královské město až za vlády Rudolfa II. v druhé polovině šestnáctého století. Město Mělník se poté řadilo mezi věnná města. Z toho tedy jasně vyplývá, že pro rodáky z královského města, v tomto případě Rakovníka, bylo nejběžnějším a zřejmě i nejpříjemnějším místem pro další pobyt opět královské město.

Ve městech většinou pracovali jako správci škol a učitelé. Po usazení ve městě jejich kariéry nejčastěji pokračovaly pozicemi v městské radě, kde se stávali konšely.²³⁹ Tento kariérní postup patřil nejen u Rakovničanů k nejčastějším. Mezi třiceti sledovanými rakovnickými studenty se jich nejvíce, a to jedenáct, uplatnilo jako členové městské rady, tři absolventi poté zastávali pozici městského rychtáře. Někteří z absolventů též bývali i vyslanci a zástupci královského města, ve kterém žili, na českých zemských sněmech. Těmito zástupci byli například Matyáš Gryll z Gryllova za město Žatec na sněmu v roce 1597, Ondřej Mráz jako zástupce města Slaný roku 1598 a 1600 či Jan Sušil za Beroun během důležitého sněmu roku 1609.²⁴⁰

Tento prototyp kariéry byl též podle Františka Šmahela častý hlavně z toho důvodu, že absolvent pražské univerzity neměl dostatek praxe, aby se mohl uplatnit i na jiných postech. Univerzita byla podle něj příliš konzervativní a nebrala ve značné míře v potaz aktuální potřeby společnosti, tudíž i samotní absolventi univerzity nedostali možnost během svých studií si vyzkoušet jiné alternativy své další kariéry či se na ně připravit.²⁴¹

I přestože se mnoho studentů pokoušelo odejít z univerzitního či učitelského prostředí, řada z nich skončila svou cestu za kariérou jako bakaláři na partikulárních školách a o jejich dalším postupu nemáme zprávy buďto z důvodu brzkého úmrtí, což se v případě rakovnických studentů týkalo čtyř případů ze třiceti sledovaných, či skutečně zůstali pouhými učiteli, nebo pouze chybí doklady o jejich dalším životě.²⁴² Jak už jsme se výše zmiňovali, jednou z variant postudijního uplatnění bylo též uplatnění v rámci pražské akademie. Podle studie Petra Svobodného se dále až čtrnáct procent absolventů univerzity uplatnilo v církevní

²³⁹ F. LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, s. 191–192.

²⁴⁰ Matyáš Gryll – sněm roku 1597: *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu, IX.*, s. 734.; Ondřej Mráz – sněm roku 1598: *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu, IX.*, s. 604; Ondřej Mráz – sněm roku 1600: *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu, X.*, s. 70.

²⁴¹ F. ŠMAHEL, *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita*, s. 236.

²⁴² P. SVOBODNÝ, *Sociální a regionální struktura literárně činných absolventů pražské univerzity*, s. 18–19.

sféře jako faráři, kaplan či jáhnové, v lepším případě poté jako členové dolní konzistoře.²⁴³ Pokud bychom opět uváděli příklad z řad Rakovničanů, pouze jeden ze třiceti sledovaných se vydal církevním směrem jako česko-německý kazatel.

Kromě výše zmíněných uplatnění se mohli absolventi vydat i cestou úředníků, zeměpanské správy. Z těchto pozic jmenujme alespoň úředníky při zemských soudech či zemských deskách, císařské výběrčí berní a další. I tento typ kariérního postupu se uplatnil u absolventů univerzity původem z Rakovníka. Čtyři z nich se stali císařskými výběrčími berní.²⁴⁴

Mezi častými zaměstnáními absolventů univerzity bylo též uplatnění jako písaři a notáři. Tato povolání byla ve městech velice žádana a též dobře placena. Hlavním důvodem nutné potřeby písařů a notářů byly časté žádosti nejen negramotných obyvatel, ale i těch, co ovládali v základech latinský jazyk, o sepsání důležitých písemností od lépe vzdělaného člověka, který měl kultivovanější způsob vyjadřování v latinském jazyce. Písaři a notáři bývali vysokoškolsky vzdělaní, tudíž měli zkušenosti s psaním poezie, ale i odborných textů v latinském jazyce.²⁴⁵

Dokončení studií a někdy i návrat do rodného města mohl pro některé univerzitní absolventy znamenat i možnost převzít rodinný majetek, obchod či mlýn, pokud si tak rodina přála. Rakovník byl znám díky úspěchům v oblasti pivovarnictví a soukenictví (viz 3. kapitola) a právě v oblasti soukenictví se uplatnil Jan mladší Gryll z Gryllova. Rodina Gryllů, dříve Cvrčků, se již několik generací zabývala soukenictvím a vlastnila též obchod. Jan Cvrček, otec Jana mladšího Grylla, sepsal pro soukenický cech i knihu nových pravidel a pouček, ta se však bohužel po smrti Jana Cvrčka ztratila. Právě Jan mladší Gryll z Gryllova, který pocházel z několika bratrů, též absolventů pražské univerzity, byl otcem povolán do Rakovníka, aby se ujal rodinného obchodu se sukrem.²⁴⁶

²⁴³ Procenta absolventů, kteří našli uplatnění v církevní sféře, odpovídají též předchozím závěrům Františka Šmahela: P. SVOBODNÝ, *Sociální a regionální struktura literárně činných absolventů pražské univerzity*, s. 21; F. ŠMAHEL, *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita*, s. 16.

²⁴⁴ P. SVOBODNÝ, *Sociální a regionální struktura literárně činných absolventů pražské univerzity*, s. 22; František Šmahel tvrdí, že ve sféře úřednické (úředníci, písaři) se ve výsledku uplatnilo přes osmnáct procent absolventů: F. ŠMAHEL, *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita*, s. 16.

²⁴⁵ J. PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost*, s. 41.

²⁴⁶ F. LEVÝ, *Dějiny města Rakovníka*, s. 197–200.

9. Závěr

V úvodu této práce bylo vytyčeno několik stěžejních otázek týkajících se problematiky studií rakovnických studentů na městských latinských školách, ale i na pražské univerzitě a univerzitách v zahraničí. Zodpovědět se je tato práce pokusila za pomoci sedmi kapitol, které se poté věnovaly různým aspektům jak vzdělávacím, kulturním i sociálním

Jednou z těchto otázek bylo, proč mělo měšťanské obyvatelstvo takový zájem o vzdělávání svých dětí nejen na městských partikulárních školách, ale i na univerzitách. Na tuto otázku je možné částečně najít odpověď již ve druhé kapitole, kde byl vysvětlen vývoj a fungování vzdělávacího systému v Čechách a na Moravě i ve vztahu k německému protestantskému prostředí.

Díky vynálezu knihtisku se začala postupně zvyšovat gramotnost i v českých zemích, i když i nadále zůstávalo zřejmě větší množství obyvatel bez vzdělání. Měšťané tím byli též ovlivněni společně s faktem, že řada prestižních pozic ve městě byla spojena s nutností absolvovat minimálně městské partikulární vzdělání, v některých případech, třeba u písařů a notářů, i univerzitní vzdělání. Tento fakt poté může dát odpověď i na otázku, zda vzdělání výrazně ovlivnilo budoucí kariéry univerzitních studentů.

Na několika příkladech kariér, které byly zahrnuty do osmé kapitoly, je zřetelné, jakými směry se u univerzitních studentů kariéry ubíraly. Díky svému vzdělání se stávali písaři, notáři, překladateli, ale také důležitými členy městských rad napříč českými zeměmi. Někteří z nich se uplatnili v církevní sféře. Jejich vzdělanost je viditelná i v rámci literárních děl, která sepsovali. Kromě samotné výuky na univerzitách bývali ovlivněni i profesory, se kterými se setkávali, či v případě zahraničních studií i samotným prostředím navštívené země, její kultury a historie.

Výše psané poté odpovídá též na otázku, proč otcové dávali velké peníze na vzdělání svých synů. Byla to dobrá investice do budoucna, možnost uplatnit se na některém z prestižních a dobře placených míst ve městě. Většina studentů sledovaných v této práci, jak bylo ukázáno ve čtvrté kapitole, patřila do rodin, které se řadily mezi městskou elitu, a zřejmě i z toho důvodu jim nedělalo takové potíže finanční zatížení, které studium na městských školách a univerzitách přinášelo. Cesta ke vzdělání jejich synů začínala na městských partikulárních školách, nejčastěji v samotném Rakovníku, a v rámci akademické peregrinace i na dalších školách a pokračovala na univerzity v Praze či v zahraničí.

V páté kapitole této práce byla snaha ukázat, jakými směry se ubírala akademická peregrinace rakovnických studentů v rámci preuniverzitního vzdělávání. Nejčastěji si vybírali školy nejen ve svém blízkém okolí, ale především ty s vyšší úrovní výuky. Výběr školy též záležel na kontaktech s daným městem, zda tam měl dotyčný student nějakého krajana či příbuzenstvo.

V šesté kapitole byl na příkladu rakovnických studentů potvrzen trend, kdy je možné nalézt při beáních velké množství žáků, který však neodpovídá počtu těch, kteří skutečně začali na univerzitě studovat a popřípadě dosáhli i akademického titulu. Samozřejmě mohou být počty studentů neúplné kvůli nedostatku evidenčních pramenů pro celé zkoumané období. V seznamu beánů je též zajímavá informace o velkém počtu žáků původem z Rakovníka, kteří k beánii přicházeli z rakovnické městské školy, což díky v raném novověku velmi oblíbené akademické peregrinaci nebylo tak časté. Obvykle beáni přicházeli z jiných míst než ze svého rodiště.

Při zkoumání průběhu studia na pražské univerzitě byly též charakterizovány závěrečné teze studentů. I přesto, že témata tezí nemusela být čistě výběrem studenta, nejčastěji se opakují témata z oblasti sedmera svobodných umění, zřídka poté i na témata právního či teologického charakteru. Tento výsledek není překvapující z důvodu omezení pražské univerzity v dané době na pouhou artistickou fakultu.

V případě konfirmací studentů na různé městské partikulární školy jsme zjistili, že rakovničtí studenti bývali ve většině případů na školy posíláni již s bakalářským nebo magisterským titulem i přesto, že jako pomocníci mohli být konfirmováni ještě před dosažením titulu. Cesty těchto konfirmovaných studentů následně vedly ve velké míře na školy v královských městech.

Kromě pražské zemské univerzity byly oblíbené i zahraniční univerzity především v protestanských oblastech Svaté říše římské, a to hojně právě v řadách měšťanů z českých zemí. Oblibu univerzit v Lipsku, Vitemberku či Heidelbergu dokázaly též cesty rakovnických studentů za vzděláním do zahraničí, které byly z obecného i konkrétního pohledu v případě cest Matyáše Grylla z Grylla a Jiřího Střípka Ostracia popsány v sedmé kapitole této práce.

Úplným závěrem je třeba dodat, že se průběh vzdělání a následné kariéry rakovnických studentů zřejmě v rámci českých zemí nijak zvlášť nevyvíkaly obecnému trendu, který potvrzují. Tato studie se však na malém počtu rakovnických studentů, kteří posloužili jako

konkrétní případ, pokusila ukázat obvyklý způsob vzdělávání měšťanského obyvatelstva období raného novověku v Čechách.

Z důvodu časového limitu nebylo možné v rámci této studie pokrýt všechna témata a otázky týkající se dané problematiky. V oblastech výzkumu měšťanského vzdělávání raného novověku v Čechách zůstává řada dosud neprobádaných oblastí a okruhů zájmu. Samotná tato studie by mohla být rozšířena o studie podobného charakteru o studentech z dalších měst středních a západních Čech, ale i z celé oblasti českých zemí a komparací těchto studií i studentů samotných by se mohlo nalézt mnoho nových faktů o měšťanském vzdělávání v dané době. Jednou z dalších možných cest výzkumu by mohlo být rozšíření časového vymezení již na předchozí desetiletí či opačným směrem do let pobělohorských. Podobně by bylo možné se zaměřit na literární činnost nejen rakovnických studentů.

SEZNAM PRAMENŮ, EXCEPRT PRAMENŮ A EDIC

ARCHIVNÍ PRAMENY

SOKA Rakovník

1. osobní fond – Hovorka František, *Zaznamenání těch znamenitějších dějin v královském městě Rakovníku ve 14. - 19. století příhodilých*, kniha č. 1, inv. č. 2, s. 2–3.
2. fond Archiv města Rakovníka, listiny ve prospěch Rakovníka, *Listina Maxmiliána II. potvrzující městu jeho privilegia*, listina č. 7, inv. č. 7.
3. fond Archiv města Rakovníka, listiny ve prospěch Rakovníka, *Listina Rudolfa II. o povýšení Rakovníka na královské město*, listina č. 8, inv. č. 8.
4. fond Archiv města Rakovníka, listiny, *Pavel Malinovský z Hlavačova vydává listinu v záležitosti potvrzení dědičných práv na svobodném domě v Rakovníku po Jiřím Birkovi z Násilí – 26.5. 1626*, listina č. 14, inv. č. 14.
5. fond Archiv města Rakovníka (1319–1945), úřední knihy, knihy testamentů *Liber testamentorum bullatus (1511 – 1572)*, inv. č. 367, kniha č. 352.
6. fond Archiv města Rakovníka (1319–1945), *Záležitosti cechů, řemesel a školství (1558 – 1792)*, inv. č. 815, kart. č. 69.
7. osobní fond Jana Rennera, strojopis: *Rakovnicko a Rakovník od nejstarších dob až do r. 1526*.
8. osobní fond Jana Rennera, nevydané strojopisy, *Rakovník v boji za svobodu (1526–1588)*.

STARÉ TISKY

1. Jiří OSTRACIUS, *Elegie gratulatoria, skripta ad virum eruditione, virtute et pietate...*, Wittenberg, 1566, <https://opacplus.bib-bvb.de/> (k 19. 05. 016).
2. Jiří OSTRACIUS, *Oratio de necessitate et utilitate primae artis in philosophia*, Leipzig 1574, <https://opacplus.bib-bvb.de/> (k 19. 05. 016).
3. Jan MALINOVSKÝ Z HLAVÁČOVA, *Disputatio Juridica e materia negotiorum gestorum desumpta*, Altdorf 1615, <https://opacplus.bib-bvb.de/> (k 19. 05. 016).

UYDANÉ PRAMENY, EXCERPTA A EDICE

1. Georg BUCHWALD (Hg.), *Wittenberger ordiniertenbuch 1537–1560*, Leipzig 1894.
2. Karel BERÁNEK (ed.), *Manuál rektora se jmény studentů zapsaných v ztracené matrice Univerzity Karlovy v Praze v létech 1560–1582*, Praha 1981.
3. Jan ČERNÝ (ed.), *Rakovnické paměti 19. století. Zápisky Františka Hovorky. Kronika Ferdinanda Malce*, Rakovník, 2010.
4. Miroslava DURAJOVÁ – Rostislav SMÍŠEK (Hg.), *Hieronymus der Ältere Schlick: Das Tagebuch eine Selbstdarstellung aus den Jahren 1580 – 1582*, České Budějovice 2008.
5. František DVORSKÝ (ed.), *Paměti o školách českých*, Praha 1886.
6. Josef EMLER (ed.), *Paměti Rakovnické od roku 1425–1639*, Praha 1894.
7. Ernestus HETTENBACH (ed.), *Album Academiae Vitenbergensis - Volumen Secundum*, Halle 1894.
8. Jan Nepomuk JEŘÁBEK (ed.), *Liber decanorum Facultatis philosophicae Universitatis Pragensis, ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*, Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis svazek I. / II., Praha 1832.
9. Gustav C. KNOD (Hg.), *Deutsche studenten in Bologna (1289–1562) – Biographischer Index zu den Acta nationis Germanicae universitatis Bononiensis*, R. v. Decker's Verlag, G. Schneck, Königl. Hofbuchhändler 1899.
10. Heinrich KUNSTMANN (Hg.), *Die Nürnberger universität Altdorf und Böhmen*, Bohlau Verlag Koln Graz, 1963.
11. Sven STELLING-MICHAUD (ed.), *Le livre du recteur de L'Académie de Geneve (1559–1878)*, Geneve 1959.
12. Jan RENNEN (ed.), *Nejstarší kronika královského města Rakovníka 1425-1800*, Rakovník
13. *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu II. -XV.*, digitální depozitář Poslanecké sněmovny parlamentu České Republiky, <http://www.psp.cz/eknih/snemy/index.htm> (k 19. 05. 016)
14. Miroslav TRUC (ed.), *Album academiae Pragensis Societatis Iesu 1573–1617*, Praha 1968.
15. Hans Georg WACKERNAGEL (Hg.), *Die Matrikel der Universität Basel II.*, Basel 1951.
16. Fritz WEIGLE (Hg.), *Die Matrikel der deutschen nation in Siena (1573–1738)*, Tübingen 1962.

SEZNAM LITERATURY

1. Karel BERÁNEK, *Bakaláři a mistři filozofické fakulty Univerzity Karlovy v letech 1586–1620*, Praha 1998.
2. Karel BERÁNEK, *Promoce v Klementinu roku 1573* in: Škola a město – sborník příspěvků z konference konané ve dnech 5. – 6. října 1992, Documenta Pragensia XI., Praha 1993, s. 119–122.
3. Karel BERÁNEK, *Promoce v Klementinu v letech 1604 – 1617*, AUC – HUCP, Tom. XXV., Fasc. 1, 1985, s. 7–32.
4. Kateřina BOBKOVÁ – VALENTOVÁ, *Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia*, Praha 2006.
5. Kateřina BLAŽKOVÁ (ed.), *Bitva u Rakovníka 1620*, Sborník příspěvků vydaných ke stejnojmenné expozici rakovnického muzea v roce 2010, Chrášťany 2011.
6. Charles BORGEAUD, *Histoire de L'universite de Geneve, L'académie de Calvin 1559–1798*, Genève 1900.
7. Andreas CSER, *Kleine Geschichte der Stadt Heidelberg und ihrer Universität*, Karlsruhe 2007.
8. Jaroslav ČECH, *Od roku 1526 do konce 18. století* in: Kniha o Rakovníku, Rakovník 2002.
9. Marie L. ČERNÁ, *Studenti ze zemí českých na univerzitě v Orleansu a na některých jiných francouzských univerzitách*, ČČH 40, 1934, s. 347–362.
10. Jan ČERNÝ, *Registra městských hospodářů v Rakovníku, příspěvek k dějinám správy a hospodářství města 16. století*, RHS VI., 2005, s. 47–59.
11. Ivana ČORNEJOVÁ, *Karolinum a Klementinu. Zápas o výchovu mládeže na počátku 17. století*, AUC – HUCP, Tom. XXXVI. – XXXVIII., Fasc. 1–2, 1996–1998, s. 41–47.
12. Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo – Jezuité v Čechách*, Praha 1995.
13. Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007.
14. Marek ĎURČANSKÝ, *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*, Praha 2013.
15. Walter FRIEDENSBURG, *Geschichte der Universität Wittenberg*, Halle 1917.
16. Gustav GELLNER (ed.), *Životopis lékaře Borbonia a výklad jeho deníků*, Historický archiv 51, 1938.
17. *Geschichte der Universität Leipzig 1409-2009*, Leipzig 2009.
18. Sabine HAPP – Werner MORITZ, *Die Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Ansichten – Einblicke – Rückblicke*, Erfurt 2003.
19. Ivan HLAVÁČEK – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské univerzitě, I. část*, AUC – HUCP, TOM. II., Fasc. 1, 1961, s. 97–132.
20. Ivan HLAVÁČEK – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské univerzitě, II. část*, AUC – HUCP, TOM. III., Fasc. 2, 1962, s. 139–158.
21. František HOFFMANN, *České město ve středověku*, Panorama – Praha 1992.
22. Mlada HOLÁ, *Alumni koleje Českého národa na pražské univerzitě v letech 1542 – 1611*, AUC – HUCP, Tom. LIII., Fasc. 2, 2013, s. 41–80.
23. Mlada HOLÁ – Martin HOLÝ, *K rozmnožení cti a chvály Boží a ku prospěchu vlasti Mikuláš Walter z Waltersperku († 1578) a jeho studijní nadace*, FHB, 28/1, 2013, s. 5–18.
24. Jiřina HOLINKOVÁ, *Dvě studie z dějin městské školy na Moravě v předbělohorském období*, Olomouc 2005.
25. Jiřina HOLINKOVÁ, *Čtyři kapitoly z dějin městské školy u sv. Mořice v Olomouci*, Praha 1972.
26. Jiřina HOLINKOVÁ, *Každodennost v životě předbělohorských škol* in: Michaela Kokojanová (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16. – 18. století)*, Prostějov 1997, s. 409–413.
27. Martin HOLÝ, *Mezi tradicí a modernou. Výchova a vzdělání dětí v zemích Koruny české na prahu novověku* in: Dana Dvořáčková – Malá – Jan Zelenka a kolektiv, *Ženy a děti ve dvorské společnosti*, HÚ, Praha, 2015, s. 38–43.
28. Martin HOLÝ, *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500-1620)*, Praha 2011.
29. Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, Praha 2010.
30. Karel HRDINA, *Studenti z českých zemí na vysokých školách v cizině* in: *Věstník české akademie věd a umění* 28-29, 1919-1920, s. 32–66.
31. Josef JANÁČEK, *Města v českých zemích v 16. století* in: HD 4, Praha 1979, s. 165–193.
32. Josef JANÁČEK, *Pád Rudolfa II.*, Praha 1995.
33. Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých městech 16. století*, Praha 1961.
34. Josef JIREČEK, *Dějiny literatury české do 18. století*, 1875.
35. Otakar KÁDNER, *Dějiny pedagogiky a školství do konce 18. století v jednotlivých evropských státech díl 2*, Praha 1910.
36. František KAVKA, *Bílá hora a české dějiny*, Praha 2003.

37. Václav KOČKA, *Dějiny Rakovnícka*, Chrášťany 1936.
38. Alois KUBÍČEK – Alena PETRÁŇOVÁ – Josef PETRÁŇ, *Karolinum a historické koleje univerzity Karlovy v Praze*, Praha 1961.
39. Zlatuše KUKÁNOVÁ, *Čeští studenti na vídeňské univerzitě od 70. let 16. století do Bílé hory* in: Seminář a jeho hosté, FF UK, Praha 1992, s. 171–179.
40. Augustin KRATOCHVÍL, *Luteránská škola ve Velkém Meziříčí*, ČČM 29, 1905, s. 197–201.
41. Pavel KRÁL – Václav BŮŽEK (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.
42. P. Alois KROESS, *Quellen und Forschung zur Geschichte, Literatur und Sprache Osterreichs und seiner Kronlander XI., Geschichte der Bohmischen provinz der gesellschaft Jesu. – I. Geschichte der ersten kollegien in Bohmen, Mahren und Glatz*, Wien 1910.
43. Josef LACINA, *Paměti královského města Slaného. Díl I. – Za svobody i v porobě*, Slaný 1885.
44. František LEVÝ, *Dějiny královského města Rakovníka*, Rakovník 2010.
45. Anton František MALINOVSKÝ, *Vladykové z Hlavačova*, Věstník muzejního spolku královského města Rakovníka, roč. XLV., 2007, 22–36.
46. Karel MALÝ a kol., *Práva městská Království českého (edice s komentářem)*, Praha 2013.
47. Josef HEJNIC – Jan MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví I.-V.*, Praha 1966–1973.
48. Josef HEJNIC – Jan MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě VI. dodatek*, Praha 2012.
49. Jan MARTÍNEK, *Gratulační sborníky k bakalářským a magisterským promócím v 16. a 17. století*, AUC – HUCP, Tom. VII., Fasc. 1, 1966, s. 401–427.
50. Jan MARTÍNEK, *Předbělohorské školství a humanistické literární zvyklosti*, AUC-HUCP, TOM. XXIV., Fasc. 1, 1984, s. 7–26.
51. Jan MATZNER, *Královské město Písek*, 1898.
52. Ferdinand MENČÍK, *Studenti z Čech a Moravy ve Wittenberku od r. 1502-1602*, ČČM 71, 1897.
53. Martin NODL, *Dekret kutnohorský*, Praha 2010.
54. Jan Bedřich NOVÁK, *Rudolf II. a jeho pád*, Praha 1935.
55. Otakar ODLOŽILÍK, *Jednota bratrská a reformování francouzského jazyka*, Philadelphia 1964.
56. Jiří PEŠEK, *Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547-1620 (Všední dny kulturního života)*, Praha 1993.
57. Jiří PEŠEK, *Pražská univerzita, městské latinské školy a měšťanské elity předbělohorských Čech (1570 – 1620)*, ČČH 1, roč. 89/1991, s. 336–355.
58. Jiří PEŠEK, *Pražská utrakvistická univerzita a náboženské poměry 16. století*, AUC – HUCP, Tom. XXXVI. – XXXVIII., Fasc. 1-2, 1996-1998, s. 31–40.
59. Jiří PEŠEK – Michal SVATOŠ, *Sociální důsledky akademické peregrinace v českých zemích druhé poloviny 16. století*, Opera instituti historici Prague, Práce HÚ ČAV, MISCELLANEA C-4, Pocta Josefu Petráňovi, HÚ ČSAV, Praha 1991, s. 231–243.
60. Jiří PEŠEK – David ŠAMAN, *Studenti z Čech na zahraničních univerzitách v předbělohorském čtvrtstoletí*, s. 173–218.
61. Jiří PEŠEK, *Studijní cesty mládeže z českých zemí v době předbělohorské. Úvahy nad sociokulturními kontexty vzdělanostních migrací* in: Jiří Mikulec a Miloslav Polívka (edd.), *Per saecula ad tempora nostra – sborník prací k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka*, svazek 1, Praha 2007, s. 448–451.
62. Jiří PEŠEK, *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě na přelomu 16. a 17. století*, AUC – HUCP, Tom. XXX., Fasc. 2, 1990, s. 41–57.
63. Jiří PEŠEK, *Západočeské městské školství v zrcadle manuálu rektora pražské univerzity (1560–1582)*, MZpČK XXV., 1989, s. 111–128.
64. Josef PETRÁŇ, *Rok 1547 v českých dějinách* in: Petr Vorel (ed.), *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie*, Sborník příspěvků z konference v Pardubicích, Pardubice – Praha, 1999.
65. Václav PUMPRLA, *Databáze autorů digitalizovaného knihopisu: heslo Matyáš Gryll*
66. Vladislav RAZÍM, *Vzpomínky na starý Rakovník*, Rabasova galerie Rakovník, 1994.
67. Emil REICKE, *Lehrer und Unterrichtswesen in der deutschen Vergangenheit*, Leipzig 1901
68. Luděk REJCHRT, *Bratrští studenti na reformovaných akademiích před Bilou horou*, AUC – HUCP, Tom. XIII., Fasc. 1-2, 1973, s. 43–82.
69. Jan RENNEN, *Rakovník XVI. století za stavebního rozmachu*, Rakovník 1933.
70. Jan RENNEN, *Stará škola v Rakovníku* in: 50 let dívčí školy v Rakovníku, Rakovník 1936, s. 9–18.
71. Josef RENNEN, *Popis okresního hejtmanství Píseckého*, 1889.
72. František ROUBÍK, *Královští rychtáři v pražských i jiných českých městech v letech 1547–1783* in: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy, VI., Praha 1930, s. 265–355.
73. August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého*, VIII. díl – Rakovnícko a Slánsko, Praha 1996.

74. Kateřina SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku (čeští páni a rytíři imatrikulovaní v letech 1550–1620 na univerzitách nynějšího Německa, Rakouska a Švýcarska)*, AUC – HUCP XLVI., Fasc. 1–2, 2006, s. 25–131.
75. Michal SVATOŠ, *Akademická peregrinace a cesty za vzděláním* in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Acta Universitatis Purkynianae philosophica et historica III., Studia historica II., Ústí nad Labem 1995, s. 241–248.
76. Michal SVATOŠ (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy 1347/48–1622*, Praha 1995.
77. Michal SVATOŠ, *Formy promoce na pražské univerzitě v letech 1348–1622*, in: Luděk Březina – Jana Konvičná – Jan Zdichynec (edd.), *Ve znamení Koruny české – sborník k šedesátým narozeninám prof., PhDr. Lenky Bobkové, CSc., Kus kulturní a intelektuální historie českých dějin*, s. 400–410.
78. Michal SVATOŠ, *Poslední absolventi pražské utraktivistické akademie (1618 – 1620)*, AUC – HUCP, Tom. L., Fasc. 1, 2010, s. 233–241.
79. Petr SVOBODNÝ, *Sociální a regionální struktura literárně činných absolventů pražské univerzity v letech 1500 – 1620*, AUC – HUCP, Tom. XXVI., Fasc. 1, 1986, 7–36.
80. Hilde de RIDDER-SYMOENS (ed.), *A History of the University in Europe, Volume 2: Universities in Early Modern Europe (1500-1800)*, Cambridge University Press 1996.
81. Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Studenti z Čech, Moravy a Slezska na německých univerzitách v XV. – XVIII. století*, ČČM 80., 1906.
82. Eva ŠIMICOVÁ, *Křivoklátská manská kniha z let 1454 – 1566*, RHS V., 2004, s. 75–79.
83. František ŠMAHEL, *Regionální původ, profesionální uplatnění a sociální mobilita graduovaných studentů pražské univerzity v letech 1433 – 1622*, Zprávy Archivu UK 4, 1982, s. 3–19.
84. František ŠMAHEL – Miroslav TRUC, *Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433–1622*, AUC – HUCP, Tom. IV., Fasc. 2, 1963, s. 3–59.
85. František ŠTĚDRÝ, *Dějiny města Loun*, Louny 1930.
86. Břetislav ŠTORM, *Rakovničtí erbovníci*, Rabasova galerie, Rakovník 2008.
87. Josef VÁVRA *Paměti královského města Berouna*, Beroun 1899.
88. Petr VOREL (ed.), *Stavovský odboj roku 1547. První krize Habsburské monarchie*, sborník příspěvků, Pardubice – Praha 1999.
89. Petr VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15. – 17. století*, Pardubice 2001.
90. Zikmund WINTER, *Děje vysokých škol Pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské (1409–1622)*, Praha 1897.
91. Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst; život veřejný v XV. a XVI. věku*, Praha 1890–1892.
92. Zikmund WINTER, *O životě na vysokých školách pražských. Knihy dvojce. Kulturní obraz XV. a XVI. století*, Praha 1899.
93. Zikmund WINTER, *Platy a důchody učitelské v XVI. věku*, ČČM 74., 1900, s. 119–134.
94. Zikmund WINTER, *Zlatá doba měst českých*, 2. vydání, Praha 1991.
95. Zikmund WINTER, *Život a učení na partikulárních školách v XV. a XVI. věku*, 1901.
96. Bohdan ZILYNSKYJ, *Rakovník v korespondenci se Slaným a Louny roku 1620*, RHS IV., 2003.

SEZNAM OBRÁZKŮ

- 1 – Kostel sv. Bartoloměje se starou školou před rokem 1886 in: Jan ČERNÝ (ed.), *Rakovnické paměti 19. století. Zápisky Františka Hovorky. Kronika Ferdinanda Malce*, Rakovník, 2010, s. 60.
- 2 – Celkový pohled na Rakovník od jihovýchodu (Jan Willenberg, kolem roku 1600, dřevoryt, 8, 5 x 14, 5 cm), in: Vladislav RAZÍM, *Vzpomínky na starý Rakovník*, Rakovník, 1994, s. 11.
- 3 – Celkový pohled na Rakovník od jihovýchodu (Jakub Sandrart, rok 1666, mědiryt, 4 x 5, 5 cm) in: V. RAZÍM, *Vzpomínky na starý Rakovník*, s. 15.
- 4 – Axonometrický plán Rakovníka v pohledu od jihovýchodu (Jan Josef Trübl, rok 1727, kolorovaná perokresba na papíru 27 x 39 cm) in: V. RAZÍM, *Vzpomínky na starý Rakovník*, s. 19.
- 5 – Celkový pohled na Rakovník od jihozápadu (Friedrich Bernhard Werner, po roce 1726, perokresba) in: V. RAZÍM, *Vzpomínky na starý Rakovník*, s. 21.
- 6 - Plán Rakovníka, tzv. císařský otisk mapy stabilního katastru, rok 1841, zaostřeno na náměstí a okolí in: V. RAZÍM, *Vzpomínky na starý Rakovník*, s. 29.
- 7 – Krajské rozdělení Čech s rakovnickým krajem in: Jan DOBEŠ – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 516-517.
- 8 – Náměstí v pohledu k východu (Snímek před rokem 1886) in: V. RAZÍM, *Vzpomínky na starý Rakovník*, s. 31.
- 9 – Východní část náměstí (Karel Liebscher, kolem roku 1900, lavírovaná perokresba na kartónu, 22 x 32 cm) in: V. RAZÍM, *Vzpomínky na starý Rakovník*, s. 33.
- 10 – Kostel sv. Bartoloměje okolo roku 1885 s rozbořenou starou školou (Muzeum T.G. Masaryka Rakovník) in: Jan ČERNÝ (ed.), *Rakovnické paměti 19. století. Zápisky Františka Hovorky. Kronika Ferdinanda Malce*, Rakovník, 2010, s. 361.
- 11 – Znázornění bitvy u Rakovníka 1620, Kateřina BLAŽKOVÁ (ed.), *Kniha o Rakovníku*, Rakovník 2002, s. 60.
- 12 – Listina Rudolfa II. z roku 1588 povyšující město Rakovník na královské, originál v SOKA Rakovník, fond Archiv města Rakovníka, listina č. 8.; kopie v Miroslav MÁNEK, *Svědectví věků: katalog výstavy nejvýznamnějších listin Královského města Rakovníka*, Rakovník 1996, s. 16 – 17.
- 13 – Listina Maxmiliána II. z roku 1571 potvrzující Rakovníku jeho práva a privilegia, originál v SOKA Rakovník, fond Archiv města Rakovníka, listina č. 7.; kopie v M. MÁNEK, *Svědectví věků: katalog výstavy nejvýznamnějších listin Královského města Rakovníka*, s. 16 – 17.
- 14 – Kronika Ferdinanda Malce, s. 18, náčrtek kostela sv. Bartoloměje in: J. ČERNÝ (ed.), *Rakovnické paměti 19. století. Zápisky Františka Hovorky. Kronika Ferdinanda Malce*, s. 162.
- 15 – Kronika Ferdinanda Malce, s. 32, půdorys staré škoie před kostelem sv. Bartoloměje in: J. ČERNÝ (ed.), *Rakovnické paměti 19. století. Zápisky Františka Hovorky. Kronika Ferdinanda Malce*, s. 171.
- 16 – Mistr a žák v husitském Jenském kodexu z počátku 16. století, in: Alois KUBIČEK – Alena PETRÁŇOVÁ – Josef PETRÁŇ, *Karolinum a historické koleje univerzity Karlovy v Praze*, Praha 1961, s. 23.

- 17 – Obrázek univerzitní disputace, Petr Chelčický, Sít' víry pravé, vydání z roku 1521 in: Alois KUBIČEK – Alena PETRÁŇOVÁ – Josef PETRÁŇ, *Karolinum a historické koleje univerzity Karlovy v Praze*, s. 26.
- 18 – Zkouška z gramatiky, rok 1500 in: Emil REICKE, *Lehrer und Unterrichtswesen in der deutschen Vergangenheit*, Leipzig 1901, s. 17.
- 19 – Učitel a žák roku 1497 in: E. REICKE, *Lehrer und Unterrichtswesen in der deutschen Vergangenheit*, s. 19.
- 20 – Univerzitní profesori a studenti ve Štrasburku rok 1497 in: E. REICKE, *Lehrer und Unterrichtswesen in der deutschen Vergangenheit*, s. 27.
- 21 – Kolegium v Tübingenu rok 1589 in: E. REICKE, *Lehrer und Unterrichtswesen in der deutschen Vergangenheit*, s. 30.
- 22 – Disputace v Tübingenu rok 1589 in: E. REICKE, *Lehrer und Unterrichtswesen in der deutschen Vergangenheit*, s. 31.
- 23 – Oslava disputace v Kolíně rok 1507 in: E. REICKE, *Lehrer und Unterrichtswesen in der deutschen Vergangenheit*, s. 37.
- 24 – Osel z beánie in: E. REICKE, *Lehrer und Unterrichtswesen in der deutschen Vergangenheit*, s. 48.
- 25 – Žáci ve škole rok 1524 in: E. REICKE, *Lehrer und Unterrichtswesen in der deutschen Vergangenheit*, s. 53.
- 26 – Beánie v Erfurtu a Vitemberku roku 1578 in: E. REICKE, *Lehrer und Unterrichtswesen in der deutschen Vergangenheit*, s. 91.
- 27 – Karolinum s věžemi (10) na nejstarším plánu Starého města z roku 1641. Na území Klementina kostel sv. Salvátora (15), kostel sv. Eligia (13) a první jezuitské koleje (40) in: A. KUBIČEK – A. PETRÁŇOVÁ – J. PETRÁŇ, *Karolinum a historické koleje univerzity Karlovy v Praze*, umístěno před titulní stranou
- 28 – Bývalá mincovna v Celetné ulici (A) a dům čp. 573 (E) na Ovocném trhu, bývalá kolej krále Václava (kresba Ant. Kuntze kolem roku 1758) in: A. KUBIČEK – A. PETRÁŇOVÁ – J. PETRÁŇ, *Karolinum a historické koleje univerzity Karlovy v Praze*, s. 56.
- 29 – Karolinum před barokní přestavbou, západní průčelí in: A. KUBIČEK – A. PETRÁŇOVÁ – J. PETRÁŇ, *Karolinum a historické koleje univerzity Karlovy v Praze*, s. 78.
- 30 – Pečeť koleje Národa českého in: A. KUBIČEK – A. PETRÁŇOVÁ – J. PETRÁŇ, *Karolinum a historické koleje univerzity Karlovy v Praze*, s. 112.
- 31 – Právnícká disputace Jana Malinovského z Hlavačova v Altdorfu psaná v latinském jazyce in: <https://opacplus.bib-bvb.de/> (k 19. 05. 016).
- 32 - Příspěvek ve sborníku od Jiřího Ostracia během jeho pobytu na univerzitě v Lipsku v latinském jazyce in: <https://opacplus.bib-bvb.de/> (k 19. 05. 016).